

दूरस्थ शिक्षा निदेशालय

DIRECTORATE OF DISTANCE & ONLINE EDUCATION

जम्मू विश्वविद्यालय
UNIVERSITY OF JAMMU

जम्मू
JAMMU

पाठ्य सामग्री

STUDY MATERIAL

एम. ए. डोगरी
M.A. DOGRI

पाठ्यक्रम संख्या 403

COURSE CODE 403

सत्र-चौथा

SEMESTER-IV

पाठ्यक्रम शीर्षक : पद्म श्री प्रो० रामनाथ

शास्त्री: व्यक्तित्व ते कृतित्व

TITLE OF THE : PADAMSHREE PROF.
COURSE RAMNATH SHASTRI :

VYAKTITVA TE KRITITVA

ध्याई : 1-5

UNIT : I-V

पाठ संख्या : 1 थमां 13 तक

LESSON NO. : 1-13

Dr. Jatinder Singh

TEACHER INCHARGE M.A. DOGRI

<http://www.distanceeducationju.in>

इस पाठ्य सामग्री का रचना स्वत्व/प्रकाशनाधिकार दूरस्थ शिक्षा निदेशालय, जम्मू विश्वविद्यालय जम्मू के पास सुरक्षित है

Printed and Published on behalf of the Directorate of Distance & Online Education,
University of Jammu, Jammu by the Director, DD&OE, University of Jammu, Jammu

PADAMSHREE PROF. RAMNATH SHASTRI : VYAKTITVA TE KRITITVA

Lesson Contributor :

* **Pratima Sangra**

Editing / Proof Reading by :

Dr. Jatinder Singh

© Directorate of Distance & Online Education, University of Jammu, Jammu, 2023

- All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the DD&OE, University of Jammu.
- The script writer shall be responsible for the lesson/script submitted to the DD&OE and any plagiarism shall be his/her entire responsibility.

Printed at : Ashish Art Printers /May 2023/ 100 Books

UNIVERSITY OF JAMMU

Syllabus for M.A. Dogri Semester – 4th

(Non-Choice Based Credit System)

(Syllabus for the examinations to be held in May 2021, May 2022 & May 2023)

Course No.: DOG403

**Title: Padamshree Prof. Ram Nath
Shastri: Vyaktitva Te Krititva**

Credits : 5

Maximum Marks : 100

Duration : 03 hours

**a) Semester Examination : 80
b) Sessional Assessment : 20**

सलेबस दी बंड

यूनिट- 1

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुन्दा व्यक्तित्व ते डोगरी तैहरीक गी
योगदान

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट- 2

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुन्दा रचनात्मक साहित्य

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट- 3

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुन्दा डोगरी अनुवाद-साहित्य गी योगदान :
नाटक-अनुवाद दे विशेष संदर्भ च

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट- 4

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुन्दा डोगरी शोध दे खेत्र च योगदान

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

यूनिट – 5

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदा संकलन ते सम्पादन दे खेत्र च योगदान

(a) Long Answer Type Question	12
(b) Short Answer Type Question	04

NOTE FOR PAPER SETTING:

There will one question from each unit (containing a&b part) with 100% internal choice and the candidates will be required to answer all the questions (total questions to be attempted will be five).

सहायक पुस्तकां:

1. प्रो. राम नाथ शास्त्री: व्यक्तित्व तेकृतित्व, डोगरी विभाग, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू
2. साढा साहित्य 1962-63 कशा 2007 दे सबै अंक, शीराजा डोगरी अंक – 1 थमां 170 अंक, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
3. नर्मी चेतना – अंक 1 थमां 86 प्रकाशक: डोगरी संस्था, जम्मू
4. डोगरी साहित्य दा इतिहास – शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मी दिल्ली
5. पद्म श्री प्रो. रामनाथ शास्त्री विशेषांक अंक (शीराजा हिन्दी, फरवरी-मार्च, 2012 अंक – 6, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
6. रामनाथ शास्त्रीसमग्र रचनावली (जीवन ते कृतित्व) – ओम गोस्वामी, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू

M.A. Dogri

**Course Code : 403
SEMESTER-IV**

**Unit - I
Lesson No. 1**

प्रो० रामनाथ शास्त्री : इक विशेश व्यक्तित्व

पाठ परिचे : इस पाठ च प्रो० रामनाथ शास्त्री हुंदे व्यक्तित्व कन्नै पाठकें गी परिचित करोआया गेदा ऐ।

उद्देश्य : इस पाठ दा उद्देश्य विद्यार्थियें गी प्रो० रामनाथ शास्त्री हुंदे व्यक्तित्व कन्नै परिचित करोआना ऐ। ते कन्नै गै एह दस्सना जे ओह किस बिलक्षण प्रतिभा दे मालक हे।

कर्म ते कर्मठता दी इक सदी दा नां० ऐ – प्रो० रामनाथ शास्त्री। शास्त्री हुंदा जन्म 15 अप्रैल 1914 ई० गी होआ। शास्त्री हुंदे पुरखे केई पीढ़ियां पैहले बाह्वे कोल सुजमां ग्रां च रौंहदे हे। बाद च ओह रियासी कोल माड़ी ग्रां च जाई बस्से। शास्त्री जी दे पिता पं० गौरी शंकर होरें आयुर्वेद दी शिक्षा मगरा जम्मू औने दा निश्चा करी लैता। उंदे इक रिश्तेदार पं० विश्वेश्वर होर महाराजा रणवीर सिंह दे राज-जोतशी हे। उने गौरी शंकर हुंदी सरकारी डिस्पैसरी च नौकरी लुआने च मदद कीती। शास्त्री हुंदी माता जी पैथल ग्रां दियां रौहनें आहलियां हियां।

शास्त्री जी ने हिंदी च प्रभाकर ते संस्कृत दी शास्त्री परीक्षा पास करने मगरा संस्कृत दी एम०ए० बी पास कीती। कोई पंज साल राजपूत स्कूल च नौकरी करने मगरा 1944 ई० च उंदी नियुक्ति प्रिंस आफ व्हेल्ज़ कालेज च हिंदी-संस्कृत दे लैक्चरर दे तौर पर होई।

आर्थिक तौरें पर आम घरै च जन्म लैने ते अटठें भैने-भ्राएं दे बड़डे परिवार दा सदस्य होने करी शास्त्री जी दा मुंदला जीवन कोई बड़ा आसान नेई हा। प्राइवेट स्कूल च नौकरी करदे होई उनेंगी वेतन घट्ट थ्होंदा हा। पर कालेज च नौकरी थ्होने मगरा उंदे परिवार दी आर्थिक दशा सुधरी गेई।

शास्त्री होरें गी पढ़ने-लिखने दा शौक मुंदा थमां गै हा। कालेज दे शुरू-शुरू दे दिने च उंदी हिंदी साहित्य च दिलचस्पी ही। ओह हिंदी साहित्य मंडल कन्नै जुड़े दे हे ते हिंदी च लेख बगैरा बी लिखदे हे।

शास्त्री जी अपने विश्वास दे पक्के हे। उंदे च प्रतिबद्धता ते समर्पण दी भावना बड़ी तेज ही। जिसलै ओह कुसै गल्लै जां कम्मैं बारै निश्चा करी लैंदे तां उसी करियै गै साह लैंदे हे। शास्त्री हुंदा

ਜੀਵਨ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਕਥਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਸਾਹਮੁਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਬਖ਼ਾਨੇ ਲੇਈ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਅੱਖਿਆਂ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਜੀ ਅਪਨੇ ਜੰਦੇ-ਜੀ ਇਕ 'ਲੀਜੰਡ' ਬਨੀ ਗੇ। ਆਪੂਂ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਸਮੂਢ਼ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਨ੍ਹੋ-ਕਨ੍ਹੀ ਅਪਨੇ ਸੰਪਰਕ ਚ ਔਨੋਂ ਆਹਲੇ ਲਖਾਰਿਧਿਆਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਨੇ-ਪਢਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਤੰਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰੀ ਤੰਨੇਂਗੀ 'ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪਿਤਾਮਹ' ਬੀ ਆਖੇਆ ਜਾਨ ਲਗਾ। ਰਾਜਪੂਤ ਸ਼ਕੂਲ ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਮਗਰਾ 1943 ਚ ਪ੍ਰਿੰਸ ਆਫ ਕਲੇਕਟਰ ਚ ਸੰਸਕ੃ਤ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। 1970 ਚ ਰਿਆਸਤੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਥਮਾਂ ਸੇਵਾ ਨਿਵ੃ਤ ਹੋਏ। 1970 ਚ ਜਮ੍ਮੂ-ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਚ ਸੀਨੀਯਰ ਫੈਲੋ ਡੋਗਰੀ ਲਾਗੇ ਤੇ 1975 ਤਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਥਾਹਾ ਪਰ ਨਿਯਕਤ ਰੇਹ। ਜਮ੍ਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਚ ਬਤੌਰ ਮੁਕਖ ਸੰਪਾਦਕ 1975 ਥਮਾਂ 1985 ਤਾਂ ਤਾਂ ਕਮਮ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਜੀ ਅਪਨੇ ਕਮਮ ਕਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਚ ਅਨੁਸਾਸਨ ਚ ਰੱਹਦੇ ਹੋਏ, ਤੇ ਦੁਏਂ ਕੋਲਾ ਕਮਮ ਲੈਨੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਚ ਬੀ ਅਨੁਸਾਸਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਗੈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਜਿਨੇਂਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਭਾਰਤੇਂਦੁ ਆਖੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਨਵੋਤਥਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ-ਪ੍ਰੇਰਕ ਤੇ ਮੁਕਖ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮਰਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਤੰਦਾ ਨਜ਼ਾਰਿਆ ਕਵਰਤਾ ਕੋਲਾ ਮਤੀ ਦੂਰ ਹਾ। ਇਥੋਂ ਕਾਰਣ ਏ ਜੇ ਤਨੋਂ ਸੰਭਵੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਰਲੀ-ਮਿਲਿਅਨ ਅਗੈ ਬਧਨੇ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ। ਓਹ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਨਜ਼ਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਭਰ ਓਹ ਹਿੰਦੀ, ਡੋਗਰੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੃ਤ ਚ ਲਿਖਦੇ ਰੇਹ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਓਹ ਤੁਹੂ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਚ ਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋਏ। ਸ਼ਾਸ਼ਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜੋਗਦਾਨ ਗੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਕ੍ਰਿਤਨ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਸਾਧਕ ਦਾ 8 ਮਾਰਚ 2009 ਈ0 ਚ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ।

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit - I
Lesson No. 2

प्रो० रामनाथ शास्त्री हुंदा डोगरी तैहरीक गी योगदान

पाठ परिचे : इस पाठ च विद्यार्थियें गी शास्त्री हुंदे डोगरी भाशा गी दिते गेदे योगदान कनै अवगत कराया गेदा ऐ।

उद्देश्य : इस पाठ दा उद्देश्य शास्त्री हुंदे दिते गेदे डोगरी तैहरीक गी योगदान बारै विद्यार्थियें गी जानकारी देना ऐ।

अजादी थमां पैहले जम्मू च डोगरी भाशा दा कोई नां० लैना बी नेई चांहदा हा। इसी हिकमत दी नजरी कनै दिक्खेआ जंदा हा। ग्राएं कस्बें च डोगरी बोल्ली जंदी ही पर शैहरै दे उच्च वर्ग दे लोक बाहर डोगरी बोलने च शरम बुझदे हे। 1940 दे दहाके दे लागें श्री प्रताप मैमोरियल स्कूल च संस्कृत पढ़ांदे होई शास्त्री होंदी रुची सांस्कृतिक गतिविधियें पासै बधी जिसकरी जम्मू च हिंदी साहित्य मंडल दी स्थापना होई। 1944 च शास्त्री होरें ते उंदे किश साथियें मैहसूस कीता जे अपनी धरती ते अपनी भाशा आस्तै बी किश करना चाहिदा।

शास्त्री होरें मसूस कीता जे साढ़ा कोई म्यूजियम नेई, कोई लाईब्रेरी नेई, कोई कताब नेई, इत्थुं तगर जे उस बेल्लै लोक अपने घरा बाहर डोगरी बोलना पंसद नेई हे करदे, उसले उ'नें सोचेआ जे कोई संस्था बनानी चाहिदी, कोई जतन करना लोड़चदा। शास्त्री होरें ते उंदे साथियें रलियें इक संस्था दी नींह रक्खी जिसदा नां० हा-डोगरी संस्था। 1944 गी बसेंत पंचमी आहले ध्याडे इस संस्था दा जन्म होआ हा। ते इसदे संस्थापक मेम्बर हे - प्रो० रामनाथ शास्त्री, दीनू भाई पंत, भगवत प्रसाद साठे, पं० संसार चंद, धर्म चंद प्रशांत, नारायणमिश्र, ते शिवनाथ। कोई लिखत-पढ़त नेई कीती गेई ते इस संस्था दे बनने पर गै मुंह-जबानी इसदे चार उद्देश्य निश्चत कीते गे-

1. डोगरी भाशा दा बकास
2. डोगरी साहित्य दा निर्माण जेहदे च डोगरा जीवन दे सारे पैहलुएं दी अभिव्यक्ति होए।
3. डोगरा जाति दे इतिहास दा अनुसंधान ते प्रकाशन
4. थाहरै-थाहरै फैली दी बक्ख-बक्ख बंडोई दी डोगरा जाति गी सूत्रबद्ध करना ते भारत दियें दूइयें जातियें च उसी सम्मानजनक स्थान दोआना।

ਜਿਸਲੈ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਬਨੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਹੋਨੇ ਦਾ ਕਾਰ੍ਯਭਾਰ ਸਾਂਭੇਆ ਹਾ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥਿਧੇਂ ਬੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਪਰ ਕਮਮ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਤੁੰਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥਿਧੇਂ ਮਤੀ ਤਬਜ਼ੋ ਨੇਈ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ, ਜਿਸ ਜੀ-ਤੋਡੁ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਕਨੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੁਖਨੇ ਗੀ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਕਮਰ ਕਸ਼ੀ ਓਹ ਕੁਸਾ ਹੋਰ ਦੇ ਬਸ ਦੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਹੀ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਆਸਤੈ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਡੀ ਸੋਚੀ-ਸਮਝੀ ਦੀ ਤੇ ਬਹੁ ਆਧਾਮੀ ਹੀ। ਓਹਦੇ ਕੇਈ ਪੈਹਲੂ ਹੇ-

ਇਕ - ਤੰਦਾ ਆਪੂ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਦਫਤਰ ਰੋਜ ਬਾਕਾਯਦਾ ਬਿਲਾਨਾਗਾ ਬੌਹਨਾ; ਜਿਥੁਆਂ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਆਸੇਆ ਚਿਟਠੀ-ਪਤੀ ਹੋਈ ਸਕੈ, ਲੋਕ ਮਿਲੀ ਸਕਨ।

ਦੌ - ਭਾਵੀ ਲੇਖਕੇਂ, ਡੋਗਰੀ ਪ੍ਰੇਮਿਧੇਂ ਗੀ ਸੰਸਥਾ ਕਨੈ ਜੋਡਨਾ, ਹੋਨਹਾਰ ਲੇਖਕੇਂ ਗੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਨਾ, ਉਤਸਾਹਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਤੁੰਦਿਧੇਂ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕਰਨਾ। ਤਨੇਂ ਦਿੱਲੀ ਚ, ਹਿਮਾਚਲ ਚ ਤੇ ਜਮ੍ਹਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਰਾਮਨਗਰ ਬਾਗੈਂਦਾ ਥਾਹੋਂ ਪਰ ਡੋਗਰੀ ਚ ਰੂਚੀ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲੇਂ ਕਨੈ ਬੀ ਸਮਾਂਕ ਬਨਾਈ ਰਕਖੇਆ। ਹਿਮਾਚਲ ਚ ਅਪਨੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਤੇ ਤਤਥੈ ਫਾਡੀ ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਨਿਰਾਣ ਦੀ ਨੰਹ ਰਕਖਨੇ ਚ ਯੋਗਦਾਨ ਚ ਬੀ ਤੰਦਾ ਹਤਥ ਮਨੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤੈ - ਕਵਿ ਸਮੇਲਨੇਂ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੋਸ਼ਿਠਿਆਂ ਦਾ ਜਮ੍ਹਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਯੋਜਨੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ।

ਚਾਰ - ਕਾਲੇਜ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਚ ਡੋਗਰੀ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੋਆਨਾ।

ਪੰਜ - ਸਮਾਦਨ ਕਮਮੈ ਚ ਅਥਾਹ ਲਗਨ ਦਾ ਹੋਨਾ। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਲੇਈ ਡੋਗਰੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪਜਾਨਾ ਤੇ ਫਹੀ ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ ਜਮ੍ਹਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਨੇਂ ਤੱਥ ਏਹਦੇ 86 ਦੇ ਕਰੀਬ ਅਕੇਂ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕਰਨਾ, ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਰਜਤ ਜਧਾਂਤੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੱਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ 'ਰਜਤ ਜਧਾਂਤੀ ਗ੍ਰਿੰਥ' ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਤੇ ਪਿਛ੍ਹੂਂ ਡੋਗਰੀ-ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਦਕ ਚ ਮੁਕਖ ਸਮਾਦਕ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਯੋਗਦਾਨ।

ਛੇ - ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਿਧੇਂ ਪਰੀਕਸ਼ਾਏਂ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋਆਨਾ ਤੇ ਤੁੰਦੇ ਲੇਈ ਸਲੋਕਸ ਤਾਹਾਕ ਕਰੋਆਨਾ, ਕਲਾਸਾਂ ਚਲਾਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।

ਸੱਤ - ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਸਥਾਨ ਬਨਾਨਾ।

ਅਟ੍ਟ — ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਤ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਵਿਧਿਵਤ ਇਕ-ਇਕ ਵਿਧਾ ਗੀ ਜੋਡਿਧੈ, ਨਿਰਾਣ ਕਰਨੇ ਚ ਨਮੁਲਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਨਾ। ਪੈਹਲੇ ਕਵਿਤਾ, ਫਹੀ ਕਹਾਨੀ, ਫਹੀ ਨਾਟਕ, ਫਹੀ ਉਪਨਿਆਸ, ਫਹੀ ਗਦਾ, ਫਹੀ ਆਲੋਚਨਾ।

ਨੌ — ਡੋਗਰੀ ਭਵਨ ਦੇ ਨਿਰਾਣ ਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਨਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਥਮਾਂ ਸੇਵਾ ਨਿਵ੃ਤਿ ਲੈਨੇ ਦੇ ਬਾਦ ਬੀ ਰਸ਼ੇ ਚ ਪਤਥਰ ਲਗਵਾਨਾ।

ਦਸ — ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸੰਵਰਧਨ ਕਰਨਾ। ਉਪਨਿਆਸ ਗੀ ਛੋਡਿਧੈ ਅਪਨਿਧੇਂ ਰਚਨਾਏਂ ਕਨੈ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ ਚ ਅਰਥਾਤ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰੈਹ, ਕਹਾਨੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਨਾਟਕ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ, ਗਦਾ ਲੇਖ, ਨਿਬੰਧ

ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੋਲਾ ਜਿਆਦਾ ਅਠਾਰਾਂ-ਤੱਨੀ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਿਧੈ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਸਮ੍ਭੂਦ ਕੀਤਾ।

ਬਲਲੇ-ਬਲਲੇ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਅਦਬੀ ਸਾਧਨਾ ਚ ਵਿਸ਼ਾਰ ਹੋਆ। ਸਨ् 1963 ਈ0 ਚ Modern Indian Languages ਦੇ ਇਮਿਤਾਨ ਕਸ਼ਮੀਰ ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤੇ ਗੇ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਨ ਗੇ ਤਾਂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਗੀ ਮਿਲਿਧੈ ਨਿਵੇਦਨ ਕੀਤਾ ਜੇ ਤੁਸੇਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਚ Modern Indian Languages ਦੇ ਇਮਿਤਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੱਤੇ ਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਰਜਿਸਟਰ ਸਾਹਬ ਗੀ ਵਿਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜੇ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਆਸਤੈ Syllabus ਮੁਕਰੰਦ ਕਰੀ ਦੇਨ ਤਾਂ ਸੰਸਥਾ ਇਮਿਤਾਨੇਂ ਲੇਈ ਕਤਾਬੇਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਕਰੀ ਦੇਗ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏਹ ਪ੍ਰਯਾਸ ਸਫਲ ਹੋਆ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ 1964 ਈ0 ਚ ਤਿਲਕ ਨਾਂਡ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੇਈ ਤੇ ਫ਼ਹੀ 1967 ਚ ਪ੍ਰਵੀਣ ਨਾਂਡ ਦੀ ਦੁਈ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਤੇ ਸਨ् 1969 ਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗੇਈ। 1969 ਈ0 ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੌਰੋਂ ਪਰੀਕਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਪਰੀਕਸ਼ਾਰਥੀਂ ਦੀ ਸੰਖਾ 600 ਕਥਾ ਬਦਲ ਹੈ। ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਨਾਂ ਸਿੱਫ ਸਿਲੇਬਸ ਮਤਾਬਕ ਕਤਾਬਾ ਬਨਾਇਆਂ ਬਲਿਕ ਫ੍ਰੀ ਕੋਚਿੰਗ ਦਾ ਬੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗੇਆ। ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੀ ਫ੍ਰੀ ਕੋਚਿੰਗ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਘਕਤਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਸਨ् 1966 ਈ0 ਚ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਆਸੇਅ ਗੈ ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਗਲਾਬ ਭਵਨ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਾਨ੍ਫ੍ਰੈਂਸ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੈ। ਡੋਗਰਾ ਫ਼ਾਡੀ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਿਯਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸੁਰਕਿਤ ਕਰਿਧੈ ਗੈਲਰਿਂ ਚ ਪਜਾਨੇ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਟਕੋਹਦਾ ਧੋਗਦਾਨ ਰੇਹਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਦੇ 86 ਅੰਕੋਂ ਚ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਧੋਗਦਾਨ ਗੀ ਬਿਸਾਰੇਆ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। ਇਸਦੇ ਕਨੈਂ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕਮਮ ਬੀ ਅਪਨੀ ਬਕਖਰੀ ਸ਼੍ਹੀਤ ਰਖਦਾ ਏ।

ਅਖੀਰ ਚ ਏਹ ਆਖਨਾ ਬਧੀਕ ਨੇਈ ਏ ਜੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਾਦਧੇ ਵਿਕਾਸ ਲੇਈ ਜਿਨ੍ਹੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਤੇ ਜੇਹੜਾ ਮਕਾਮ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਦੋਆਧਾ ਓਹ ਹੋਰ ਕੁਸਾ ਦੇ ਬਸ ਦੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਹੈ। ਇਸਕਾਰੀ ਡੋਗਰੀ ਤਹਹੀਕ ਗੀ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਤੱਦੇ ਧੋਗਦਾਨ ਗੀ ਕਦੇਂ ਬੀ ਭੁਲਲੇਆ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਧੋਗਦਾਨ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਨੈਂ ਜੁਡੀ ਦੀ ਪੀਂਡੀ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਚੇਤੋਂ ਚ ਰਕਖਗ।

M.A. Dogri

Course Code : 403

Unit -II

SEMESTER-IV

Lesson No. 3

प्रो० रामनाथ शास्त्री हुंदा रचनात्मक साहित्य गी योगदान

डोगरी कविता दे खेतर च शास्त्री हुंदा योगदान

पाठ परिचे : इस पाठ च शास्त्री हुंदे कविता संग्रहै दा परिचे उंदी कविताएं दे उदाहरणे थमां दिता गेदा ऐ।

उद्देश्य : इस पाठ दा उद्देश्य शास्त्री हुंदे कविता गी दिते गेदे योगदान बारै विद्यार्थियें गी अवगत कराना ऐ।

बहुमुखी साहित्यक प्रतिभा दे मालक प्रो० रामनाथ शास्त्री हुंदी कविता सिर्फ इक मनोरंजक कविता गै नेई बल्ले ज्ञानबर्धक, लाह पजाने आह्ली, पथ प्रदर्शक ते माहनू जीवन दे उत्थान आस्तै कोई न कोई सनेहा देने आह्ली बी ऐ। डोगरी काव्य-जगत च भामें इंदा इक गै कविता संग्रहै “धरती दा रिण” प्रकाशित ऐ पर इन्दियें कविताएं दा कैन्वस बड़ मोकला ऐ। शायद गै कोई ऐसा विशे होग जिसगी शास्त्री हुंदी कान्नी ने मुखरत नेई कीता। इंदी कविता हिरदे दे कन्नै बुद्धि दी भुक्ख बी मटांदी ऐ। अर्थात् इंदी कविता इच मन ते बुद्धि दा समन्वय ऐ जि’दे इच भाव ते विचार घुले-मिले दे सेही होंदे न। इंदी कविता विचारशील प्रकृति ते दार्शनिक द्विश्टी दी परिचायक ऐ। इंदी कविता इच सिर्फ भावना दा गै प्रवाह नेई ऐ, भावना इच बेहियै ते इक रुखे होइयै लिखदे चलना इ’नेंगी चंगा नेई लगदा अर्थात् एह भावें कन्नै बुद्धि तत्व दा बी ताल-मेल बनाई रखदे न। कवि हुंदे अनुसार कविता ऐसी होनी चाहिदी ऐ जेहडी समें दे बन्धन शा बाहर होऐ अर्थात् समां बी सिर झकाइयै अगै निकली जा ते कविता दी सत्ता ते सच्चाई च कोई फर्क नेई पवै। अजादी ’शा पैहले शास्त्री हुंदी कविता दा मुक्ख सुर राष्ट्र चेतना ते देश-प्रेम रेहा ऐ। उंदी कविता च कल्पना दे मकाबले च सोच, तर्क ते चिंतन दा अंश मता ऐ। कविता कुतै-कुतै मनै दे बजाए दमाग दी उपज बझोन लगदी ऐ। ओह भावें दा निर्वाह बड़े कलात्मक ढंगै कन्नै करी लैंदे न। शास्त्री होर आशावादी हे ते प्रगतिवादी विचारधारा दे कवियें चा इक हे। शास्त्री हुंदी अजादी शा पैहले दी कविता दा अंश दिक्खो-

“फंडी सुट्टो पैरें दियां बेड़िया परानिया,
बन्नी लैते जिन्हें सुते-सुते दे गै पैर तुंदे।”

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੀ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ—

“ਦੇਸਾ ਦੇ ਕਰਸਾਨੋ ਜਾਗੋ,
ਦੇਸਾ ਦੇ ਮਜੂਦਰੋ ਜਾਗੋ,
ਵੀਰੋ ਸ਼ੇਰ ਜਵਾਨੋ ਜਾਗੋ,
ਸਾਰੇ ਜਾਗੇ ਤੁਸ ਬੀ ਜਾਗੋ।”

“ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਿਣ” ਨਾਂਡ ਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸੱਗੈਹ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਗੀ ਛੂਹਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹੈ। ਕਵਿ ਅਪਨੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਗੀ ਹਰ ਪਾਸੇਆ ਦਿਖਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਸਮਾਜ ਚ ਸ਼ਵਾਰਥਪਰਕ ਵਿਵਸਥਾ ਗੀ ਨੇਈ ਦਿਕਖਨਾ ਚਾਂਹਦਾ।

“ਜਨਤਾ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਜੇਹੜੀ ਸੀਤਾ ਏ,
ਸ਼ਵਾਰਥ ਦੇ ਰਾਵਣਾ ਨੇ ਕੈਦ ਤਸੀ ਕੀਤਾ ਏ।”

ਕਵਿ ਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਅਪਨੇ ਗੀਤੋਂ ਤੇ ਅਕਖਰੋਂ ਗੀ ਤੁਝਲ ਤੇ ਚਿਰ ਤਗਰ ਰੈਹਨੇ ਆਹਲੇ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੈ ਅਪਨੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਗੋਆਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਦੀਧਾ ਬਲਿਧੈ ਗੈ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਲੋਡ ਕਰਦਾ ਏ, ਸੂਰਜ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਜਲਾਇਧੈ ਗੈ ਸ਼ਿਖਟੀ ਚ ਲੋਡ ਕਰਦਾ ਏ, ਫੁਲਲ ਝਾਂਡਿਧੈ ਗੈ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਖੁਖੂ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਕਵਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪਨੇ ਅਕਖਰੇ ਦਾ ਮੁਲਲ ਬਨਾਨੇ ਤੇ ਬਧਾਨੇ ਆਸਤੈ ਅਪਨੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਸਾਧਨਾ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਦੀ ਏ—

“ਜਿੰਦੂ ਦੀ ਰਤ ਜੇ ਫੂਕੋ ਤਾਂ,
ਗੀਤੋਂ ਦੇ ਦਿਏ ਬਲਦੇ ਨ।
ਤਾਂ ਲੋਕ ਇਨੋਂਗੀ ਤੁਪਦੇ ਨ,
ਤਾਂ ਇੰਦੀ ਲੋਇਧਾ ਚਲਦੇ ਨ।”

“ਬਰਗਦ” ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਬੋਹੜੀ ਦੇ ਸੂਖਮ ਤੇ ਅਨਗਿਨਤ ਬੀਏਂ ਕਨੈ ਸ਼ਿਖਟੀ ਇਚ ਅਨਗਿਨਤ ਜਮਨੇ ਤੇ ਮਰਨੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਕਵਿ ਦਾ ਮਨਨਾ ਏ ਜੇ ਕਿਸ ਲੋਗ ਗੈ ਅਪਨੇ ਚੰਗੇ ਕਮੇ ਕਨੈ ਅਪਨਾ ਨਾਂਡ ਬਨਾਈ ਸਕਦੇ ਨ। ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਏਹ ਅੰਸ਼ ਉਦਾਹਰਣ ਲੇਈ ਦਿਕਖੋ-

“ਸਰੇਅਾਂ ਦੇ ਦਾਨੋਂ ਸ਼ਾ ਲੌਹਕੇ
ਇਕ-ਇਕ ਬੀਏ ਅੰਦਰ ਕੇਹ ਏ ?
ਬੋਹੜੀ ਦਾ ਓਹ ਬੂਹਟਾ ਬਰਗਦ,
ਕਿਨੇ ਬੀਡ ਪਰ ਬਰਗਦ ਬਨਦੇ ?”

ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਕਵਿ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਰਹ-ਵੇਦਨਾ ਦੇ ਕਿਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾ ਬੀ ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੇ ਦੇ ਨ। ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਕ ਬਜੋਗਨ ਦਾ ਸਜੀਵ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੀ “ਚਕਕੀ” ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ।

ਤੰਦਾ ਮਨਨਾ ਏ ਜੇ ਚਕਕੀ ਤਨੋਂ ਬਜੋਗੀ ਨਾਰੋਂ ਦੇ ਕਲਲੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੰਗਨ-ਸਾਥਨ ਬੀ ਏ, ਜਿਸ ਕੋਲ

बेहियै ओह् अपना इक्कलापन बी दूर करदियां न। उदाहरण दिक्खो-

“तेरे बाजू इत्त घर हिरखी निं होर कोई,
अस दमैं जागनियां, बाकी सारे साँदे न।”

शास्त्री होरें अपने कविता संग्रह च प्रकृति-चित्रण दे बी बड़े सजीव ते मनमोहक चित्र प्रस्तुत कीते दे न। सन्नासर दा चेता करियै कवि गी जे किश महसूस होंदा ऐ उसी कवि ने अपनी “सन्नासर” कविता च किश इस चाल्ली व्यक्त कीते दा ऐ-

“सैहमी दिया हीखी कच्छ जियां कोई खंघी जा,
गासा गी रोआंदा जियां तारा कोई लंघी जा,
चानचक्क औंगली गी कंडा जियां डंगी जा,
वासना दा लोरा जियां अकिखयें गी रंगी जा,
जन्न पवै पानिया च बधै जियां ओह्दा धेरा,
इस्सै चाल्ली सन्नासर चेता मिगी आवै तेरा।”

डोगरी भाशा दे प्रचलित होने कनै डोगरी ने सारे डुगर प्रदेश दे लोके दा मन मोही लेआ जिस कनै ओह् अपने आप डोगरी भाशा रूपी सूतर च माला दे मनकें आंगर भरूची गे। डोगरी ने शैहर ते ग्रां हर थां अपना असर छोड़ेआ। इंदी कविता च असेंगी उंदा डोगरी प्रति किन्ना गैहरा हिरख ऐ, ओह्दे दर्शन होंदे न—

“डोगरी केह जागी मन डोगरे दे मोही ले,
खिल्लरे दे मोती जियां माला च परोई ले,
नगरें च दिक्खो, दिक्खो मंडियें ते शैहरे बिच,
दब्बड़े, मदानें धारें बाऊ दियें लैहरें बिच,
भोली मिट्ठी डोगरी दी ममता एह नचांदी ऐ,
जोतें गी जगाने आहली कविता एह हसांदी ऐ।”

“हिरखै दी संजीवन” कविता च कवि दी हिरखा सरबंधी व्याख्या दे अनुसार हिरख कुसै बी इक व्यक्ति, परिवार, राश्ट्र जां समाज तगर गै सीमत नेर्इ बल्के एह हिरख कवि दी व्याख्या अनुसार देशकाल दी सीमाएँ दा उलंघन करी जंदा ऐ, जिस करी एह्दे च अमरता आहला गुण समाई जंदा ऐ। कवि दे अनुसार प्रीत रूपी किरण न्हेरे गी लोई च परिवर्तित करी दिंदी ऐ, प्रलय आहले तूफान बी हिरखा दी कोमल तंद च कसोई जंदे न। कविता थमां इक अंश दिक्खो-

“मौती दी पतझड़ हारी गई, जीवन दे फुल्लें कलियें शा,
प्रलय दे मरुथल हारी गे, हिरखा दी रौंसली गलियें शा,

× × × × ×

ਬਾਗੇਂ ਚ ਫੁਲਲ ਖਿਡਾ ਕਰਦੇ, ਗਾਂਧੀ, ਗੈਤਮ ਮੁਸਕਾ ਕਰਦੇ,
ਮਨਸੂਰ ਚਢੈ ਦੇ ਸੂਲੀ ਪਰ, ਹਿਰਖਾ ਦੇ ਗੀਤ ਨ ਗਾ ਕਰਦੇ।”

“ਰਾਵਣ” ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਪੈਹਲੂ, ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਸਾਮਨੈ ਆਂਦਾ ਏ। ਕਵਿ ਨੇ ਰਾਮਾਯਣ ਦੇ ਰਾਵਣ ਗੀ ਮਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮਨੇ ਦਾ ਏ। ਤਉਥੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਵਣ ਰੂਪੀ ਏਹੁ ਮਨ ਸ਼ਵਾਰ੍ਥੀ, ਲੋਭੀ ਤੇ ਭੋਗੀ ਏ। ਕਿਸਾ ਰਾਵਣ ਦੀ ਕਰਨੀ ਤੱਥ ਪਦਾ ਪਾਇਥੈ ਰਾਮ ਬਨੀ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਪਰ ਅਨਦੀਂ ਸਭੈ ਇਕੱਕੇ ਜਨੇਹੁ ਨ।

“ਸਭਨੇਂ ਦਾ ਮਨ-ਸੁਨੇ ਦੀ ਲੈਂਕਾ ਦਾ ਲੋਭੀ,
ਰੂਪ ਸੁਰਾ ਦਾ ਏ ਤਰੇਹਾਯਾ,
ਭੋਗ ਸੁਖੋਂ ਇਸ ਗੀ ਮਰਮਾਯਾ,
 × × ×
ਕਿ ਜ ਬੇਪਦੋਂ ਨਾਂਗੇ ਰਾਵਣ
ਸਾਬ ਸੀਤਾ ਦੇ ਚੋਰ,
ਬਭੀਖਨ ਬਨਦੇ ਸਾਰੇ।
ਰਾਵਣ ਦੀ ਕਰਨੀ ਪਰ ਪਦਾ-
ਪਾਈ ਲੈਤਾ ਤਾਂ ਰਾਮ ਬਨੀ ਗੇ।”

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਏਂ ਅਪਨੀ ਇਸ ਕ੃ਤਿ ਚ ਹਿਰਖ-ਧਾਰ ਗੀ ਹਰ ਪਾਸੇਆ ਦਿਕਖਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਜੇਹਡਾ ਹਿਰਖ “ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਸੰਜੀਬਨੀ” ਇਚ ਅਮਰ, ਅਥਾਹ ਤੇ ਅਲਾਂਕਿਕ ਏ। ਤਉਥੈ ਹਿਰਖ ਧਾਰ ਗੀ ਮੀਰਾਂ ਨਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਕਨੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲਾ ਮਨੇ ਦਾ ਏ। ਹਿਰਖ ਦਾ ਏਹੁ ਅਨਮੁਲਾ ਸਾਜ ਮਨ ਦੀ ਮਸਤੀ ਕਨੈ ਗੈ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਕਵਿ ਮਤਾਬਕ ਹਿਰਖ ਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਮਟਾਨਾ ਪੌਂਦਾ ਏ—

“ਭਸਮ ਕੇਇਥੋਂ ਮਲੀ ਜਿੰਦੂ ਤੇ ਭਖਮੀ ਗਲ ਫਸਾਈ ਏ,
ਬੇਚੁਰ ਮੀਰਾਂ ਦੇ ਥਹੋਂਦੇ ਨੇਈ, ਅਲਖ ਭਾਏ ਸੌ ਜਗਾਈ ਏ।

ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਤਲ, ਕਲਲੈ ਦੀ ਓ ਧੁਧ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਇਕ ਭਾਰ-ਤੈ ਨਜਰਾਂ, ਜਿੰਦਗੀ, ਅਨਸ਼ੜਬ ਪੈਡਾਂ, ਹੂਨ ਮੰਜਲ ਦਾ ਮੋਹ ਨੀ ਰੇਹਾ, ਬਗਦੇ ਪਾਨੀ ਦਾ ਕਮਲ, ਸੌਨ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਧੁਧ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਪਾਠਕ ਗੀ ਬਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। “ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਿਣ” ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬਡੇ ਤਕ਼਼ਸ਼ਟ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਹੋਂਦੀ ਏ—

ਜਿਸ ਚ ਡੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਭਿਤਾ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਆਚਾਰ-ਵਿਚਾਰ, ਰੀਤਿ-ਰਵਾਜ, ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚਿਤ੍ਰ, ਮਾਤ੃ਭਾਸਾ ਡੋਗਰੀ ਕਨੈ ਕਵਿ ਦਾ ਗੈਹਗਾ ਹਿਰਖ, ਸਮਾਜੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਤਾਹਾਂਗ ਆਦਿ ਪਾਠਕੋਂ ਦੇ ਦਿਲਾ ਪਰ ਗੈਹਗਾ ਅਸਰ ਛੋਡਦੇ ਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਏਹੁ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਕਾਸ ਬਤਾ ਪਰ ਅਪਨੀ ਬਕਖਰੀ ਸ਼ੀਧਤ ਰਖਦਾ ਏ।

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit -II
Lesson No. 4

ਪ੍ਰੋ0 ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ

ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ : ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਪਰਿਚੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ ਤੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਤਦਾਹਰਣ ਬੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਨ।

ਉਦਦੇਸ਼ : ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦਦੇਸ਼ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਗੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਗਜ਼ਲ ਚ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਬਡਾ ਅਨਮੁਲਲਾ ਜੋਗਦਾਨ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਦੀ ਅਪਨੀ ਬਕਖਰੀ ਪੱਛਾਨ ਏ। ਇੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਰਵਾਯਤੀ ਪ੍ਰਯੋਗੇਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਤੁੰਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੇ ਮੈਹਨੇ ਰਵਾਯਤੀ ਨੇਈ ਹੋਇਆ ਅਪਨੀ ਧਰਤੀ ਪਰ ਬਸੇ ਦੇ ਆਲਮ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਨ; ਸਾਮਾਂਤੀ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੀ ਸ਼ਵਾਰ੍ਥੀ ਦੀ ਨਖੇਢੀ ਕਰਦੇ ਨ; ਮੇਹਨਤ, ਸੰਬਲਾ, ਕਰਮਠਤਾ ਤੇ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਨ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਇਥਕ ਸੁਹਿਤ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਸੋਚ, ਜਮਾਨੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਆਦਿ ਸਬੈ ਸੁਰ ਮੁਕਖ ਰੂਪ ਚ ਤੁਭਰਦੇ ਨ। ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਵਿਧਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦਿੱਤੇ ਗਜ਼ਲਾਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਜੀਵਨ-ਪੋਥੀ ਦਿਯਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਈ ਪਾਰਖੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੋਨੇ ਦੀ ਆਸਾ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਤੁੰਦੇ ਸੁਜ਼ਬ - “ਮੈਂ ਇੰਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਇੱਨਾ ਗੈ ਆਕਖਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜੇ ਏਹ ਸਥਾਨਾਂ ਮੇਰੀ ਅਪਨੀ ਜੀਵਨ-ਪੋਥੀ ਦੇ ਬਾਕੀ ਨ। ਇਸ ਕਰੀ ਮੇਰੀ ਏਹ ਲਾਲਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਏ ਜੇ ਇਨ੍ਹੋਂਨੀ ਪਫ਼ਲੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਸਮਝਨੇ ਆਹਲੇ ਓਹ ਪਾਰਖੀ ਪਾਠਕ ਜੁਡਨ ਜੇਹੁੰਦੇ ਗਮਭੀਰਤਾ ਕਨ੍ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਪੋਥੀ ਦਿੱਤੇ ਇਨ੍ਹੋਂਨੀ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਪਰਖ-ਪਡਤਾਲ ਕਰੀ ਸਕਨ।”

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਇਥਕ ਸਚਵੀ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਜਨੂਨ ਏ ਜੇਹੁੰਦਾ ਔਖੇ-ਸ਼ਾ-ਔਖਾ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਤਵੰ, ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਭਰਦਾ ਏ-

“ਸੁਹਿਤ ਦੀ ਸੰਘਾ ਜੇਹੁੰਦੇ ਖੇਢਦੇ ਨ
ਤਨੋਂ ਕੋਈ ਔਖੀ ਜ਼ਹੀ ਬਾਜੀ ਨਿੰ ਹਾਰੀ।”

ਇਥਕ ਦੀ ਬਤਾ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਰਾਹਿਂਦੇ ਗੀ ਪਥਰ ਬੀ ਖਾਨੇ ਪੇ ਨ, ਅਤਥਰੂਏਂ ਦੇ ਹਾਰ ਬੀ ਪਾਨੇ ਪੇ ਨ, ਸੂਕੇਂ ਦੀ ਭਟ੍ਟੀ ਚ ਜਿੰਦ ਬੀ ਜਾਲਨੀ ਪੇਈ ਏ। ਇਸ ਬਤਾ ਪਰ ਵਿਧੋਗੀ ਮਨਾ ਗੀ ਏਸੀ ਤਡ਼ਫਰਾਤ ਤੇ ਮਨੈ ਗੀ ਪਰਥਾਲੀ ਦੇਨੇ ਆਹਲਾ ਦਰਦ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜੰਦਾ ਏ। ਇਸ ਵਿਧੋਗ ਦਿੱਤੇ ਬੀ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਅਵਸਥਾ ਹੋਂਦਿਆਂ ਨ ਪਰ ਇਸਦੀ ਚਰਮ

ਅਵਸਥਾ ਗਮ ਕਨੈ ਇਕ-ਮਿਕਕ ਹੋਈ ਜਾਨਾ ਤੇ ਤਸੈ ਗੀ ਕੀਮਤੀ ਸਰਮਾਧਾ ਸਮਝਨਾ ਏ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਇਧਾਂ ਲਵਦਾ ਏ-

“ਹੁਸਨ ਗੀ ਹੋਨ ਦੇ ਗੂਢਾ,
ਅਜੇ ਨਿੰ ਗੁਰ ਪੈਦਾ ਕਰ,
ਦਿਲੈ ਚ ਦਰਦ ਕਾਫੀ ਨੇਈ
ਕੋਈ ਨਾਸੂਰ ਪੈਦਾ ਕਰ।”

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਚ ਅਧਿਆਤਮਕਾਵਾਦ ਦਾ ਰੰਗ ਬੀ ਖਰਾ ਗੂਹਡਾ ਏ। ਅਧਿਆਤਮਕਾਵਾਦ ਦੇ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਮੂਜਬ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰ ਜਗਹ ਵਾਪਕ ਏ ਯਾਨਿ ਸੱਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਚ ਬਸ ਤਥੈ ਪਰਮਸ਼ਕਿਤ ਗੈ ਸਮਾਈ ਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਯਰੀ ਚ ਇਸ ਜਾਬੋਂ ਦਾ ਰੰਗ ਬੀ ਸੁਆਧਾ ਗੈ ਲਵਦਾ ਏ-

“ਤੂ-ਮੈਂ ਦੇ ਤਾਂਗ ਘੇਰੇ ਚਾ ਜੋ ਨਿਆਰਾ ਹੋਈ ਗੇਆ,
ਓਦਾ ਗੈ ਫੁਲਿੰ-ਕਿਰਣਿੰ ਨੈ ਇਕ ਰਿਸਤਾ ਹੋਈ ਗੇਆ।”

ਅਧਿਆਤਮ ਚ ਰੰਗੋਏ ਦੇ ਸਾਥਕੇਂ ਆਸਤੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਂਡ ਦਾ ਆਸਰਮਾਂ ਤੇ ਤਸੈ ਦਾ ਸਿਰਮਨ ਗੈ ਸਭ ਕਿਸ਼ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਅਧਿਆਤਮ ਦਾ ਏਹ ਰੰਗ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ੇਯਰੋਂ ਚ ਬਖੂਬੀ ਚਤ੍ਰੋਏ ਦਾ ਲਵਦਾ ਏ-

“ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੇਹ ਏ ਜਿਸੀ ਆਖਾਂ ਅਪਨਾ
ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਾਰੀ ਚ ਤੂ ਮੇਰੇ ਚਿਤੈ ਚ ਤੂ

ਏ ਸਭ ਤੌਰੀ ਮਾਨਤ, ਜਿਸੀ ਸਾਂਖਦੇ ਮੇਂ
ਤਮਰੀ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਏ ਇੜਾ ਮੁਕਾਧਾ।”

ਸੂਫੀਵਾਦੀ ਸਿਦਧਾਨਤ ਮੂਜਬ ਦੁਨਿਆ ਚਲੀ-ਚਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਏ, ਜਿਥੈ ਹਰ ਬੇਲਲੈ ਆਓ-ਜਾਈ ਲਗੀ ਦੀ ਗੈ ਰੈਂਹਦੀ ਏ। ਸੱਸਾਰ ਚ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨਿਵਰ ਏ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਮਿਤੀ ਚਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਮਿਤੀ ਚ ਗੈ ਮਿਲੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਏਂ ਨਿਵਰਤਾ ਦੇ ਇਸ ਭਾਵ ਗੀ ਬਡੇ ਕਲਾਤਮਕ ਫੰਗੈ ਕਨੈ ਅਪਨੇ ਸ਼ੇਯਰੋਂ ਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ-

“ਚਿਡਿਧੋਂ ਦਾ ਚੁੰਬਾ ਏ ਜਿੰਦਗੀ,
ਖੁਸ਼ਿਧੋਂ-ਗਮੋਂ ਦੀ ਚੂਗ ਏ।
ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਂਗਨ ਰੈਨਕਾਂ,
ਏ ਮੈਤ ਤੱਡਾ ਬਾਜ ਏ।”

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਰੁਜ਼ਾਨ ਪ੍ਰਮੁਖ ਲਭਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਚਾਲਲੀ ਤੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਚ ਬੀ ਧਾਰਮਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੇ ਬਿਰੋਧ ਦਾ ਸੁਰ, ਸੰਘਰਸ਼, ਤੇ ਕਿਸ਼ ਕਰੀ ਗੁਜਰਨੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਆਪਸੀ ਸੱਗਠਨ ਦੇ ਭਾਵ ਵਾਪੇ ਦੇ ਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਕਿਸ਼ ਸ਼ੇਯਰ ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕੋਂ ਪਰ ਹੋਏ ਦੇ ਜੁਲਮੋਂ, ਤੇ ਤੰਦੀ ਬੇਬਸੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬੀ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਸ਼ੋਝਰ ਨ:-

“ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਗੈ ਪ੍ਰਲਿਆ ਚ ਬੋਲਦੀ ਏ,
 ਏ ਤਾਜ ਰੋਢ਼ਦੀ ਏ, ਏ ਤਖ਼ਤ ਠੋਲਦੀ ਏ ॥
 ਸੁਨਦਾ ਤੇ ਨੇਈ ਏ ਜਾਬਰ, ਪਰ ਜਾਨਦਾ ਤੇ ਏ ਗੈ,
 ਕੂਨਦੀ ਨਿੰ ਜੀਭ ਜੇਹੜੀ, ਤੁੰਦੀ ਅਕਖ ਬੋਲਦੀ ਏ ॥
 ਧਰਤੀ ਦੀ ਪੀਡ ਬੇਬਸ, ਗੁੰਗੀ ਰ'ਬੈ ਜੁਗੋਂ ਤਕ,
 ਭਾਂਬਡ ਭਡਕਦੇ ਓਲਲੈ, ਜਦੂਂ ਓਠ ਖੋਲਦੀ ਏ ॥
 ਤੀਲੋਂ ਦੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਨੈ ਲਗਦੀ ਏ ਅਗਗ ਜੇਹੜੀ,
 ਜਾਡੈ ਗੀ ਫੂਕਦੀ ਏ, ਗੌਹ ਤਸਦਾ ਰੋਲਦੀ ਏ ॥

ਸਾਧਰੀ ਸ਼ਾਯਰ ਦੇ ਦਿਕਖੇ-ਭੋਗੇ ਦੇ ਵਧਾਰਥ ਤੇ ਸੱਸਾਰੀ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲੋਂ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ੀਸੇ ਚ ਅਸੇਂਗੀ ਆਧੁਨਿਕ ਮਾਹੌਲ ਦਿਖੇਂ ਚਾਲਿੰ ਬਾਰੈ ਤੁੰਦੇ ਪੈਨੇ ਤਜਰਬੇਂ ਦੀ ਝਲਕ ਲਭਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਮਤਾਬਕ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਚ ਤਥੈ ਲੋਗ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਸਕਦੇ ਨ ਜੇਹਡੇ ਚਾਲਬਾਜ ਹੋਨ ਤੇ ਜਿਨੌਂਗੀ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਰੰਗ ਬਦਲੀ ਲੈਨੇ ਦੇ ਹੁਨਰ ਆਂਦੇ ਹੋਨ। ਸਿਦਦੇ ਸ਼ਭਾਤ ਦੇ ਲੋਗ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਇਸ ਮਹੌਲ ਚ ਫਿਟ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਛੁੰਹਗੀ ਰਮਜ਼ਾ ਲੇਈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ੇਡਰੇ ਥਮਾਂ ਤਦਾਹਰਣ ਦਿਕਖੋ-

“ਜੀਨਾ ਜੇ ਗੀਤ ਹਾ ਤਾਂ ਗਾਨਾ ਅਸੇਂ ਨਿ ਆਯਾ,
 ਫੁਲਲੇ ਦਾ ਹਾਰ ਹਾ ਤਾਂ, ਪਾਨਾ ਅਸੇਂ ਨਿ ਆਯਾ ॥”

* * *

ਜਾਂਦੇ ਹੇ ਬਿਨ ਬਲਾਏ, ਬੌਹੜੇ ਹੇ ਬਿਨ ਕੁਆਲੇ,
 ਬੌਹਨਾ ਅਸੇਂ ਨਿ ਆਯਾ, ਜਾਨਾ ਅਸੇਂ ਨਿ ਆਯਾ ॥”

ਸਾਮਂਤੀ ਸਰਮਾਧਾਦੀ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਏ ਭਾਮੇਂ ਲੋਕਰਾਜ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਬਦਹਾਲ ਗੈ ਰੇਹਾ ਏ। ਇਤਥੈ ਸਿਰਫ ਆਕਖਨੇ ਗੀ ਗੈ ਲੋਕਰਾਜ ਏ। ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਜੀਨੇ ਦੇ ਹਕਕ ਨਾਂ ਸਾਮਂਤਸ਼ਾਹੀ ਦੌਰ ਚ ਹਾਸਲ ਹੇ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਇਸ ਲੋਕਰਾਜ ਚ। ਛੂਨ ਤੇ ਤੁੰਦਾ ਹਾਲ ਸਗੁਆਂ ਹੋਰ ਬੀ ਬਦਹਾਲ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਏਹ ਲੋਕ ਕੋਹੜੇ ਖਲਾਫ ਅਵਾਜ ਚੁਕਕਨ ? ਤੇ ਕੁਸਗੀ ਕਸੁਰਬਾਰ ਆਖਨ ? ਆਖਨੇਂ ਗੀ ਤੇ ਲੋਕਰਾਜ ਏ ਨਾ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਜ਼ਲ ਥਮਾਂ ਇਕ ਅੰਸ਼ ਦਿਕਖੋ-

“ਜਨਤਾ ਬਚੈਰੀ ਰੋਏ ਬੀ ਤਾਂ ਰੋਏ ਕਿ 'ਧਾ ਏਹ
 ਏ ਕਾਗਜ਼ੋਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਏ।”

* * *

ਲਚਾਰ ਲੋਕ ਅਨਗਿਨਤ ਮੌਜੇ 'ਚ ਕੋਈ -ਕੋਈ,
 ਭੁਕਖੋਂ ਦਾ ਰਾਜ ਨੇਈ ਅਜੋਂ, ਭੁਕਖੈ ਦਾ ਰਾਜ ਏ।”

ਸਾਧਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਰਕੀ ਪਸੰਦਾਨਾ ਸੋਚ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੇ ਬਡ਼ਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਕਰਮ, ਕਰਮਠਤਾ ਤੇ ਸਚਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਪਰ ਕਠਨ, ਤੇ ਔਖੋਂ ਦੇ ਫ਼ਾਡ ਬੀ ਜਿਤੇ ਜਾਈ ਸਕਦੇ ਨ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਤੁੰਦਾ ਮਨਨਾ ਏ

जे जेहडे लोक मेहनत करना नेई चांहदे ओ जीवन च कदें बी मंजिल गी हासल नेई करी सकदे । शेडर
उदाहरण लेई-

“आखर सफर कटोंदा ऐ चलियै गै दोस्तो,
सोचे दे गास उड्डरियै कुदरै पजोऐ नेई ।”

शास्त्री हुंदी गज्जलें च आमतौरा पर विचारें दी पुख्तगी नज्जर औंदी ऐ जिसदा मुक्ख सुर शोशन
दे खलाफ विद्रोह, समाजी, धार्मिक आडज्बरें दी नखेढ्ही, आम लोकें दे संघर्ष दी कहानी गी मुखरत
करना ऐ । उंदी गज्जलें थमां दिते गेदे हवाले करी ते उंदियें गज्जलें पर परचोल पाने करी इस गल्ल च
कोई दो राझ नेई जे डोगरी शायरी दे खेतर च शास्त्री हुंदा नमाया जोगदान ऐ ।

-0-

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit - II
Lesson No. 5

ਪ੍ਰੋ0 ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ

ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ : ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸੱਗੈਹ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

ਤਵਦੇਸ਼ : ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਤਵਦੇਸ਼ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਗੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸੱਗੈਹ ‘ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ’ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਆਂਦੇ ਹੋਈ ਤੁਂਦਿਧੀਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ ਏ।

ਪਦਮਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰੋ0 ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ्य ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਹਰ ਏ। ਤੁਂਦੇ ਵਕਿਤਤਵ ਚ ਕਹਾਨੀਕਾਰ, ਨਾਟਕਕਾਰ, ਕਵਿ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਹੋਨੇ ਦਾ ਬੇਜੋਡ੍ਹ ਮੇਲ ਏ। ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਤੁਂਦਾ ਕਹਾਨੀ ਸੱਗੈਹ “ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ” ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਬਡਮੁਲ੍ਲੀ ਦੇਨ ਏ। ਏਹ ਸੱਗੈਹ 1973 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਸੱਗੈਹ ਪਰ ਤੁਨੋਂਗੀ ਸਾਹਿਤ्य ਅਕੇਦਮੀ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਬੀ ਹਾਸਲ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਸੱਗੈਹ ਚ ਛੇ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਨ : ਹੋਰ ਕੇਹ ਕਰਦੀ, ਗਜ਼ਦੇ ਬਦਲ ਮਿਲਕਦੀ ਬਿਜਲੀ, ਪਤਿ ਦਾ ਭਾਈਬਾਲ, ਤ੍ਰਿਧਾ ਅਖਣਣ ਪਾਠ, ਨਮੋਂ ਮਸਾਫਰ ਪਹਾਨੇ ਰਸਤੇ, ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ-ਏਹ ਸਬੰਧੀ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਨ। ਏਹ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਜਿਥੈ ਇਕ ਪਾਸੌਂ ਪੁਰਸ਼ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਦਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਵਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ਤਤ੍ਵੈ ਗੈ ਇਸਗੀ ਹੋਰ ਅਗੋਂ ਸ਼ਹੇਈ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਬਦਲਨੇ ਆਸਤੈ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਭੂਮਿਕਾ ਬੀ ਤਾਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਤੁਨੋਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਚ ਡੋਗਰਾ ਰੀਤ-ਰਵਾਜ਼ੋਂ, ਸਾਂਸਕਾਰੇਂ ਦਾ ਬਡਾ ਸੁੰਦਰ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਸੱਗੈਹ ਦੀ ਛੇਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਚ ਪੱਜ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦਬੋਈ-ਮੰਧੋਈ ਦੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵੋਂ ਗੀ ਅਭਿਵਧਿ ਦੇਨੇ ਆਹਲਿਧੀਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਨ। ਤੁਂਦੇ ਚ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹ, ਆਰਥਿਕ ਨਿਗਗੋਸਾਰੀ ਆਦਿ ਕੇਈ ਸਮਸਥਾਏਂ ਗੀ ਅਧਾਰ ਬਨਾਵਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਪੈਹਲੀ ਭਲੋਕੀ ਧਾਰਣਾ ਮਤਾਬਕ ਸਮਾਜ ਚ ਨੇਹੀਂ ਵਕ਼ਰਤਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਪੁਰਸ਼ੋਂ ਦੇ ਲਾਹ ਲੇਈ ਸਮਾਜ ਗੀ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ ਕਨੈ ਚਲਾਨੇ ਦੇ ਪੱਜੈ ਨਾਰੀ ਗੀ ਇਕ ਚੀਜ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਸਮਝੇਆ ਤੇ ਬਰਤੇਆ ਜਂਦਾ ਏ। ‘ਹੋਰ ਕੇਹ ਕਰਦੀ’ ਇਸੌ ਪਰਮਪਰਾ ਦਾ ਬਾਰੋਧ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਹਾਨੀ ਏ। ‘ਤਮਾ’ ਗਰੀਬ ਪੱਜ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਦੀ ਏ ਜਿਥੈ ਪਰਜ਼ਪਰਾ ਥਮਾਂ ਚਲਦੀ ਆਵਾ ਕਰਦੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਬਦੇਸ਼ਰੀ ਗੈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਇਕ ਜਰਿਆ ਏ। ਤਮਾ ਦਿਕ ਖਨੇ-ਸੁਨਨੇ ਚ ਸ਼ੈਲ, ਚਤਰ, ਬੌਢਿਕ ਸਤਰ ਪਰ ਸਨਕਖੀ ਏ। ਪਰ ਤਸਦਾ ਪਿਤਾ ਗੈ ਤਸਦੀ ਇਸ ਤ੍ਰਿਕਖੀ ਬੁਢਿ ਕਾਰਣ ਚਿੰਤਿਤ ਏ। ਓਹ ਤਸੀ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਦਾ ਸਬਕ ਸਖਾਂਦਾ ਏ ਪਰ ਓਹ ਤੁਂਦਾ ਬਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਏ ਜੇ ਬਾਰਾਸਤ ਚ ਥਹੋਈ ਦੀ ਇਨੋਂ ਆਸਥਾਏਂ ਚ ਹੂਨ ਇਨਾ ਦਮ ਨੇਈ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ੈ ਦੇ ਸਮਾਜ ਤੇ ਜਮਾਨੇ ਕਨੈ ਨਿਭੇਆ ਜਾਈ ਸਕੈ। ਅਧਿਕ ਤੰਗੀ ਕਾਰਣ ਤਮਾ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤਸਦਾ ਬਾਹ ਇਕ ਦੁਹਾਜੂ ਬੁਡਫੇ ਕਨੈ ਕਰੀ ਓਡਾ ਏ। ਪਰ ਓਹ ਸੌਹਾਗ ਘਰ ਛੋਡਿਥੈ ਬਾਪਸ ਤਠੀ ਔਂਦੀ ਏ। ਇਸੈ ਕਹਾਨੀ ਚ ਨਾਯਕਾ ਸ਼ਵਯਾਂਵਰ-ਪਰਮਪਰਾ ਦੇ ਖੋਖਲੇਪਨੈ ਪਰ ਤੇ ਅਜ਼ੈ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਚ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸ਼ੰਗਿਕਤਾ ਪਰ ਬੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਚਿਨ ਲਾਂਦੀ ਏ।

इस संग्रैह दी दुई कहानी 'गरजदे बदल मिलकदी बिजली' दा शीर्षक बड़ा प्रतीकात्मक ऐ। इस कहानी दा कथानक बदलदे समाज दे इस पक्ख दी अक्कासी करदा ऐ जे बशक्क समाज च पुरशें दा दबदबा ऐ ते ओह नारी गी दबाई रक्खना चांहदा ऐ अपने रोहब ते जुर्म, जोर जबरदस्ती कनै पर जि 'यां बिजली गी सुक्के कोरे बदल मता चिर नेर्इ रोकी सकदे जिन्ना मरजी गरजन इ'यां गै नारी गी बी मता चिर दबाइयै नेर्इ रक्खेआ जाई सकदा। जिन्ना चिर बी ओह चुप्प रौंहदी ऐ दबोई दी रौंहदी ऐ पर जिसलै मिलकदी ऐ उसलै केर्इ बदलें दे कालजे चीरदी ऐ इस चाल्ली गै जेकर नारी गी जिस समाज च दबाया जंदा ऐ उत्थै जिसलै ओह विरोध करदी ऐ तां तबाही गै होंदी ऐ। इस कहानी दी नायका-सोमा दा ब्याह बी बेमेल ब्याह ऐ। ओहदें बब्बै ने अपने शराबै दी खातर दुहाजू बदलू सूबेदार शा पैसे लेइयैं ओहदा ब्याह उस बुझ्डे कनै करी दित्ता। सोमा किश चिर सौहरै रौहदी ऐ ते फही सूबेदारें दे जुल्म, जबरदस्तियें शा तंग पेइयै घर छोड़ियै अपने मन पसंद साथी कनै चली जंदी ऐ पर सूबेदार उसी फही तुप्पी पकड़ी लेर्इ औंदा ऐ ते अखीर च सोमां बदलू सूबेदार दे जुल्में अगें लचार होई जंदी ऐ ते कुप्पडे पर छाल मारियै आत्महत्या करी लैंदी ऐ।

'पति दा भाईवाल' कहानी बी नारी पर होने आहले शोशन दी कहानी ऐ। इस कहानी च शास्त्री होरें नारी दी अर्थिक तौर पर आत्मनिर्भरता दे म्हत्तव गी बल दित्ते दा ऐ। की जे नारी जेकर अर्थिक तौर पर आत्म निर्भर होए तां उसदे शोशन दी सम्भावना घट्ट होई जंदी ऐ। कहानी दी नायका 'मौहनी' दा हरिशंकर कनै बेमेल ब्याह होंदा ऐ। हरिशंकर दा एह दूआ ब्याह होंदा ऐ। पर फही बी मोहिनी हालात कनै समझोता करी लैंदी ऐ पर हरिशंकर दी बमारी ते फही उसदे काल कारण उसदी जिंदगी च नेहा मोड़ औंदा ऐ जित्थै उसगी राजकुमार नां० दे कुसै दुए मर्द कनै रौहना पौंदा ऐ। राजकुमार ओहदे पति दा मित्र बनियै ओहदी ते ओहदे परिवार दी मदाद करदा ऐ। जिस मदाद गी मोहिनी आदर्श मितरता समझदी ऐ असल च ओह राजकुमार दे मन च बस्सी दी बदनीत होंदी ऐ जिसदा शकार मोहिनी होई जंदी ऐ।

अज्जै दे इस आधुनिक जुग च परानें रस्ते पर चलियै जिंदगी सफलता दी मंजल हासल नेर्इ करी सकदी की जे मंजल तगर पुज्जने आस्तै रस्ते सोधे जंदे न के जित्थै रस्ते लेर्इ जान, उ'ऐ मंजल। इस द्रिश्टी कनै इक नमीं पीढ़ी दी सोच अपनी बजुर्ग पीढ़ी थमां बक्खरी होंदी ऐ। नमीं पीढ़ी दे अपने लक्ष्य होंदे न जि 'नें गी हासल करने आस्तै पराने तौर तरीके काफी नेर्इ होंदे 'नमें मसाफर पराने रस्ते' कहानी बी इससै यथार्थ पर अधारत ऐ। इस कहानी च अज्जै दे दौर च प्राचीन ग्रंथ मनु स्मृति दी उपयोगिता पर सुआलिया नशान लाया गेदा ऐ जे जेकर द'ऊं पीढ़ियें दी सोच च इन्ना छिंडा होंदा ऐ ता मनु दी सोच अज्ज किन्नी बेमैनी ऐ। एह कहानी वक्त कनै समाज दे नियमें च परिवर्तन गी स्वीकारनें दी मनोभूमि त्यार करदी ऐ। इस कहानी च बड़े सरोखड़ ढंगै कनै एह बी स्वीकारेआ गेदा ऐ जे अज्जै दे समाज च व्याप्त बेचैनी, रौला ते बगावत परम्परा थमां चलदे आवा करदे नामनासब मानदण्डें दा गै नतीजा ऐ। जिस समाज च नारी गी बेजान चीज मिथेआ जंदा ऐ, उत्थै खुशहाली, सुख ते शांति बास नेर्इ करदे।

‘ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ’ ਕਹਾਨੀ ਚ ਬੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਥਮਾਂ ਚਲਦੇ ਆਵਾ ਕਰਦੇ ਨਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਤਿਆਚਾਰੋਂ, ਜੁਲਮੋਂ ਆਦਿ ਦੀ ਨਖੇਢੀ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਤ੍ਰ'ਊ-ਤ੍ਰ'ਊ ਨੁਕਤੋਂ ਬਕਖੀ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਕ ਕਨਿਆ ਪਕਖ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਆਸੇਅਾ ਬਿਜਨ ਸੋਚੇ-ਬਚਾਰੇ ਅਪਨੀ ਬਾਹੁ ਜੋਗ ਕਨਿਆ ਲੇਈ ਰਾਮਾਯਣ ਦੀ ਸੀਤਾ ਜਨੇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਨਾ, ਟ੍ਰੂਆ ਨਾਰੀ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰਾ ਪਰ ਆਤਮਨਿਰੰਭਰ ਹੋਨੇ ਦੇ ਮਹਤਵ ਗੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਨ੍ਨੇ ਗੈ ਨਾਰੀ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਚ ਏਹ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਹਨਨੇ ਪਰ ਜੇਕਰ ਬਿਜਨ ਕਾਰਣੋਂ ਓਹਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਜਾਂ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤਨ ਨਜ਼ਰਅਦਾਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਦਾ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਏਹ ਬੀ ਸਾਫ ਝਲਕਦਾ ਏ ਜੇ ਨਾਰੀ ਗੈ ਨਾਰੀ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਏ।

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਨਾਥਕਾ ਸੀਤਾ ਸ਼ਲੈਪੇ ਦੀ ਮੂਰਤ ਤੇ ਚੜ੍ਹਲ-ਚਨਾਰ ਏ ਪਰ ਓਹ ਦਾ ਬਾਹੁ ਇਕ ਜਲਖਡ਼ ਤੇ ਜਮਦਰ ਜਨੇਹ ਮਾਹਨੁ ਕਨ੍ਨੇ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਗੁਜਰ-ਬਸਰ ਲੇਈ ਕਪਡੇ ਸੀਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਦੀ ਏ। ਓਹ ਆਮ ਨਾਰੀ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਸਿੱਫ ਹਰ ਕੁਸੈ ਅਗੋਂ ਅਪਨੇ ਭਾਗੋਂ ਦਾ ਰੋਨਾ ਰੋਇਥੈ ਕੁਸੈ ਸ਼ਾ ਮਦਦ ਨੇਈ ਮੰਗਦੀ ਸਗੁਆਂ ਮੇਹਨਤ ਕਰਿਥੈ ਖੁਸ਼ ਰੌਂਹਦੀ ਏ। ਲੋਕ ਤਸੀ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦੇ ਨ ਪਰ ਓਹ ਤੰਦੇ ਪਰ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨੇਈ ਦੇਇਥੈ ਤਸੀ ਅਪਨੇ ਕਮਮਾ ਗੀ ਰੇਢਨੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮਨਦੀ ਏ।

‘ਤ੍ਰਿਧਾ ਅਖਣਡ ਪਾਠ’ ਭਾਮੇਂ ਬਕਖਰੇ ਰੂਜ਼ਾਨ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ ਪਰ ਇਸ ਚ ਬੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਗੈ ਪ੍ਰਮੁਖ ਏ। ਤ੍ਰਿਧਾ ਅਖਣਡ ਪਾਠ ਮੰਗਲਸਿੱਹ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪੁਤਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਨੇ ਆਸਟੈ ਕੀਤੇ ਦੇ ਜਤਨੇ ਚ ਰੇਹੀ ਗੇਦੀ ਕਸਰ ਪੂਰੀ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਰਖਾਯਾ ਹਾ। ਸਰਦਾਰ ਮੰਗਲ ਸਿੱਹ ਦਾ ਪੁਤਰ ਦਲੀਪ ਸਿੱਹ ਸਮਗਲਿੰਗ ਕਰਨੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਚ ਮਾਰੇਆ ਗੇਆ ਹਾ।

ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਜਿਥੈ ਇਕ ਪਾਸ੍ਸੈ ਰਿਖਾਸਤ ਚ ਬਨੇ ਪਾਰਾ ਹੋਆ ਕਰਦੀ ਸਮਗਲਿੰਗ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਏ ਤਥੈ ਗੈ ਏਹ ਬੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਨਿਕਿਯਾਂ-ਨਿਕਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ ਜਿ’ਨੇ ਗੀ ਜੀਵਨ ਚ ਕੇਈ ਬਾਰੀ ਸੁਨਨੇ ਆਂ ਪਰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹਾਸਲ ਨੇਈ ਕਰਦੇ, ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ ਕੁਸੈ ਬੇਲਲੈ ਊ’ਏ ਸੁਨੀ-ਦਿਕਖੀ ਦੀ ਗਲਲ ਹਿਰਦੇ ਪਰਿਵਰਿਤ ਕਰੀ ਦੇਏ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦਿਯੇਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਚ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਬਡਾ ਜੋਗਦਾਨ ਏ। ਇੰਦੇ ਚ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਦਾ ਫਾਲਤੂ ਖਲਾਰ ਨੇਈ ਏ। ਬਡੇ ਗਿਨੇ-ਮਿਥੇ ਦੇ ਲੋਡਚਦੇ ਪਾਤਰ ਨ। ਏਹ ਸਬੰਧੈ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਨ। ਹਰ ਇਕ ਕਹਾਨੀ ਚ ਇਕ ਪਾਤਰ ਮੁਕਖ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਗੀ ਅਗੇ ਬਧਾਂਦਾ ਲਕਦਾ ਏ। ‘ਹੋਰ ਕੇਹ ਕਰਦੀ’ ਚ ‘ਤਮਾ’, ‘ਗਰਜਦੇ ਬਦਲ ਮਿਲਕਦੀ ਬਿਜਲੀ’ ਚ ‘ਸੋਮਾ’, ‘ਪਤਿ ਦਾ ਭਾਈਬਾਲ’ ਚ ‘ਮੋਹਿਨੀ’, ‘ਤ੍ਰਿਧਾ ਅਖਣਡ ਪਾਠ’ ਚ ‘ਮੰਗਲਸਿੱਹ’, ‘ਨਮੇਂ’ ਮਸਾਫਰ ਪਰਾਨੇ ਰਸਤੇ ਚ ‘ਸੁ਷ਮਾ’ ਤੇ ‘ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ, ‘ਸੀਤਾ’ ਇ’ਨੇਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ ਨ ਜਦਕੇ ਹਰ ਕਹਾਨੀ ਚ ਇਕ-ਅੜਾ ਗੈਣ ਪਾਤਰ ਇ’ਨੇਂ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰੋਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਲਕਦਾ ਏ। ਏਹ ਸਾਰੋਂ ਪਾਤਰ ਬੀ ਬਡੇ ਸਜੀਵ ਨ।

ਭਾਸਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨ੍ਨੇ ਜੇਕਰ ਇ’ਨੇਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਗੀ ਪਰਖੇਆ ਜਾ ਤਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਮਤਾਬਕ ਭਾਸਾ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਕਾਰਣ ਇਕ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚਿਤ੍ਰਣ ਬਡਾ ਸਜੀਵ ਹੋਏ ਦਾ ਏ ਟ੍ਰੂਆ ਪਾਤਰੋਂ ਗੀ ਜਿ’ਧਾਂ ਜੀਵਨਦਾਨ ਥਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਗ੍ਰਾਂਇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਆਹਲੇ ਕਥਾਨਕੋਂ ਦੀ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੀ ਭਾਸਾ ਠੇਠ ਡੋਗਰੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਸੁਹਾਵਰੋਂ ਤੇ ਖੁਆਨੋਂ ਦੀ ਬਰਤੂਨ ਕਾਰਣ ਭਾਸਾ ਬਡੀ ਰੋਚਕ ਏ।

ਸਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਚ ਅਪਨੇ ਪੈਨੇ ਦਿਖਟੀਕੋਣ, ਸੂਖਮ ਭਾਵੇਂ ਤੇ ਫੁੱਝਗੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਸਜੀਵ ਪਾਤਰੋਂ ਤੇ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੋਂ ਬਡੀ ਸਫਲਤਾ ਕਨੈ ਬੁਹਾਸ਼ਰੇ ਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੀ ਏਹ ਕ ਹਾਨਿਆਂ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਗੀ ਪਛਨੇ ਪਰੰਤ ਪਾਠਕ ਅਪਨੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਚ ਇਕ ਟਕੋਹਦਾ ਪਰਿਵਰਤਨ ਮਸੂਸ ਕਰਦੇ ਨ, ਇਧੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਏ। ਅਖੀਰ ਚ ਏਹ ਆਖਨਾ ਬਧੀਕ ਨੇਈ ਹੋਗ ਜੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ੱਗੜੇ ‘ਬਦਨਾਮੀ ਦੀ ਛਾਂ’ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਬਤਾ ਗੀ ਇਕ ਅਨਮੁਲ੍ਲੀ ਦੇਨ ਏ।

-0-

M.A. Dogri

Course Code : 403

Unit -II

SEMESTER-IV

Lesson No. 6

ਪ੍ਰੋ0 ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ

ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ : ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਵਿਧਾ ਚ ਲਿਖੇ ਗੇਦੇ ਨਾਟਕ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

ਉਦੇਸ਼ਾ : ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ਾ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਵਿਧਾ ਚ ਲਿਖੇ ਗੇਦੇ ਨਾਟਕੇ ਬਾਰੈ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਆਨਾ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਬੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇ ਅਪਨੀ ਕਲਮ ਅਜਮਾਈ ਦੀ ਏ। ਤਾਂਨੋਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਨਾਟਕ ਲਿਖਨੇ ਦੇ ਕਨੈ ਤੁੰਦੇ ਚ ਅਭਿਨਿਧ ਬੀ ਕੀਤਾ। ਨਾਟਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਦੋ ਨਾਟਕ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦੇ ਨ ਇਕ 'ਬਾਵਾ ਜਿਤੋਂ' ਤੇ ਦੁਆ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਤੇ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਕਰੋਲ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਰਲਿਧੈ ਲਿਖੇ ਦਾ 'ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ'।

1. ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ- ਜਿਤੋ ਡੋਗਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਆਦਰ්ਸ ਚਰਿਤ ਏ। ਇਗਗਰ ਦੇ ਕੁਸਾ ਬੀ ਲੋਕ ਨਾਯਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਨਤਾ ਪਰ ਇਨਾ ਜਾਦਾ ਨੇਈ ਏ ਜਿਨਾ ਕੀ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਸਾਨ ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਦਾ। ਏਹ ਨਾਟਕ 1948 ਚ ਜਿਲਾ ਉਧਮਪੁਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਟਿਕਕਰੀ ਚ ਜ਼ਹਾਂ ਬਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਾਮਨੈ ਸਫਲਤਾ ਕਨੈ ਖੇਡੇਆ ਗੇਆ ਤੇ ਪੌਥੀ ਰੂਪ ਚ ਛਹਿਧੈ ਏਹ ਨਾਟਕ 1991 ਚ ਪਾਠਕਾਂ ਹਤਥ ਪੁੱਝਾ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏਹ ਨਾਟਕ ਢੁਗਗਰ ਦੀ ਜਨਤਾ ਲੇਈ ਇਕ ਅਨਮੁਲਲੀ ਭੇਂਟ ਏ। ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਨਾਟਕ ਚ ਜਿਤੋਂ ਇਕ ਸਿੰਘਾ-ਸਾਦ੍ਵਾ ਕਰਸਾਨ ਏ ਜੇਹੜਾ ਗ਼ਹਾਰ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਅਪਨੀ ਧੀਡ ਕੌਡੀ ਕਨੈ ਰੱਹ੍ਹਦਾ ਏ। ਜਿਤੋ ਨੇ ਅਪਨੀ ਮੇਹਨਤ ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਜਮੀਨ ਗੀ ਬਡਾ ਤਪਯਾਉ ਬਨਾਈ ਲੇਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜਿਸਕਰੀ ਤਸਦੀ ਚਾਚੀ ਜੋਜਾਂ ਤੇ ਤਸਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰ ਬਾਵਾ ਜਿਤੋਂ ਕਨੈ ਖਾਰ ਖੰਦੇ ਨ। ਚਾਚੀ ਜੋਜਾਂ ਜਿਤੋ ਦੀ ਧੀਡ ਕੌਡੀ ਗੀ ਢਰਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਤਸਦੇ ਜਾਗਤ ਜਿਤੋ ਗੀ ਡਡਲਾ ਰਲਕਾਇਧੈ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਨ। ਪਰ ਓਹ ਬਚੀ ਜੰਦਾ ਏ। ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਪੰਚਾਧਤ ਬਲਾਂਦਾ ਏ। ਜੇ ਤਸੀ ਨਵਾਂਡ ਥਹੋਈ ਸਕੈ ਪਰ ਉਥੈ ਬੀ ਪੰਚਾਧਤ ਫੈਸਲਾ ਜੋਜਾਂ ਤੇ ਤਸਦੇ ਸੱਤੋਂ ਪੁੱਤਰੋਂ ਦੇ ਹਕਕਾ ਚ ਸਨਾਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਗਲਲਾ ਜਿਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਜੰਦਾ ਏ ਤੇ ਗ਼ਹਾਰ ਗ੍ਰਾਂਡ ਗੀ ਤਜ਼ੀ ਗਢ-ਪੰਜਾਡੇ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰ ਰੂਲਲਾਂ ਕਥ ਆਈ ਜੰਦਾ ਏ। ਜਿਤੋ ਗੀ ਅਪਨੇ ਮਿਤਰ ਰੂਲਲਾਂ ਦੀ ਮਦਾਦ ਕਨੈ ਗਢ ਪੰਜਾਡੇ ਦੇ ਯਗੀਰਦਾਰ ਮੈਹਤਾ ਕੀਰ ਸਿੰਹ ਕੋਲਾ ਜਾਡੇ ਦੀ ਰਕਕਡ ਜਮੀਨ ਚੌਥੇ ਹਿੱਸੇ ਸਟਾਈ ਪਰ ਥਹੋਈ ਜੰਦੀ ਏ। ਜਾਡੇ ਦੀ ਤਸ ਜਮੀਨ ਗੀ ਰਾਹਨੇ ਲਾਧਕ ਬਨਾਨੇ ਲੇਈ ਇਸੋ ਮੇਦਾ ਜਿਤੋ ਦਾ ਭਾਈ ਬਾਲ ਬਨੀ ਜੰਦਾ ਏ। ਦੋਏ ਜਨੋਂ ਜਮੀਨ ਚ ਖੂਬ ਮੇਹਨਤ ਕਰਿਧੈ ਉਥੋਂ ਕਨਕਾ ਦੀ ਫਸਲ ਲਾਂਦੇ ਨ। ਜਿਸਲੈ ਕਨਕ ਪਕਦੀ ਏ ਤਾਂ ਤਸ ਕਨਕੂ ਜਨੇਹੀ ਫਸਲ ਪੂਰੇ ਲਾਕੇ ਚ ਕੁਤੈ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ। ਮੈਹਤਾ ਕਨਕਾ

ਗੀ ਦਿਕਖੀ ਬੇਇਮਾਨ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਤੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਥਮਾਂ ਸੁਕਰੀ ਜਂਦਾ ਏ। ਮੈਹਤਾ ਵੀਰਸਿੰਹ ਅਪਨੇ ਕਾਮੋਂ ਗੀ ਆਕਖੀ ਖਲਾਡੇ ਥਮਾਂ ਸਾਰੀ ਕਨਕ ਬੋਰਿਯੈ ਚ ਭਰਨੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਈ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਈਸੋ ਇਸਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਮੈਹਤੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਸਗੀ ਮਾਰੀ ਕੁਟਿਟਧੈ ਬ੍ਰਹਮੇ ਕਨੈ ਬਨੀ ਓਡ੍ਰੇ ਨ। ਜਿਤੀ ਮੈਹਤੇ ਦੀ ਇਸ ਬੇਨਾਈ ਗੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਕਨਕਾ ਦੇ ਫੇਰੈ ਪਰ ਖਡੋਈ ਕਟਾਰਾ ਛਾਤੀ ਖੋਬੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਮੈਹਤੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਜਿਤੀ ਦੀ ਲੋਥ ਚੁਕਕੀ ਜੰਗਲ ਚ ਸੁਟਟੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਬੁਆ ਕੌਡੀ ਦੇ ਰੈਨ-ਬੈਨ ਪਾਨੇਂ ਕਨੈ ਨਾਟਕ ਖਤਮ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਇਕ ਸਚਵਾ ਸੁਚਵਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਿਤੀ ਅਪਨੇ ਇਸ ਬਲਿਦਾਨ ਕਰੀ ਮਹਾਨ ਦੇਵਤਾ ਬਾਵਾ ਜਿਤੀ ਬਨੀ ਜਂਦਾ ਏ।

ਨਾਟਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਦੁਆ ਨਾਟਕ ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ ਜੇਹਡਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੱਤ ਤੇ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਸਿਲਿਯੈ ਲਿਖੇਅ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਇਸ ਚ ਆਮ ਗ੍ਰਾਂਡ ਜੀਵਨ ਦਿਧੇ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਪਰ ਲੋਡ ਪਾਈ ਗੇਦੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਦੁਗਗਰ ਦੇ ਆਮ ਗ੍ਰਾਏਂ ਦੀ ਦੁਰਦੀਤਾ, ਤੁੰਦੇ ਚ ਪਨਪਨੇਂ ਆਹਲਿਧੈ ਕੁਰੀਤਿਧੈਂ, ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ, ਫਰਕੋ-ਫਕੀਂ, ਊੰਚ-ਨੀਚ, ਛਹੋਤ-ਛਾਤ, ਤੇ ਸਮਾਜਿਕਾਦੀ ਸ਼ਕਿਤਿਧੈਂ ਦਾ ਖੁਲਿਲਿਧੈ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਰਿਟਾਈਰ ਫੌਜੀ ਜਮਾਦਾਰ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਪਂਚੈਤੀ ਦਾ ਸਰਪੈਂਚ ਏ। ਤਿਥੇ ਅਪਨੀ ਫੌਜਾ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਛਹੋਤ-ਛਾਤ ਜਨੇਹੀ ਭੈਡੀ ਕੁਰੀਤਿਧੈਂ ਥਾ ਤੱਥ ਤਿਥੈ ਕਿਟਠੈ ਰਲੀ-ਮਿਲੀ ਰੌਹਨੇ ਦੇ ਇੰਸਾਨੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਗੀ ਭੋਗੇ ਦਾ ਏ। ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਇਨ੍ਹੋਂ ਭੈਡਿਧੈਂ ਬੁਰਾਇਧੈਂ ਗੀ ਦਿਕਖਦਾ ਏ ਤਾਂ ਤਿਥੀ ਬਡਾ ਦੁਕਖ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਜਿਸਕਰੀ ਓਹ ਇਨ੍ਹੋਂ ਬੁਰਾਇਧੈਂ ਗੀ ਖਤਮ ਕਰੀ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਗੀ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਗ੍ਰਾਂਡ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਸੁਖਨਾ ਦਿਕਖਨ ਲਗੀ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਤਿਥੇ ਇਸ ਸੁਖਨੋਂ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਮਾਧੋ ਨਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਨੌਜੁਆਨ ਤਿਥਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਮਤੀ ਹਾਰੀ ਜਮੀਨ ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਅਪਨੇਂ ਕਬਜੇ ਚ ਕਰੀ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਜਿਸਕਰੀ ਬਾਈ ਪਨਾਸੇਂ ਪਰ ਜਾਨੇਂ ਆਹਲੇ ਰਸ਼ਤੇ ਬੀ ਨਿਕਕੇ ਰੇਹੀ ਜਂਦੇ ਨ। ਮਾਧੋ ਅਪਨੇ ਸਥਿਤੀਧੈਂ ਕਨੈ ਰਲੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਜਮੀਨ ਬਾਪਸ ਲੇਈ ਲੈਂਦਾ ਏ ਜਿਸਕਰੀ ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਤਿਥਦਾ ਪੁਤਰ ਬਾਬੂ ਮਾਧੋ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਨੇ ਪਰ ਤਤਾਰੂ ਹੋਈ ਜਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਮਾਧੋ ਪਰ ਹਮਲਾ ਬੀ ਕਰੋਅਾਂਦੇ ਨ ਪਰ ਲਾਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਮਾਧੋ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਖੀਰ ਚ ਜਮਾਦਾਰ ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦੇ ਸਦਪ੍ਰਯਾਸ ਕਰੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਫੈਲੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਬੁਰਾਇਧੈ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂਦੇ ਦਾ ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ ਬਸਾਨੇ ਦਾ ਸੁਖਨਾ ਬੀ ਪੂਰਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਦੋ ਨਾਟਕਾਂਦੇ ਦਾ ਅਧਿਧਨ ਕਰਨੇ ਪੈਰੈਂਤ ਇਹ ਆਕਖੇਅ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਜੇਹਡਿਧੀਆਂ ਰਚਨਾ ਦਿਤਿਧੀਆਂ ਤੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਅਪਨਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਏ ਜਿਸਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਨਾਟਕ-ਜਗਤ ਕਦੇਂ ਬੀ ਬਸਾਰੀ ਨੇਈ ਸਕਦਾ।

-0-

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit - II
Lesson No. 7

ડોગરી એકાંકી દે ખેતર ચ શાસ્ત્રી હુંદા યોગદાન

પાઠ પરિચે : ઇસ પાઠ ચ શાસ્ત્રી હુંદે એકાંકી સંગ્રહ દા પરિચે દિત્તા ગેદા એ.

ઉદ્દેશ્ય : ઇસ પાઠ દા ઉદ્દેશ્ય વિદ્યાર્થ્યેં ગી દસ્સના એ જે શાસ્ત્રી હોરેં એકાંકી વિધા ચ કેહડે-કેહડે એકાંકી દેઈ ઇસ વિધા ગી સગોસાર કીતા.

ડોગરી સાહિત્ય દી એકાંકી વિધા ચ બી શાસ્ત્રી હોરેં યોગદાન દિતે દા એ. ડોગરી એકાંકી દે ખેતર ચ ઉંદી પૌથી “જ્ઞાકદિયાં કિરણા” ઉપલબ્ધ હોંદી એ. ઇસ સંગ્રહ દે ચાર એકાંકી પૈહલે પ્રકાશત હોઈ ચુકે દે હે. પર છેં એકાંકિયેં દે સંગ્રહ ‘જ્ઞાકદિયાં કિરણા’ ગી 1975 ઈ0 ગી શાસ્ત્રી હોરેં પૌથી રૂપ ચ પાઠકેં ગી સૌંપેઆ. ઇસ સંગ્રહ ચ બારાંડી, પરાના બડું તે નમ્રી સિડ્ક, નાથી દા હોટલ, સામ્બ, બેબસાઈ તે બરોબરી નાંડ દે એકાંકી સંકલિત ન.

બારાંડી દેશ-પ્રેમ દે જર્બેં કન્નૈ ઓત-પ્રોત એકાંકી એ. ઇસ એકાંકી દા નાયક દેશ લેઈ જંગ પર ગેદે શહીદ હોઈ જંદા એ ઓહદે શહીદ હોઈ જાને પર ઓહદી વિધવા દા વ્યાહ ઓહદે નિકકે ભ્રાડ કન્નૈ કરી દિત્તા જંદા એ. ડોગરી ચ ઇસ ચાલ્લી દા જિતેન્દ્ર શર્મા હુંદા કર્તવ્ય એકાંકી બી નજરી ઔદા એ. ઇનેં દૌનેં ચ ફર્ક છડા પરિવેશ દા એ જિત્થેં કર્તવ્ય દા પરિવેશ શૈહરી એ ઉત્થેં બારાંડી દા પરિવેશ ઠેઠ ગ્રાંઈ એ. શિલ્પ દી દ્રિશ્ટી કન્નૈ બારાંડી ઇક સફળ એકાંકી એ તે ડોગરા સમાજ દી ઇક સચ્ચી સુચ્ચી તસ્વીર પેશ કરદા એ. જાનકી, માયા, રૂપાં, ઈશર, ભલેઆ આમ તે સજીવ પાતર ન.

‘પરાના બડું તે નમ્રી સિડ્ક’ ઇક પ્રતીકાત્મક તે મનોવિજ્ઞાનક એકાંકી એ. બડું પ્રતીક એ સ્થિરતા, રૂઢીવાદી પરમ્પરાએં તે પરાની કટ્ટર વિચારધારા દા તે સિડ્ક અજ્જૈ દે યર્થાર્થ દી પ્રતીક એ. એકાંકી દા નાયક ઇક રિયાર્ડ કપ્સાન ઇક પરાને બડું-બૂહટે સમાન એ તે નાયકા ઇન્દુ જુઆન, નમેં વાતાવરણ ચ પલી-મઠોઈ દી, પઢી-લિખી દી કુડી નમ્રી ચેતના દી પ્રતીક એ. કુતૈ બી ઉંદે સ્ભા-સુઆત્મ તે વિચારધારા મેલ નેઈ ખંદે. દરઅસલ એહું દૌં પીઢિયેં દા દરમ્યાની ફાસલા એ જેહદા છિંડા ઘટદા નેઈ એ.

‘નાથી દા હોટલ’ એકાંકી દા મુક્ખ પાતર નાથી અપના સબ કિશ દાડ પર લાઇયૈ બી અપને ભ્રાએં દી પાલમાં કરદા એ તે ભ્રાઊ દે પુત્ર વિદ્યા ગી પૂરી ચાલ્લી વિદ્યાવાન બનાના ચાંહ્દા એ. વિદ્યા દી લોડ સારે ન્હેરેં તે જહાલત ગી ખત્મ કરી સકદી એ ઇંધૈ ઇસ એકાંકી દા મુક્ખ ઉદ્દેશ્ય એ. કડ્કા, ફડ્કા,

लच्छू, नन्ती, भंगू, मंगल ते जनानी, सब्बै बड़े सजीव पात्तर न ते रलियै ऐसा समां बनांदे न, जेहड़ा भलेआ साढ़ा दिक्खे सुने दा ते भोगे दा सेही होंदा ऐ। बड़े गै खूबसूरत ते सैहज ढंगै कनै एकांकीकार ने इस एकांकी दा निर्वाह कीते दा ऐ।

साम्भ एकांकी बावा अम्बो दी कहानी गी दर्शादा ऐ। इस एकांकी च बावा अम्बो दे मार्मिक बलिदान दा चित्रण कीता गेदा ऐ। राजपरोहत बावा अम्बो दी शरणी आये दे निर्दोश खतरी वपारी 'रल्ली' दी रक्षा करदे न। भाशा दी बानगी ते दर्शनिक विचारधारा पाठकें गी प्रभावत करदे न।

बेबसाई शास्त्री हुंदा इक समाजक एकांकी ऐ। लेखक दा द्रिश्टीकोण मनोविज्ञानक ऐ। एकांकी दे मुक्ख पात्तर अमला ते रमेश दिशाहीन, भटकदे समाज ते डिगदे समाजी मान-मुल्लें प्रति चिंतत न। अज्जै दे मरजादाहीन समाज प्रति बेबसाई पर ओह सोच-विचार करदे न। भाशा, वातावरण दे अधार पर एह इक सफल एकांकी ऐ।

'झकदियां किरणा' एकांकी संग्रहै दा अखीरी एकांकी बरोबरी समाजवादी द्रिश्टीकोण पर अधारत इक सरोखड़ एकांकी ऐ। ज्ञान ते गंदरबू बचपन दे दोस्त होंदे न ते एह दोऐ इस एकांकी दे मुक्ख पात्तर बी न। दोऐ अपनी दोस्ती बगैर अमीरी-गरीबी दे फर्क ते बड़डे-लौहके दे भेद-भाव दे बरोबर नभांदे न। ज्ञान पढ़ेआ लिखेआ इक बड़ा अफसर ऐ ते गंदरबू खस्ता हाल गरीब मजूर। पर उनें दोनें दे मझाटै कोई छिंड़ा नेई ऐ। दिल दी बरोबरी कदें बी पैसे दी बरोबरी पर अधारत नेई होंदी। बरोबरी मानसिक रिश्तै मझाटै मानसिक संतुलन ऐ ते एकांकीकार ने इस च बी दिली बरोबरी दी दर्शानें दा प्रयास कीते दा ऐ।

इस एकांकी संग्रहै दी एकांकियें दे अलावा मैले दर्पण धुंधले चेहरे ते अशोक वाटिका दे सैंतरे दी चोंरी शास्त्री हुंदिया डोगरी एकांकी जगत गी अनमुल्लयां देना न।

अखीर च एह आक्खना चरज नेई जे उपन्यास विधा गी छोड़ी कोई ऐसी विधा नेई जेहदे च शास्त्री होई अपनी कलम अजमाई नेई कीती होऐ। शास्त्री हुंदे आसेआ रचनात्मक साहित्य च दिते गेदे इस योगदान गी डोगरी साहित्य जगत ते डोगरी पाठक जगत म्हेशा चेता करदा रौहग।

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit -III
Lesson No. 8

प्रो० रामनाथ शास्त्री हुंदा डोगरी अनुवाद गी योगदान

पाठ-परिचे : इस पाठ च अनुवाद च दिते गेदे शास्त्री हुंदे योगदान कन्नै पाठकें गी परिचित करोआया गेदा ऐ।

उद्देश्य : पाठ दा उद्देश्य शास्त्री हुंदे अनुवाद च दिते गेदे योगदान बारै तफसीली जानकारी देना ऐ।

डोगरी भाशा च अनुवाद करियै जिना समृद्ध प्रो० रामनाथ शास्त्री होरें इस भाशा गी कीता उन्ना कुसै होर लखारी ने नेई कीता। डोगरी अनुवाद साहित्य दे खेतर च शास्त्री होरें सभनें थमां वदूध नाटक साहित्य दे अनुवाद कम्म गी कीता। डोगरी अनुवाद साहित्य च दिते गेदे उंदे योगदान दा व्यौरा इस चाल्ली ऐ—

1. शुद्रक दे 'मृच्छकटिकम' दा 1971 ई० च 'मित्ती दी गद्डी' नां० कन्नै डोगरी अनुवाद।
2. वोधायन कृत 'भगवद् अज्जुकीयम' नां० दे संस्कृत नाटक दा डोगरी अनुवाद।
3. राजा महेंद्र विक्रम वर्मा दे मूल संस्कृत नाटक मत-विलास दा डोगरी अनुवाद।
4. भास दे किश नाटकें दा 'भासरंग' सिरलेख तैहत अनुवाद।
5. रवींद्रनाथ टैगोर दे त्रै नाटकें दा डोगरी अनुवाद जिंदे च - मालिनी, बलिदान ते डाकघर शामल न।
6. मैक्सिम गोर्की दे नाटक 'लोअर डेप्थस' दा 'पतालबासी' नां० कन्नै डोगरी अनुवाद।
7. धर्मवीर भारती हुंदे हिंदी नाटक 'अंधा युग' दा 'अन्ना युग' नां० कन्नै कीता गेदा डोगरी अनुवाद।
8. छें उपनिषदें दा संस्कृत थमां डोगरी अनुवाद।
9. भर्तृहरि विरचत- 'नीतिशतक' ते 'वैराग्यशतक' दा डोगरी अनुवाद।
10. विनोबा भावे दे गीता प्रवचन दा डोगरी अनुवाद।

11. महात्मा गांधी दी आत्मकथा ‘My Experiments With Truth’ दा डोगरी अनुवाद।
12. टैगोर दी गीतांजलि दा डोगरी अनुवाद शास्त्री होरें जिना योगदान डोगरी भाशा दे रचनात्मक साहित्य गी दिता लगभग उन्ना योगदान उनें अनुवाद दे खेतर च बी दिता। शास्त्री होरें लगभग सत्त-अटठ नाटकें दा डोगरी च अनुवाद करियै डोगरी दे नाटक गी संगोसार करने दी कोशिश कीती। अज्ज दे दौर च भामें नाटक विधा बड़ी तेजी कन्नै अगरों बधा करदी ऐ पर जिस बेल्ले शास्त्री होरें एह अनुवाद कीते उसले डोगरी भाशा च नाटक सहित्य दी बड़ी थोहड़ ही। शास्त्री होरें उस बेल्ले दी लोड़ गी बड़ी गम्भीरता कन्नै पन्छानेआ ते उस लोड़ गी पूरा बी कीता। सिर्फ इन्ना गै नेई, सगुआं अपने दुए साथियें गी बी इस विधा च कलम अजमाई कने लेई प्रेरित कीता। छें उपनिषदें दा डोगरी अनुवाद करियै प्रो० रामनाथ शास्त्री होरें डोगरी दे पाठकें गी इस मिटु दुद्धै दे किश घुट्ट पलाने दा जतन कीता ऐ जेहड़ा सराहने जोग ऐ। शास्त्री होर आपूं संस्कृत दे विद्वान हे इस करी एह अनुवाद हिंदी जां अंग्रेजी थमां नेई, मूल संस्कृत ग्रेंथें थमां कीते गेदे न भाएं उनें अपने शा पैहले कीते दे अनुवादें थमां मदद लेई दी ऐ। शास्त्री होरें इनें अनुवादें राहें डोगरी भाशा ते डोगरी सहित्य गी समृद्ध कीता ऐ एहदे च कोई शक नेई। संस्कृत उपनिषद् साहित्य दे छे रतन कठ, केन, प्रश्न, ऐतरेय, तैतिरीय ते ईशावास्य हून डोगरी साहित्य दे अंग बनी गे न। गूढ विचारें ते भावें गी सरल भाशा राहें डोगरी दे पाठकें तगर पजाने ते उं दें अनूदित साहित्य दा योगदान विस्मरणीय ऐ।

-०-

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit - III
Lesson No. 9

ਨਾਟਕ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਧੋਗਦਾਨ

ਬਲਿਦਾਨ ਦਾ ਨਾਟਕਾਨੁਵਾਦ

ਰਵੀਨਦ੍ਰਨਾਥ ਠਾਕੁਰ ਹੋਂਦੇ ਮੂਲ ਬੰਗਲਾ ਨਾਟਕ 'ਬਲਿਦਾਨ' ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਪ੍ਰਾਂਤੀ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ 1967 ਬਰੇ ਚ ਕੀਤਾ। ਬਲਿਦਾਨ ਦੁਖਾਂਤ ਨਾਟਕ ਏ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾ ਭਾਰਤੀ ਆਸਥਾ ਪਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇ ਸੰਬੰਧੀਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਕਟੱਟਰ ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਪਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲੇਂ ਦੀ ਅਖੀਰ ਚ ਤੰਦੇ ਅਪਨੇ ਗੇ ਹਠ ਗੀ ਨੰਗਾ ਕਰਿਧੈ ਕਹਾਰੀ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਨਾਟਕ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਮਹਾਰਾਨੀ ਗੁਣਵਤੀ ਕੋਲਾ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਜੇਹੜੀ ਮਾਤਾ ਭਗਵਤੀ ਦੇ ਮੰਦਰੈ ਚ ਅਪਨਾ ਮਤਥਾ ਰਾਗੜੀ ਏ ਜੇ ਤਸੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਿਤ ਹੋਏ। ਰਾਨੀ ਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾ ਸੁਨਿਧੈ ਮੰਦਰ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਰਖੁਪਤਿ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਰਾਨੀ ਆਸਟੈ ਮਾਤਾ ਗੀ ਖੁਸ਼ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਇਕ ਖਾਸ ਪਸ਼ੁ ਦੀ ਬਲਿ ਚਢਾਗ। ਫਿੰਨ ਪੁਜਾਰੀ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕੁਝੀ ਅਧਰਣਾ ਦੀ ਬਕਰੀ ਦੀ ਬਲਿ ਦੇਈ ਓਡ੍ਰਦਾ ਏ। ਅਧਰਣਾ ਰੋਈ-ਰੋਈ ਬੇਹਾਲ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ। ਰਾਜਾ ਗੋਬਿੰਦ ਓਹਦੇ ਦੁਖ ਗੀ ਦਿਕਖੀ ਨੇਈ ਸਕਦੇ ਤੇ ਅਗਣ੍ਹ ਆਸਟੈ ਮੰਦਰ ਚ ਬਲਿ ਦੇਨੇ ਪਰ ਰੋਕ ਲਾਈ ਓਡ੍ਰਦੇ ਨ। ਮੰਦਰੈ ਦਾ ਸੇਵਕ ਜਯਸਿੰਹ ਬੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਇਸ ਨਿਰਨੇ ਕੋਲਾ ਬਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੇਨਾਪਤਿ, ਮਹਾਰਾਨੀ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਏਹਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਨ। ਰਾਜਾ ਤਨੌਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਮਾਤਾ ਭਗਵਤੀ ਨੇ ਆਪੂ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਜੇ ਪਸ਼ੁ ਬਲਿ ਦੇਨੀ ਬੰਦ ਕੀਤੀ ਜਾ। ਪਰ ਫਿੰਨ ਬੀ ਏਹ ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਨ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੇਨਾਪਤਿ ਤੇ ਨਿਕਕਾ ਭਾਉ ਨਕਤੜ ਬੀ ਰਾਜੇ ਗੀ ਫੈਸਲਾ ਬਾਪਸ ਲੈਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦੇ ਨ। ਪਰ ਰਾਜਾ ਕੁਸਾ ਦੀ ਬੀ ਨੇਈ ਸੁਨਦਾ। ਇਤੇਂ ਤਗਰ ਜੇ ਓਹ ਮਹਾਰਾਨੀ ਆਸੇਆ ਭੇਜੇ ਗੇਦੇ ਬਲਿ ਆਸਟੈ ਪਸ਼ੁਧੇਂ ਗੀ ਮੰਦਰ ਥਮਾਂ ਬਾਪਸ ਪਰਤਾਈ ਦਿੱਦਾ ਏ। ਏਹ ਸਥਾਨ ਦਿਕਖਿਧੈ ਪੁਜਾਰੀ ਤੇ ਰਾਨੀ ਦੋਏ ਤਮਸੀ ਪੌਂਦੇ ਨ ਰਾਨੀ ਰਾਜੇ ਗੀ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਮੰਦਰੈ ਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨੇਈ ਚਲੀ ਸਕਦਾ। ਪੁਜਾਰੀ ਰਾਨੀ ਗੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਹੋਰ ਤਕਸਾਂਦਾ ਏ ਓਹ ਰਾਨੀ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਬੈਛਾਂ ਗੀ ਓਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਓ ਜੇਹੜੇ ਤੰਦੇ ਥਮਾਂ ਖੋਹੀ ਲੇਦੇ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਰਾਨੀ ਗੀ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲਾ ਥਮਾਂ ਬਾਹਰ ਕਿਛੀ ਸਕਦਾ ਏ। ਰਾਨੀ ਓਹਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਦੀ ਹਾਸ਼ੀ ਭਰੀ ਦਿੱਦੀ ਏ। ਪੁਜਾਰੀ ਸੇਨਾਪਤਿ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਮਲਾਇਧੈ ਰਾਜੇ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦਾ ਏ ਪਰ ਪੁਜਾਰੀ ਤਸਦੀ ਏਹ ਗਲਲ ਨੇਈ ਮਨਦਾ। ਪਰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਸੇਨਾਪਤਿ ਜਰੂਰ ਕਰਦਾ ਏ। ਜਿਸਕਾਰੀ ਤਸੀ ਸੇਨਾਪਤਿ ਹਟਾਇਧੈ ਰਾਜਾ ਚਾਂਦਪਾਲ ਗੀ ਸੇਨਾਪਤਿ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰੀ ਦਿੱਦਾ ਏ। ਜਿਸਲੈ ਪੁਜਾਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨੇਈ ਚਲਦੀ ਤਾਂ ਓਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨਕਤੜ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਨਕਤੜ ਰਾਜਾ ਬਨਨੇ ਆਹਲਾ ਏ ਪਰ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਪਰ ਜੇ ਤਸੀ ਪੈਹਲੇਂ ਰਾਜਾ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਪੈਂਗ। ਨਕਤੜ ਏਸਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਨੇਈ ਮਨਦਾ। ਤਾਂ ਪੁਜਾਰੀ ਤਸੀ ਦੇਵੀ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਦੇਈ ਇਧਾਂ ਸੋਚਨੇ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰੀ ਓਡ੍ਰਦਾ ਏ। ਨਕਤੜ ਜਿਸਲੈ ਅਪਨੀ ਇਸ ਗਲਲ ਦਾ ਜਿਕਰ ਰਾਨੀ ਕਨੈ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਆਖਦੀ ਏ।

जे माता गी लहू चाहिदा ऐ ते की नेई उस जागतै गी मारेआ जा जिसी राजे ने गोद लेदा ऐ। इस कन्नै नक्षत्र दे राजा बनने दा रस्ता बी साफ होई जाग। नक्षत्र रानी दी गल्ल समझी जंदा ऐ ते जागतै दी बलि देने आस्तै उसी लैन चली जंदा ऐ। दुई बक्खी रघुपति दा चेला जयसिंह पागलजन होए दा माता अग्गें फरेआद करदा ऐ जे जेकर माता तूँ ऐं तां मिगी अपने दर्शन दे, मेरे पर दया कर। पर कोई बी उसदी अवाज नेई सुनदा। नक्षत्र जागतै गी लेइयै मंदर आई जंदा ऐ। इन्नें चिर राजे गी इस गल्ल दा पता चली जंदा ऐ। नक्षत्र ते पुजारी दौनें गी बंदी बनाई लैता जंदा ऐ। नक्षत्र दे माफी मंगने पर राजा कोई कठन सज्जा नेई देइयै दौने गी देस नकाला देई दिंदा ऐ। पर पुजारी इक दिन दी मोहलत राजे थमां मंगदा ऐ। राजा उसदी एह गल्ल मन्नी लैंदा ऐ। पुजारी इन्ना सब होई जानें दे बावजूद बी अपनी चालें थमां पिच्छे नेई हटदा। ओह जयसिंह गी राजे दा कत्ल करियै ओहदा लहू माता दे अग्गें चढ़ाने लेई आखदा ऐ। जयसिंह नां गै राजे गी मारना चांहदा ऐ ते नां गै पुजारी दे हुक्म दी नरादरी करना। इसकरी ओह माता अग्गें अपने प्राणें दी बलि देई दिंदा ऐ। एह सब दिक्खियै पुजारी दा घमंड चूर-चूर होई जंदा ऐ। जेहदी ओह सारी उम्र पूजा करदा रेहा, ओहदी नजरें सामनै ओहदी ओह आस्था बेजान साबत होई जंदी ऐ। अखीर च अपरणा आई पुजारी गी स्हारा दिंदी ऐ। पुजारी उसगी आखदा ऐ जे इन्नें पत्थर दी मूर्तियें च किश बी नेई ऐ। फही ओह अपने हत्थें अपनी इश्ट देवी दी मूरत गी धक्का देइयै बिसर्जन करी दिंदा ऐ। उस्सै मोकै अपरणा उसी पिता आक्खी आला दिंदी ऐ। ते अखीर च दमें उत्थूं दा दूर चली जंदे न।

‘डाकघर’ दा नाटकानुवाद

‘डाकघर’ श्री रवीन्द्रनाथ ठाकुर हुंदे मूल बंगला नाटक ‘डाकघर’ दी अनूदित रचना ऐ। एह अनुवाद स्व० प्र०० रामनाथ शास्त्री होरें सन् 1967 च कीता। नाटक च इक निक्के बच्चे दी मानसिकता गी बड़े मनोविज्ञानक ढंगे कन्नै दस्सेआ गेदा ऐ। नाटक दा मुक्ख पातर माधव ऐ जेहदे कोल पैसे दी कोई कमी नेई होंदी पर ओह इस गल्लै गी लेइयै हर बेल्लै कुड़दा रौहदा ऐ जे ओह एह सब कोहदे आस्तै करा दा ऐ। कीजे ओहदे घर कोई बी संतान नेई होंदी ऐ। अखीर अपनी घरै-आहली दे बार-बार जिछू करने पर ओह ओहदे ग्रांड दे इक जागतै गी गोद लेई लैंदे न। पर उस जागतै दी हालत बड़ी माड़ी होंदी ऐ। ओहदी सेहत अंदरो-अंदरी बड़ी खराब होई गेदी होंदी ऐ। वैद होर उस जागतै गी घरै दे अंदर गै रौहने दी सलाह दिंदे न। इस आस्तै अमल गी उस घर दी चार-दुआरी दे अंदर गै रौहना पौंदा ऐ। अमल दोआरी च हर औंदे जंदे माहनू गी दिखदा रौहदा ऐ। ओहदा मन करदा ऐ जे ओह दूर-दूर फैले दे उन्नें प्हाड़े गी चीरदा अगो-अग्गे बधदा जा ते दुनिया च इक नर्मीं जोत जगांदा जा। ओहदा पिता चांहदा ऐ जे ओह बड़ा होइयै विट्ठान बनै पर अमल आखदा ऐ जे जिस दिन ओह बड़ा होई जाग उस दिन ओह घर छोड़ियै कुतै दूर चली जाग। इक दिन जिसलै उदें घर इक फकीर औंदा ऐ तां माधव बड़ा काहला पौंदा ऐ कीजे उसी पता ऐ जे फकीर कियां अपने चालें पर निक्के बच्चे गी चलाई लैंदा ऐ। पर जिसलै फकीर गी एह पता लगदा ऐ जे वैद होरें इसी अंदर रौहनें आस्तै आखेआ ऐ तां ओह उदें कन्नै सहानुभूति प्रकट करी चली जंदा ऐ। इक दिन अमल दोआरी च खडोते दा होंदा ऐ तां इक

ਗੁਜ਼ਰ ਦੁਢ ਬੇਚਨ ਆਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਗੁਜ਼ਰੈ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹ ਬਡਾ ਹੋਆ ਤਾਂ ਓਹ ਬੀ ਦੁਢ ਬੇਚਾ ਕਰਗ। ਗੁਜ਼ਰ ਤਸ ਜਾਣੇਂ ਦੀ ਗਲਲਾਂ ਸੁਨੀ ਭਾਵੁਕ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਜਿਸਲੈ ਸੰਤਰੀ ਤਥਿੰ ਨਿਕਲਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਸੰਤਰੀ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹਦੀ ਸੋਟੀ ਦੀ ਟਨ-ਟਨ ਦੀ ਅਵਾਜ ਦੂਰ ਤਗਰ ਓਹਦੇ ਮਨੈ ਗੀ ਛੂਹੀ ਜੰਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਬੀ ਇਸ ਅਵਾਜ ਦੇ ਕਨੈ ਟੁਰੀ ਜਾ। ਅਮਲ ਸੰਤਰੀ ਗੀ ਓਹਦੀ ਦੋਅਾਰੀ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਬਨੀ ਦੀ ਬਡੀ ਹਵੇਲੀ ਬਾਰੈ ਪੁਛਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਰਾਜੇ ਨੇ ਡਾਕਘਰ ਬਨੋਆਏ ਦਾ ਏ। ਤਥੈ ਹਰ ਕੁਸੈ ਦੀ ਚਿਟਠੀ ਆਂਦੀ ਏ ਤੇ ਰਾਜਾ ਆਪੂਰ੍ਵ ਬੀ ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਚਿਟਠਿਆਂ ਪਾਂਦਾ ਏ। ਅਮਲ ਦਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਰਾਜੇ ਦਾ ਡਾਕਿਆ ਬਨੀ ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਚਿਟਠਿਆਂ ਦੇਏ ਤਾਂ ਕਿਨਾ ਸ਼ੇਲ ਲਗੈ। ਓਹ ਸੰਤਰੀ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਰਾਜਾ ਉਸੀ ਬੀ ਚਿਟਠੀ ਪਾਗ ? ਤਾਂ ਸੰਤਰੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਇਕ ਦਿਨ ਓਹਦੀ ਚਿਟਠੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਂਗ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਚਿਰੇ ਚ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਜੈਲਦਾਰ ਆਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸੰਤਰੀ ਉਸਗੀ ਦਿਕਖੀ ਤਥੁਆਂ ਚਲੀ ਜੰਦਾ ਏ। ਅਮਲ ਜੈਲਦਾਰ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਚਿਟਠੀ ਬਾਰੈ ਪਤਾ ਏ। ਜੈਲਦਾਰ ਗੀ ਓਹਦੇ ਪਰ ਗੁਸਸਾ ਆਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਉਸੀ ਤੇ ਮਾਧਵ ਗੀ ਖਰੀ-ਖੁਟਟੀ ਸਨਾਂਦਾ ਏ। ਕੀਜੇ ਓਹ ਮਾਧਵ ਕਨੈ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਜਲਦਾ ਏ। ਪਰ ਦੁਈ ਬਕਬੀ ਜੈਲਦਾਰ ਜਾਗਤੈ ਦਿਯਾਂ ਗਲਲਾਂ ਸੁਨੀ ਕਿਸ ਨਰਮ ਪੇਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਰਾਜੇ ਤਗਰ ਬੀ ਉਸ ਜਾਗਤੈ ਦੀ ਗਲਲ ਪੁਜੀ ਜੰਦੀ ਏ। ਜੈਲਦਾਰ ਦੇ ਜਾਨੇਂ ਮਗਰਾ ਉਸ ਰਸਤੇ ਇਕ ਸੁਧਾ ਨਾਂਡ ਦੀ ਮਾਲਨ ਕੁਡੀ ਜਾ ਕਰਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਉਸੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਸੁਧਾ ਓਹਦੇ ਆਸਟੈ ਫੁਲਲ ਚੁਨੀ ਆਹਨੇ ਕੀਜੇ ਓਹਦਾ ਮਨ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਫੁਲਲੋਂ ਚ ਗੈ ਅਪਨਾ ਮਨ ਸਮਾਈ ਲੈ। ਮਾਲਨ ਓਹਦੇ ਆਸਟੈ ਫੁਲਲ ਆਹਨੇ ਦਾ ਵਾਦਾ ਕਰੀ ਚਲੀ ਜੰਦੀ ਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਮਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੋਰ ਬੀ ਮਤੀ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਜੰਦੀ ਏ ਜੈਲਦਾਰ, ਵੈਦ, ਫਕੀਰ, ਸਾਰੇ ਕਿਦੱਤੇ ਹੋਈ ਜੰਦੇ ਨ। ਓਹਦਿਧੇਂ ਅਕਿਖਿਧੇਂ ਚ ਨਵੇਰਨੀ ਛਾ ਕਰਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਰਾਜਵੈਦ ਆਇਥੈ ਅਮਲ ਗੀ ਦਿਕਖਦੇ ਨ। ਓਹ ਅਮਲ ਦੀ ਨਭਜ ਦਿਕਖੀ ਬਹਰਾਈ ਜੰਦੇ ਨ। ਕਮਰੇ ਚ ਚਕਕਬੀ ਨਵੇਰਾ ਪੇਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ ਅਮਲ ਦਿਧਾਂ ਅਕਿਖਿਧਾਂ ਮਟੋਈ ਜੰਦਿਆਂ ਨ। ਤੇ ਫਹੀ ਜਿਸਲੈ ਸੁਧਾ ਫੁਲਲ ਲੇਈਥੈ ਆਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਮਹੇਸ਼ਾ ਆਸਟੈ ਸੇਈ ਗੇਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਮਾਲਿਨੀ ਦਾ ਨਾਟਕਾਨੁਵਾਦ

ਸ਼੍ਰੀ ਰਵੀਨਾਥ ਠਾਕੁਰ ਹੁੰਦੇ ਮੂਲ ਬੰਗਲਾ ਨਾਟਕ ‘ਮਾਲਿਨੀ’ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸੈ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਾਟਕ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਸਾਰੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਉਸੀ ਮੈਂਹਲੋਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੀ ਨੇਈ ਜਾਨ ਦਿੰਦੇ। ਮਾਲਨੀ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਸਿਰਫ ਆਮ ਲੋਕੇਂ ਆਸਟੈ ਗੈ ਜੀਨਾ ਚਾਂਹਦੀ ਏ। ਓਹ ਦੁਨਿਆ ਚ ਬੌਢ ਧਰਮ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਨਾ ਚਾਂਹਦੀ ਏ, ਜਿਸਕਰੀ ਤਥੁੰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਓਹਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਰਾਜੇ ਗੀ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਓਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਗੀ ਦੇਸ ਨਕਾਲਾ ਦੇਈ ਦੇਏ। ਕੀਜੇ ਓਹ ਮਾਲਿਨੀ ਦੇ ਧਰਮ ਗੀ ਪਖਂਡ ਸਮਝਦੇ ਨ। ਰਾਜਾ ਉਸੀ ਸਮਝਾਦੇ ਹੋਈ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨਾ ਧਰਮ ਅਪਨੇ ਤਕਰ ਗੈ ਰਕਖੈ ਕੀਜੇ ਏਹ

ਨਿੱ ਹੋਏ ਜੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਓਹਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਰੋਹ ਹੋਰ ਮਤਾ ਨਿੱ ਭਡਕੀ ਜਾ। ਤਾਂ ਰਾਨੀ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਤੰਦੀ ਧੀਡ ਕੋਈ ਸਥਾਰਣ ਕਨਿਆ ਨੇਈ ਬਲਕੇ, ਓਹ ਦੁਨਿਆ ਚ ਇਕ ਨਮੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਨੇਂ ਆਹਲੀ ਏ। ਤਾਂ ਮਾਲਿਨੀ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਤਸੀ ਦੇਸ ਨਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਕੀਜੇ ਜੇਹਡੇ ਲੋਕ ਤਸੀ ਦਣਡ ਦੇਨੇ ਗੀ ਤਤਾਬਲੇ ਨ ਦਰਅਸਲ ਤੰਥੈ ਤਸੀ ਸਦ੍ਦੈ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਮਾਂ ਗੀ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਤਸੀ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਅਨ੍ਜਾਨ ਥਾਹਰੋਂ ਪਰ ਘਿਰੇ ਦੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸ਼ੇਈ ਬਤਾ ਪਯਾਨੇ ਦਾ ਰਸਤਾ ਤਸੀ ਗੈ ਸੇਹੀ ਏ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਚਿਰੇ ਚ ਰਾਜਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਾਮਨੈ ਫਹੀ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਕਟਠ ਹੋਈ ਜੰਦਾ ਏ ਓਹ ਸਾਰੇ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਨ ਜੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਗੀ ਮੈਹਲੋਂ ਚਾ ਬਾਹਰ ਕਿਛੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ। ਤੰਨੋਂ ਸਾਰੋਂ ਦੀ ਅਗੁਆਈ ਕੇਮਾਂਕਰ ਕਰਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਦੁੱਈ ਬਕਖੀ ਸੁਧਿਧ ਜੇਹਡਾ ਕੇਮਾਂਕਰ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹੋਂਦਾ ਏਂ, ਤੰਦਿਧੇਂ ਗਲਲੋਂ ਕਨੈ ਸੈਹਮਤ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਕੋਈ ਬੀ ਧਰਮ ਦੁਏ ਧਰਮ ਗੀ ਬੁਰਾ ਨੇਈ ਸਮਝਦਾ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਦੇ ਦਣਡ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਗੈ ਨੇਈ ਰੌਹਦਾ। ਸੁਧਿਧ ਦੀ ਇਨ੍ਹੋਂ ਗਲਲੋਂ ਕਰੀ ਸਾਰੇ ਤਸੀ ਅਪਨਾ ਸ਼ਤ੍ਰੁ ਸਮਝਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਤੇ ਤਸੀ ਉਤ੍ਥੂ ਚਲੀ ਜਾਨੋਂ ਲੇਈ ਆਖਦੇ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਇਤਥੈ ਰੈਹਨੇ ਕਨੈ ਓਹ ਆਪੂਰ੍ਵ ਬੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਮਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹਦੀ ਆਸਥਾ ਇਕ ਏਸੇ ਧਰਮ ਤਪਰ ਏ ਜੇਹਡਾ ਜੋਹੈ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਜੇਕਰ ਮਾਲਿਨੀ ਇਸ ਚੀਜੈ ਗੀ ਮਨਦੀ ਏ ਜੇ ਸਚਵਾਈ ਤੇ ਪਾਰ ਗੈ ਸਚੇ ਧਰਮ ਦੀ ਦੇਹ ਤੇ ਆਤਮਾ ਹੁੰਦੇ ਨ ਤਾਂ ਸਭਨੋਂ ਧਰਮੋਂ ਦੀ ਮੂਲ ਸਚਵਾਈ ਏਹ ਨੇਈ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੇਹ ਏ। ਤਾਂ ਕੇਮਾਂਕਰ ਤਸੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਧਰਮ ਦੀ ਮੂਲ ਭਾਵਨਾ ਭਾਮੋਂ ਇਕਕੈ ਪਰ ਓਹਦੇ ਰੂਪ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਨ। ਓਹ ਕੇਮਾਂਕਰ ਦੀ ਕੁਸੈ ਬੀ ਗਲਲੈ ਗੀ ਨੇਈ ਟੋਕਦਾ ਬਲਕੈ ਤਸੀ ਅਪਨਾ ਸਚਵਾ ਮਿਤਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਈ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਓਹਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਚਿਰੇ ਚ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਤਥੈ ਆਈ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਤੰਦੀ ਇਸ ਗਲਲੈ ਲੇਈ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੈਨਿਕ ਬੀ ਤੰਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਗੀ ਤਾਂ ਨ। ਪਰ ਓਹ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਸੈਨਿਕੇ ਕਰੀ ਤੇ ਰਾਜ-ਦ੍ਰੋਹ ਹੋਈ ਜਾਗ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਅਪਨੀ ਜਿਤ ਸਿਰਫ ਅਪਨੀ ਸ਼੍ਰਦਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੋਲਾ ਲੈਨਾ ਚਾਂਹਦੇਂ ਨ, ਸ਼ਸਤ੍ਰੇ-ਹਥਥਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਨੇਈ। ਓਹ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟ ਕੋਲਾ ਬਚਨੇ ਆਸਤੈ ਮਾਤਾ ਭਗਵਤੀ ਦੇ ਅਗੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਨ।

ਇਨੈ ਚਿਰੇ ਚ ਮਾਲਿਨੀ ਉਤਥੈ ਆਈ ਜੰਦੀ ਏ। ਸਾਰੇ ਸਮਝਦੇ ਨ ਜੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਕ ਸੁਨਦਰ ਕੁਡੀ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਤੰਨੋਂਗੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਨ। ਪਰ ਬਾਦ ਚ ਤੰਨੋਂਗੀ ਜਿਸਲੈ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਮਾਲਿਨੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਤਸੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗੈ ਰੂਪ ਚ ਮਨਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਮਾਲਿਨੀ ਇਸ ਸ਼ਿਖਿਤੀ ਦੀ ਦਿਵਾ ਆਤਮਾ ਏ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਤੰਦੇ ਆਸੇਆ ਤਸੀ ਦੇਸ-ਨਕਾਲੋਂ ਲੇਈ ਆਖਨਾ ਇਕ ਕਿਸਮਾ ਦਾ ਪਾਪ ਹਾ। ਫਹੀ ਓਹ ਸਾਰੇ ਤਸੀ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਛੋਡੀ ਆਂਦੇ ਨ। ਦੁੱਈ ਬਕਖੀ ਸੁਧਿਧ ਕੇਮਾਂਕਰ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਜਿਸ ਚੀਜੈ ਗੀ ਪਾਨੇ ਆਸਤੈ ਤਨ ਜਿੰਦਗੀ ਚ ਇਨ੍ਹਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਓਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਿ ਤਸੀ ਅਜ਼ ਇਤ੍ਥੂ ਮਿਲੀ ਗਈ ਏ। ਓਹਦਿਧੇਂ ਗਲਲੋਂ ਗੀ ਸੁਨਿਧੈ ਕੇਮਾਂਕਰ ਗੀ ਬਡਾ ਰੋਹ ਚੜੀ ਜੰਦਾ ਏ। ਓਹ ਸੁਧਿਧ ਗੀ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਸਿਰਫ ਤੰਦੀ ਸਭਨੋਂ ਦਾ ਭਰਸ ਏ। ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ ਤਸੀ ਅਪਨੇ ਪੂਰਬੋਂ ਆਸੇਆ ਕਠੇਰੇਆ ਗੇਦਾ ਧਰਮ ਤ੍ਰੁਟਦਾ ਬਿਝੋਆ ਕਰਦਾ ਏ। ਪਰ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਈ ਹੋਨ ਦੇਗ। ਓਹ ਦੁਏ ਦੇਸੈ ਦੇ ਸਪਾਹੀ ਆਹਨਿਧੈ ਇਸ ਝੂਠਾ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖਾਤਮਾ ਕਰੀ ਦੇਗ। ਓਹ ਸੁਧਿਧ ਗੀ ਓਹਦੇ ਪਿਛੁੰ ਤੰਦੇ ਪਰ ਨਜ਼ਰ ਰਕਖਨੇ ਲੇਈ ਤੇ ਤਸੀ ਹਰ ਖਬਰ ਦੇਨੇ ਲੇਈ ਆਖਦਾ ਏ। ਦੁੱਈ ਬਕਖੀ ਓਹ ਤਸੀ ਇਸ ਝੂਠੈਂਸ਼ਾ ਬਚਨੇ ਲੇਈ ਬੀ ਅਗਾਹ ਕਰਦਾ ਏ। ਕੀਜੇ ਕੇਮਾਂਕਰ ਗੀ ਪਤਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਮਾਲਿਨੀ ਸੁਧਿਧ ਦੀ ਸਭਨੇ ਸ਼ਾ ਬਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਏ। ਤਾਂ ਸੁਧਿਧ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਤੰਦੀ ਮਿਤਰਤਾ ਗੀ ਤੰਦੀ ਸ਼ਾ ਕੋਈ ਬਕਖ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦਾ। ਕੇਮਾਂਕਰ ਦੇ ਜਾਨੇ ਪੱਧੇਤ ਸੁਧਿਧ ਮਾਲਿਨੀ ਕੋਲ ਚਲੀ ਜੰਦਾ ਏ। ਉਤਥੈ ਓਹ

मालिनी कनै हर चाल्ली दा साथ देनें दा वायदा करदा ऐ कीजे ओहदे आस्तै हून सिर्फ मालिनी गै सब-किश होंदी ऐ। इत्थुं तगर जे ओह राजे गी केमांकर दे बारे पुछदी ऐ तां ओह आखदा ऐ जे ओह उसदा बड़ा गैहरा मित्तर ऐ। ओह निश्चय दा बड़ा पक्का ऐ। पर अज्ज कुदरत ने उसी मेरे गै हत्थें डोब्बी ओड़ेआ ऐ। इने चिरै च राजा आई जंदा ऐ। ओह आखदा ऐ जे ओहदी सूचना पर उनें केमांकर गी बंदी बनाई लेआ ऐ। राजा उसी आखदा ऐ जे ओह जे किश बी चाह मंगी सकदा ऐ। पर सुप्रिय चुप्प रौहदा ऐ। जिसलै राजा परतियै पुछदा ऐ तां ओह आखदा ऐ जे मलिनी पर सिर्फ ओहदा गै नेझ बल्के समूलची दुनिया दा बी हक्क ऐ। ओह अपना सब किश भुलिलयै ओहदे साथें जिंदगी गुजारना चांहदा ऐ। फही मालिनी राजे गी पुछदी ऐ जे केमांकर गी केह दण्ड दित्ता गेआ ऐ तां राजा आखदा ऐ जे मौत। मालिनी राजे गी आखदी ऐ जे उसी माफ करी देओ। राजा उसदी गल्ल मनी लैंदा ऐ। जिसलै सेवक केमांकर गी राजे सामनै आहनदे न तां राजा उसी पुछदा ऐ जे उसी केह दंड दित्ता जा ता ओह आखदा ऐ जे मौत। जिसलै राजा ओहदे दण्ड गी माफ करी देने लेई आखदा ऐ तां केमांकर आखदा ऐ जे उसी राजा दे खलाफ शडयंत्र करने दा इक होर मौका थ्वोई जाग। जिसलै राजा ओहदी आखरी इच्छा बारै पुछदा ऐ तां ओह आखदा ऐ जे ओह इक बारी अपने दोस्त सुप्रिय कनै मिलना चाहंदा ऐ। मालिनी इ'यां करने लेई मनदी ऐ पर राजा सेवकें गी भेजियै सुप्रिय गी सददी लैंदा ऐ। केमांकर सुप्रिय गी पुछदा ऐ जे उन ओहदे कनै विश्वासघात की कीता ? तां सुप्रिय आखदा ऐ जे मिगी अपने प्राण देइयै बी अपनी श्रद्धा बचानी ही। फही केमांकर उसी आखरी बारी गलें मिलने लेई आखदा ऐ। जिसलै सुप्रिय ओहदे गले मिलन लगदा ऐ तां केमाकर हत्थें च पेदियें जंजीरें गी सुप्रिय दे सिरै पर मारदा ऐ ते ओह मरी जंदा ऐ।

-0-

M.A. Dogri

Course Code : 403
SEMESTER-IV

Unit - III
Lesson No. 10

ਨਾਟਕਾਨੁਵਾਦ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਾ ਧੋਗਦਾਨ

ਮ੃ਛਕਟਿਕਮ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ

ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਪ੍ਰਕਾਰਣ ‘ਮ੃ਛਕਟਿਕਮ’ ਕਵਿ ਸ਼ੁਦ੍ਰਕ ਨੇ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਇਸਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ‘ਮਿਤੀ ਦੀ ਗੱਡੀ’ ਨਾਂਡ ਕਨੈ 1971 ਬਰੇ ਚ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਪਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇ ਗੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕੈਡਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਬੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰਣ ਦੇ 10 ਅੰਕ ਨ। ਏਹ ਪ੍ਰਕਾਰਣ ਚਾਰੁਦਤ ਤੇ ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਕਥਾ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਚਾਰੁਦਤ ਤੁਜ਼ੈਨੀ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਤ ਭਾਸ਼ਣ ਏ ਜੇਹੜਾ ਅਤਿਅੰਤ ਦਾਨੀ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਹੂਨ ਗਰੀਬ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਤੁਜ਼ੈਨੀ ਦੀ ਬੱਡੀ ਗੈ ਰੂਪਵਰੀ ਤੇ ਗੁਣਵਰੀ ਵੇਖਾ ਏ ਜੇਹੜੀ ਚਾਰੁਦਤ ਗੀ ਮਨੈ ਥਮਾਂ ਹਿਰਖ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦੇ ਕੋਲਾ ਧਨ ਦੀ ਕੋਈ ਇਛਾ ਨੇਈ ਰਖਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਦੂਸ਼ਕ ਚਾਰੁਦਤ ਦੇ ਆਖਨੇ ਪਰ ਰਦਨਿਕਾ ਗੀ ਕਨੈ ਲੇਝੈ ਚਬੂਤਰੇ ਪਰ ਬਲ ਛੋਡ़ਨ ਜਾਨ ਗੈ ਲਗਦਾ ਏ ਜੇ ਇੱਨ੍ਹੇ ਚਿਰੈ ਗੀ ਦਿਖਦਾ ਏ ਜੇ ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਬਿਟ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਾਲਾ ਲਗੇ ਦੇ ਨ। ਵਸਨਤ ਸੇਨਾ ਤੰਦੇ ਕੋਲਾ ਪੀਛਾ ਛੱਡਾਨੇ ਆਸਟੈ ਚਾਰੁਦਤ ਦੇ ਘਰ ਬੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇੱਨ੍ਹੇ ਗੁੰਡੇ ਦੇ ਫੌਰੈ ਕਾਰਣ ਬਸਨਤਸੇਨਾ ਅਪਨੇ ਗੈਹਨੇ ਚਾਰੁਦਤ ਕੋਲ ਮਾਨਤੀ ਤੌਰ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਵਸਤਸੇਨਾ ਦੀ ਇਕ ਦਾਸੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਮਦਨਿਕਾ। ਓਹਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸ਼ਰਿਲਕ ਤਸੀ ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਥਮਾਂ ਛੱਡਾਨੇ ਆਸਟੈ ਚਾਰੁਦਤ ਦੇ ਘਰ ਸਨ ਮਾਰਦਾ ਏ ਤੇ ਤਾਂਏ ਗੈਹਨੇ ਚਰਾਈ ਲੇਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇਹੜੇ ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਨੇ ਚਾਰੁਦਤ ਦੇ ਘਰ ਛੱਡੇ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਸ਼ਰਿਲਕ ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਗੀ ਓਹਦੇ ਗੈ ਰੈਹਨ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਤੇ ਸਮੱਝੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਪਰ ਚਾਰੁਦਤ ਅਪਨੀ ਜਗਹ ਪੇਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਚਾਰੁਦਤ ਦੀ ਪਲਿ ਅਪਨਾ ਸੁਚੇ ਮੋਤਿਯੇਂ ਦਾ ਹਾਰ ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਗੀ ਓਹਦੇ ਗੈਹਨੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਚ ਭੇਜਦੀ ਏ। ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਹਾਰ ਪਰਤਾਨੇ ਦੇ ਬਲਾਨੇ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਚਾਰੁਦਤ ਗੀ ਮਿਲਨ ਆਂਦੀ ਏ। ਚਾਰੁਦਤ ਦਾ ਜਧਾਣਾ ਜਾਗਤ ਰੋਹਸੇਨ ਅਪਨੇ ਗੁਆਫਿਂ ਦੇ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਸੁਨੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਕਨੈ ਖੇਡਦੇ ਦਿਕਖੀ ਆਂਦਾ ਏ ਇਸਕਾਰੀ ਘਰ ਆਇਧੈ ਜਿਦ੍ਦ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਤਾਂਨ ਬੀ ਸੁਨ੍ਹੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲੈਨੀ ਏ। ਦਾਸੀ ਤਸੀ ਪਤਾਨੇ ਆਸਟੈ ਮਿਟ੍ਟੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਪਰ ਜਾਗਤ ਨੇਈ ਪਤੀਂਦਾ। ਵਸਨਤਸੇਨਾ ਤਸੀ ਮਿਟ੍ਟੀ ਦੀ ਗੱਡੀ ਚ ਅਪਨੇ ਗੈਹਨੇ ਲਦਦੀ ਓਡ੍ਡੀ ਏ ਤੇ ਆਖਦੀ ਏ ਜੇ ਇੱਨ੍ਹੇ ਗੈਹਨੇ ਕਨੈ ਓਹ ਬੀ ਸੁਨੇ ਦੀ ਗੱਡੀ ਬਨਾਈ ਲੈ। ਪ੍ਰਕਾਰਣ ਦਾ ਨਾਂਡ ਮਿਤੀ ਦੀ ਗੱਡੀ’ ਇਸੈ ਘਟਨਾਂ ਕਨੈ ਸਰਬਂਧ ਰਖਦਾ ਏ। ਮ੃ਛਕਟਿਕਮ ਆਖਨੇ ਗੀ ਤੇ ਇਕ ਰੂਪਕ ਏ ਪਰ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਰੂਪਕਾਂ ਚ ਜਿਨਾ ਗਈ ਹੋਂਦਾ ਏ, ਤੁਨਾ ਗੈ ਪਦ ਬੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਾਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨਾਟਕਕਾਰ ਬਾਦ ਚ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਪੈਹਲੇ ਓਹਦਾ ਕਵਿ ਹੋਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਚੰਨਾ ਕੇਸਰ ਹੋਰੋਂ ‘ਮ੃ਛਕਟਿਕਮ’ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ‘ਮਿਤੀ ਦੀ ਗੱਡੀ’ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਧਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰਣ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਗੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਲਾ

ਦੀ ਦਿਇਣੀ ਕਨੈ ਦਿਕਖਨੇਂ ਬਾਦ ਤੰਦੀ ਇਸ ਬਾਰੈ ਰਾਡ ਏ ਜੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੇ ਨਾਂ ਛੱਡਾ ਸ਼ਬਦਾਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾਂ ਛੱਡਾ ਭਾਵਾਨੁਵਾਦ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੇ ਮਤਾ ਹਾਰਾ ਪੁਨਰਿਜਨਾ ਦਾ ਕਮਮ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਏਹ ਪੁਨਰਿਜਨ ਜਿਤਥੈ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਕ੃ਤਿ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੁਆਤਮ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਚ ਢਾਲਨੇਂ ਆਸਟੈ ਕੀਤੇ ਗੇਦਾ ਏ ਤਥੈ ਮੂਲਕ੃ਤਿ ਦੇ ਭਾਵ ਗੀ ਬੀ ਕੋਈ ਜੋਹ ਨੇਈ ਪੁਜਨ ਦਿੱਤੇ ਦਾ। ਜਿਥੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਜੁਲੰਗ ਸਮਝੇਆ ਤਥੈ ਸੰਕਿਪਤ ਗੀ ਵਿਸ਼ੁਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ੁਤ ਗੀ ਸੰਕਿਪਤ ਕਰੀ ਲੈਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰਣ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਫੁਗਰ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਜਖਾਲ ਰਕਖੇ ਦਾ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਸਿਰਫ਼ ‘ਮਿਤੀ ਦੀ ਗੱਡੀ’ ਪਦਿਧੈ ਮਸੂਸ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਜੇ ਏਹ ਅਨੁਦਿਤ ਰਚਨਾ ਏ। ਇਥੈ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਸਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਬਦ਼ਡੀ ਸਫਲਤਾ ਏ। ਗਵਾ ਦਾ ਤਨੈਂ ਮਤਾ ਹਾਰਾ ਸ਼ਬਦਾਨੁਵਾਦ ਗੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਏਹ ਪ੍ਰਕਾਰਣ ਰੰਗਮੰਚੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਰੰਗਮੰਚ ਦੀ ਲੋਡੋਂ-ਥੋਡੋਂ ਦੀ ਖਾਸੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੀ ਏਹ ਗਲਲ ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਗੀ ਪਦਿਧੈ ਸਪ਷ਟ ਹੋਈ ਜੰਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏਹ ਅਨੁਵਾਦ ਆਪੂਂ ਇਸ ਗਲਲੈ ਗੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਅਕਾਦੇਮੀ ਦੇ ਇਨਾਮ ਦਾ ਹਕਦਾਰ ਹਾ।

ਭਗਵਦ ਅੜ੍ਹਕੀਯਮ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ

‘ਭਗਵਦ ਅੜ੍ਹਕੀਯਮ’ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਨਾਟਕਾਨੁਵਾਦ ਏ। ਜੇਹੱਡਾ ਜਨਵਰੀ 1972 ਈ. ਚ ਕਲਚਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਪਾਸੇਆ ਗੁਲਾਬ ਭਵਨ ਜਮਮੂ ਦੀ ਸਟੇਜ ਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ। ‘ਭਗਵਦ ਅੜ੍ਹਕੀਯਮ’ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਨਾਟਕਕਾਰ ਵੋਧਾਧਨ ਦਾ ਨਾਟਕ ਏ। ਇਸ ਚ ਮੁਕਖ ਤੇ ਗੌਣ ਕੁਲ ਨੌ ਪਾਤਰ ਨ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਪਾਤਰ ਰਾਹੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤਸ ਵਰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿਤਵ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇਹੱਡਾ ਫਾਂਗੀ ਸਾਧੁ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਯਦਾਂਗੀ ਕਰਦਾ ਏ। ਏਹ ਸਾਧੁ ਸਮਾਜ ਅਪਨੀ ਸੁਵਿਧਾਨੁਸਾਰ, ਅਪਨੇ ਚੇਲੇ ਚਾਂਟੇ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਮਾਨੇ ਖਾਤਰ ਹਰ ਤਚਿਤ-ਅਨੁਚਿਤ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਏ।

‘ਮਤਵਿਲਾਸ’ ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਨਾਟਕਕਾਰ ਤੇ ਰਾਜਾ ਮਹੇਨਦ੍ਰ ਵਿਕਰਮ ਵਰਮਾ ਦੀ ਕ੃ਤਿ ਏ। ‘ਮਤਵਿਲਾਸ’ ਸੂਤਰਧਾਰ ਤੇ ਨਟੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਨੈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਸੂਤਰਧਾਰ ਗੀ ਨਾਟਕ ਸਭਾ ਪਾਸੇਆ ਇਕ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੰਚਨ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਆਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਰਾਹੋਂ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੇ ਏਹ ਦਸ਼ਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਤਸ ਬੇਲਲੇ ਦਾ ਸਾਧੁ-ਸਮਾਜ ਜੇਕਰ ਐਸਾ ਹਾ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਥਤਿ ਕਨੇਹੀ ਹੋਗ। ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਸੰਸਾਰੀ ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਤੇ ਮਾਧਾਜਾਲ ਸ਼ਾ ਮੁਕਤ ਸਮਝਨੇਂ ਆਹਲੇ ਸਾਧੁਏਂ ਦਾ ਚਰਿਤ ਕਿਸ ਹਦ ਤਗਰ ਗਿਰੇ ਦਾ ਏ। ਸਾਧੁ-ਸਮਾਜ ਚੌਰੀ ਛਘੇ ਮਾਸ-ਸ਼ਾਗਲ ਸਬ ਚਲਦਾ ਏ। ਤੰਦਿਆਂ ਨਾਰਾਂ ਬੀ ਪੰਦਿਆਂ ਪਲਾਂਦਿਆਂ ਨ। ਭੋਗ ਵਿਲਾਸ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਪਰ ਏ। ਅਨੁਵਾਦਕ ਨੇ ਇਸ ਚ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਜਾਨ ਕਰੋਆਏ ਦਾ ਏ ਜੇ ਭਾਏਂ ਸਾਧੁਏਂ ਦੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਧਰਮ-ਸਮਾਦਾਯ ਨ ਪਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਚ ਤੰਦਾ ਸੁਆਤਮ ਇਕ ਗੈ ਏ।

ਇਨੈਂ ਨਾਟਕ ਅਨੁਵਾਦੇਂ ਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਲੋਅਰ ਡੇਪਥਸ ਦਾ ਪਤਾਲਵਾਸੀ ਨਾਂਡ ਦਾ ਨਾਟਕਾਨੁਵਾਦ ਤੇ ਅੰਧਾ ਯੁਗ ਦਾ ਅਨਾ ਯੁਗ ਨਾਂਡ ਦਾ ਨਾਟਕਾਨੁਵਾਦ ਕਰਿਧੈ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਵਿਧਾ ਗੀ ਸਗਗੋਸਾਰੀ ਬਕਸ਼ੀ ਦੀ ਏ।

M.A. Dogri

**Course Code : 403
SEMESTER-IV**

**Unit - IV
Lesson No. 11**

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदा डोगरी शोध दे खेतर च योगदान

पाठ परिचे : इस पाठ च हर विद्या च लिखें गे शास्त्री होंदे शोध लेखें दा परिचे दिता गेदा ऐ।

उद्देश्य : पाठ दा उद्देश्य विद्यार्थियें गी एह दस्सना ऐ जे शास्त्री होरे छड़ा रचनात्मक साहित्य गै नेई रचेआ बल्कि केई चाल्लीं दे शोध कम्म करियै बी डोगरी भाशा गी समृद्ध कीता।

प्रो. रामनाथ शास्त्री होरें अपने जीवन दे केई वरै डोगरी भाशा ते डोगरी साहित्य गी समर्पित कीते अपनी नौकरी थमां लेइयै अपने जीवन दे खीरी साहें तगर उनें इस भाशा दी सेवा कीती। डोगरी साहित्य दी हर विधा च उनें अपनी कान्नी राहें केई खूबसूरत रचनां दितियां। अनुवाद करियै बी अपनी भाशा गी सग्गोसार करने दे प्रयास कीते ते तमाम जीवन शोध करने च गुजारेआ। डोगरी भाशा च कीते गेदे शास्त्री हुंदे शोध कम्म दा ब्यौरा हेठ दिता जा करदा ऐ :-

सब्बनें थमां पैहलें डोगरी गद्य दे खेतर च उंदे शोध कम्म दा ब्यौरा :-

1. डोगरी गद्य-लेखन दी विकास यात्रा (उनीमीं सदी ई. दे अंत तक)
2. डोगरी भाशा जां उपभाशां
3. डोगरी लिपि : विकास ते ह्वास
4. बीहमी सदी दे पैहले दशक दा डोगरी भाशा दा इक सरकारी इश्तेहार
5. डोगरी साहित्य दी इक संगे-मील रचना : राजावली
6. महाराजा रणबीर सिंह द्वारा स्थापित अनुवाद - केंद्र
7. जम्मू-कश्मीर राज्य दे धर्मार्थ ट्रस्ट दे आईन च संस्कृत शिक्षा दा विधान

साहित्य परचोल दे खेतर च शास्त्री हुंदे शोध परक लेखे दा ब्यौरा :

1. डोगरी कविता च भगती-भावना

2. ਸ਼੍ਰੀਮਦਭਗਵਦਗੀਤਾ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ
3. ਸਾਡੀ ਸੰਸਕ੃ਤਿ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚੇਤਨਾ ਪਰ ਰਖੀਂਦ੍ਰਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
4. ਦਲਿਤ ਸਾਹਿਤ्य : ਮਹਾਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਚ ਉਸ਼ਸਰਦੀ ਇਕ ਸਾਹਿਤਕ ਹੁੰਕਾਰ
5. ਅਸ ਤੇ ਆਂ ਬਨਜਾਰੇ ਲੋਕ : ਇਕ ਜਾਧੀਆ
6. ਅੰਨਾ ਯੁਗ : ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਜਾਧੀਆ
7. ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ‘ਕੁਂਝਯਾਦੀ’ : ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਪਰਚੋਲ

ਵਿਕਿਤਤਵ ਪਰਚੋਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਨੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ੋਧ ਲੇਖਿੰ ਦਾ ਵੈਰਾ :

1. ਚਰਣ ਸਿੰਹ : ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ
2. ਗੋਗਾਰਾਮ ਸਾਥੀ : ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ ਦਾ ਇਕ ਅਲਬੇਲਾ ਸੁਰ
3. ਸ਼ੇਰੇ-ਡੁਗਰ : ਲਾਲਾ ਹੰਸਰਾਜ
4. ਕ੍ਰਾਂਤਿ-ਦੂਤ : ਬਾਬਾ ਸਾਹਬ ਅੰਬੇਡਕਰ ਤੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਤੋਡਕ ਮੰਡਲ
5. ਵੀਰ ਰਾਮਚੰਦ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮਕਦਮਾ
6. ਹਰਦਤ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ : ਜੀਵਨ-ਪਰਿਚੇ
7. ਪਹਾੜੀ ਗਾਂਧੀ : ਬਾਬਾ ਕਾਂਸ਼ੀਰਾਮ
8. ਗਾਲਿਬ : ਸ਼ਾਯਰ ਤੋ ਵਹ ਅੱਛਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਦਨਾਮ ਬਡਾ ਹੈ
9. ਡੱਕ. ਇਕਬਾਲ ਤੇ ਦੇਸ-ਪਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ
10. ਸਤਿਕਾਮ ਜਾਬਾਲ

ਸੰਸਕ੃ਤਿ ਤੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ੋਧ ਕਮਮ ਦਾ ਪਰਿਚੇ :

1. ਡੁਗਰ ਦਾ ਫੋਕਲੋਰ
2. ਡੁਗਰ ਦੇ ਕਿਸ ਮੇਲੇ ਤੇ ਯਾਤਰਾਂ
3. ਡੋਗਰੀ ਲੋਕਕਥੇਂ ਦਾ ਵਰਗੀਕਰਣ
4. ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ-ਕਥੇਂ ਦਾ ਰਾਜਾ
5. ਕਾਰਕਾਂ ਤੇ ਬਾਰਾਂ

6. इक लोकगाथा : अनेक रूप
7. डोगरी दियां ए मज्जलूम गाथां

ललित-निबंध ते मिश्रित शोध परक शास्त्री हुंदे लिखे दे लेखें दा ब्यौरा :

1. चल मनै देआ मौजिया
2. रसाल सिंह
3. जीवन दे त्रै उद्देश्य
4. टिक्करी दी ओह करसान-क्रांफ्रैंस ते डोगरी नाटक 'जितो दा बलिदान'
5. यात्रा लेखः लंदन च चार दिन
6. अखिल भारती डोगरी लेखक सऱ्मेलन च दित्ता गेदा उद्घाटनी भाशन।

इ'नें लेखें दे अलावा शास्त्री होरें बावा जितो दी लोकगाथा दा शोधपरक विश्लेशन कीते दा ऐ। डुगर दे चार प्रसिद्ध लोक नायके-बावा जितो, दाता रणपत, मियां डीडो ते राजा मंडलीक बारै बी शोध लेखें दा संकलन कीते दा ऐ।

-0-

M.A. Dogri

Course Code : 403

Unit - IV

SEMESTER-IV

Lesson No. 12

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे शोध परक लेख

पाठ-परिचे : इस पाठ च शास्त्री हुंदे दो शोध परक लेख दिते गेदे न।

उद्देश्य : इस पाठ दा उद्देश्य शास्त्री हुंदे लिखे गेदे शोध परक लेखें थमां कु'नें दं'ऊ कनै विद्याथियें गी परिचित कराना ए।

चरणसिंह-इक अनोखी प्रतिभा

हर चाल्ली दे रचनात्मक साहित्य दी सिर्जना च, ते खास तौरै पर काव्य दी सिर्जना च रचयिता साधक दे व्यक्तिगत जीवन दा बड़ा निश्चत अमल-दखल होंदा ए। कुसै कवि दे जीवन दियें परिस्थितियें ते उ'नें परिस्थितियें दे प्रतक्षब्द ते अप्रतक्षब्द प्रभावें ते उं'दे कारण होई सकने आलियें मानसिक ते बौद्धिक प्रतिक्रियाएं दा ज्ञान-अनुमान होई सकै तां उसदी काव्य-रचनाएं दा स्वातम, उं'दी रूप-शैली गी समझने दा इक भरोसे-जोग आधार मिली जंदा ए। ए गल्ल तां होई सकदी ए जे ओदे समस्त लेखन दा सार-मर्म जानने दी इक-मात्र कुंजी नेई होऐ, पर उसदे लेखन दे सामूहिक सुर गी समझने च जरूर मददगार साबत होंदी ए।

सुर्गबासी चरणसिंह दे कवि गी समझने-परखने च उसदे व्यक्तिगत जीवन दी जानकारी निश्चित रूपै च सहायक सिद्ध होई सकदी ए। ए संदोख आली गल्ल ए जे कवि चरण दी सारी काव्य-सिर्जना बी छपियै उपलब्ध ए ते उसदे जीवन बारै मती सारी जानकारी बी संकलित होइयै कताबी शकल च साढ़े सामने ए।¹

उ'आं ते चरणसिंह दी जीवन-यात्रा बड़ी गै मुख्तसर जनेही ही। तसील साम्बा दे बगूना (राजेन्द्रपुर) नां दे ग्रां च 22 अप्रैल 1941 ई0 गी जनम ते 22-23 जून (दी दरम्यानी रातीं) 1966 ई0 गी मौत। कुल्ल बरेस 28 ब'रे 2 म्हीने। पिता ठाकर भगवान सिंह रियास्ती पलटनी च सूबेदार हे। निम्न मध्यवर्गी घराना। पिता दी इकै-इक नरीना उलाद। घरै दा लाडला जागत रेहा होग। शकल सुन्हाकड़ी, कद्द-बुत्त बनदा-फबदा, सभाड-सुआतमै च चैंचलता, समझदारी दा सोहगापन, खुद-सरी

ਜਾਂ ਅਪਨੀ ਮਰੀ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਾਰੀ ਦੀ ਗੂਢੀ ਰੰਗਤ । ਵਿਕਿਤਤਵ ਗੀ ਬਡੇ-ਬਨਾਨੇ ਆਲੇ ਬਡੇ ਅਸਰ-ਪੂਰਣ ਤਤਵ । 15 ਬ'ਰੋਂ ਦੀ ਤਮਰੀ ਚ (ਸਨ् 1956) ਮੈਟ੍ਰਿਕੁਲੇਸ਼ਨ ਦਾ ਇਸਤੇਹਾਨ ਗ੍ਰਾਂ ਦੇ ਗੈ ਸ਼੍ਕੂਲਾ ਚ ਪਫ਼ਿਥੈ ਪਾਸ ਕੀਤਾ । ਪਫ਼ਾਈ ਚ ਤ੍ਰਿਕਖੇਪਨੈ ਦਾ ਟਕੋਦਾ ਸਬੂਤ । ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰਿਥੈ ਓ ਜਜਮੂ ਆਈ ਗੇਆ ਤੇ ਕਾਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਈ ਗੇਆ । ਡੇਰਾ ਤਸਨੇ ਰਕਖੀ ਲੇਆ ਰਾਜਪੂਤ ਅਮਰ ਬੋਰਿੰਗ ਹਾਊਸ (ਮੁਹਲਲਾ ਦਾਰ਼ਗਿਰਾਂ-ਕਨਕ ਮਣਡੀ) ਚ । ਗ੍ਰਾਂ ਦਾ ਓ ਸੋਹਗ ਵਿਦਾਰਥੀ ਕਾਲੇਜ ਦੀ ਪਫ਼ਾਈ ਚ ਅਪਨੇ ਸ਼੍ਕੂਲੀ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਸਤਰ ਗੀ ਬਰਕਰਾਰ ਨੇਈ ਰਕਖੀ ਸਕੇਆ । ਸ਼ੈਹਰੀ ਹਵਾ ਤਸੀ ਰਾਸ ਨੇਈ ਆਈ ਜਾਂ ਸ਼ਾਯਦ ਓ ਆਪੂਂ ਗੈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਕੋਲਾ ਜਾਦਾ ਸੁਤਾਂਤਰ ਹੋਂਦਾ ਗੇਆ । ਨਤੀਜਾ ਏ ਨਿਕਲੇਆ ਜੇ ਓ ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀ ਰੂਪੈ ਚ ਏਫ੦ ਏਠ੦ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਪਾਸ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕੇਆ । ਚਰਣ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਤ੍ਰਿਕਖੇਪਨੈ ਦਾ ਭਯੋਰਾ, ਤਸਦੇ ਮਨੋਵਿਕਾਸ ਚ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਰਸਾ ਹਾ, ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਤਫਸੀਲੀ ਬੇਰਕਾ ਤਸਦਾ ਕੋਈ ਸਾਥੀ-ਸੈਹਪਾਠੀ ਗੈ ਦੇਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੋ ਓਦੇ ਕਨ੍ਹੇ ਬਡਾ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਤੇ ਤਸਦਾ ਰਾਜਦਾਰ ਰੇਹਾ ਹੋਏ । ਸ਼ਾਯਦ ਕੁਂਵਰ ਵਿਧੋਗੀ ਰੰਧੀਰਸਿੰਹ ਓਦਾ ਇਥੈ ਜਨੇਹਾ ਸਾਥੀ ਰੇਹਾ ਏ, ਪਰ ਤਸਨੇ ਮੇਰੇ ਨਵੇਦਨ ਕਰਨੇ ਪਰ ਬੀ ਅਪਨੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੇ ਅਪਨੇ ਤਾਸਰਾਤ ਗੀ ਕਲਮਬਨਦ ਕਰਨਾ ਮਨਾਸ਼ ਨੇਈ ਸਮਝੇਆ । ਸ਼ਾਯਦ ਸਾਫ਼ੇ ਸਮਾਜੀ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੁਸੈ ਮਸਲਹਤ ਕਰੀ । ਕਿਨਾ ਚੰਗਾ ਹੋਏ ਜੇ ਚਰਣਸਿੰਹ ਜਨੇਹ ਜਿੰਦਾਦਿਲ ਗ'ਬਰੂ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖਸਰ ਜਨੇਹਾ ਗੈ, ਪਰ ਬਾਵਰੇਵਾਰ ਜਿਦਗੀਨਾਮਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਲਖੋਈ ਸਕੈ !

ਚਰਣਸਿੰਹ ਨੇ ਏਫ੦ ਏਠ੦ ਦਾ ਇਸਤੇਹਾਨ, ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਦੇ ਬਾ'ਦ ਸਨ् 1966 ਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਤੌਰ ਪਰ ਪਾਸ ਕੀਤਾ । ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਦੇ ਦਸੇਂ ਬ'ਰੋਂ ਬਾਦ - ਤੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਸ ਦਸ਼ਕ (Decade) ਚ ਤਸਨੇ ਅਪਨੇ ਮਾਹੌਲ ਚ ਖਾਸੇ ਤਤਾਰ-ਚਢਾਅ ਦਿਕਖੇ । ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ (ਸੂਬੇਦਾਰ ਭਗਵਾਨਸਿੰਹ) ਸਮੇਤ ਕੇਇਧੇਂ ਸਜ਼ਜਨੋਂ-ਸਰਬਂਧਿਧੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ “ਕੌਡੁ” ਹੋਂਦਾ ਗੇਆ, “ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਬੜਾ ਧਰਾਵ” ਆਪ-ਮੁਹਾਰਾ ਬਧਦਾ ਗੇਆ ਤੇ ਇਥੈ ਓ ਬਾਏ ਹੈ ਜਿਂਦੇ ਚ ਓਦੀ ‘ਅਪਨੀ ਕਲਮ’ ਕਨ੍ਹੇ ਪਛਾਨ ਜਾਗੀ, ਤੇ ਓ ਅਪਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਨ੍ਹੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਆ । ਇਨ੍ਹੋਂ ਦਬਾਏਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਿਆ ਨੇ ਤਸੀ ਝੱਜੋਡੇਆ, ਝੂਨਕੇਆ ਤੇ ਤਸਦੇ ਭਾਵੇਂ-ਬਚਾਰੇਂ ਚ ਇਕ ਨਮੀਂ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਹਲਚਲ ਦਾ ਏਹਸਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਤਸਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤਸੀ ਇਨ੍ਹੋਂ ਪ੍ਰਤਿਕਿਧਿਆਏਂ ਗੀ ਕਲਮਬਨਦ ਕਰੀ ਲੈਨੇ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨ ਲਗੀ । ਕਵਿਤਾ-ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਬਾਕਾਯਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸਨ् 1960 ਗੈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਆ । ਤਸਦਿਧੇਂ 28 ਕਵਿਤਾਏਂ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਸੰਗ੍ਰੰਥ ‘ਜੋਤ’ ਮਾਰ੍ਚ, 1960 ਈਠੀ ਚ ਛਪੇਆ ਹਾ । ਅਰਥਾਤ ਏ ਤਸਦੀ ਚ’ਊ ਬਾਏਂ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਸਲ ਹੀ । ‘ਜੋਤ’ ਚ ਛਪੀ ਦਿਧੇਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਬਾਰੈ ਕੋਈ ਜਾਦਾ ਪਰਖ-ਪਰਚੋਲ ਨੇਈ ਹੋਈ । ਇਂਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਇਕ ਲਘੂ ਲੇਖ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਚਲ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਚਰਣ ਦੀ ਮੌਤੀ ਦੇ ਬਾ'ਦ ਲਿਖੇਆ ਹਾ ਜੇਹਡਾ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ੀਰਾਜਾ (1970) ਚ ‘ਚਰਣਸਿੰਹ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ’ ਸ਼ੀਰਘਕ ਕਨ੍ਹੇ ਛਪੇਆ ਹਾ ।

ਜੁਆਨ ਕਵਿ ਦੀ ਮੌਤੀ ਕਨ੍ਹੇ ਵੇਦਨਾਪੂਰਣ ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏ ਲੇਖ ਮਤਾ-ਸਾਰਾ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦੇ ਰੰਗੇ ਚ ਰੰਗੋਏ ਦਾ ਹਾ । ਓਦੇ ਚ ਤਨ੍ਹੇ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪਰਖ-ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਕਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਨੇਈ ਹਾ । ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਚਲ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਗੈ ਸ਼ਬਦ :-

“ਕੇਇਧੇਂ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ ਚਰਣਸਿੰਹ ਅਜੇਂ ਕਵਿ ਬਨਾ ਦਾ ਹਾ, ਮਠੋਆ ਦਾ ਹਾ । ਓਦੇ ਚ ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ

मैच्योरिटी (Maturity) आवा दी ही। उनें लोकें गी चाहिदा ऐ जे चरणसिंह दियें कविताएं गी पूरे ध्याना कन्ने पढ़न ते बचार करन जे कीट्स, शैले, बायरन जनेह शायर किन्ना चिर जीए ते उनेंगी अज्ज दुनिया अमर कलाकार ते लसानी शायर की आखदी ऐ ?”

ਕੋਰੀ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦੀ ਖਿੰ 'ਜ ਏ ਇਸ ਕਥਨ ਚ। ਚਰਣ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਾਰੇ ਕੇਇਧੋਂ ਲੋਕੇਂ ਦਾ ਏ ਕਥਨ ਆਦੀ ਉਸ਼ਸਰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਬਾਰੇ ਇਕ ਤੁਚਿਤ ਆਸ਼ਾਵਾਦ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਏ, ਕਿਸੇ ਮਾਧੂਸੀ ਦੀ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਨੇਈ।

ਚਰਣਸਿੰਹ ਦੇ ਪੈਂਫਲੇ ਕਵਿਤਾ-ਸੱਗ੍ਰੈਹ ਜੋਤ ਦਿਯੇ ਕਿਥ ਖਾਸ ਕਵਿਤਾਏਂ ਗੀ ਆਧਾਰ ਬਨਾਇਥੈ ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ਚੰਦ੍ਰ ਸਾਠੇ ਨੇ ਬੀ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖੇਆ ਹਾ- “ਚਰਣਸਿੰਹ : ਓਦਿਧਾਂ ਮੌਤੀ ਸਰਬਂਧੀ ਕਵਤਾਂ” ਲੇਖ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ (ਦਿਸ਼ਾਵਾਰ 1969 ਈ0) ਚ ਛਪੇਆ ਹਾ। ਪਰ ਇਸ ਲੇਖ ਚ ਜਾਦਾਤਰ ਚਰਣ ਦਿਧੇਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਸਰਬਂਧੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਸਰਬਂਧੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਏ। ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਮੌਤੀ ਦੀ ਚੱਚਾ ਤੁਝੇਂ ਲੇਖ ਦੇ ਅੰਤਮ ਚਰਣ ਚ ਇਧਾਂ ਕੀਤੀ ਏ :-

“‘ਇ’ਧਾ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਮਸ਼ੁਆ ਜੇਲਲੈ ਅਛ੍ਹ ਬਥਕਾਰ ਹਾਡਾ ਦਿਯੇਂ ਭੌਡੇਂ ਚ ਪੁਜਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓ ਅਪਨੇ-ਆਪਾ ਚ ਸਾਰੇਂ ਸ਼ਾ ਮਤਾ ਢਾਂਵਾਡੋਲ ਬੀ ਉਸੈ ਬੇਲਲੈ ਮਹਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਯਦ ਮੌਤੀ ਦਾ ਜੁਆਨੀ ਕਨੈ ਇ’ਧੈ ਇਨਾ ਸਰਬਨਧ ਏ। ‘ਜੋਤ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਮੌਤੀ ਲੇਈ ਕਵਿ ਨੇ ਜਫ਼ਿਯਾਂ ਪੰਗਤਿਯਾਂ ਲਿਖਿਯਾਂ ਓ ਬੀ ਕਿਝ ਬੇ-ਥਵਿਧਾਂ ਨ।...”

ਇਥੋਂ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਕਵਿ ਦੀ ਸੋਚ ਭਾਏਂ ਕੁਤੈ ਕੀ ਨੇਈ ਪੁੱਜੀ ਦੀ ਹੋਏ, ਉਸਗੀ ਮੌਤੀ ਦੀ 'ਗਲਲ ਬਿਚਚ ਠੋਕਨੇ' ਚ ਕਿਝ ਰਸ ਮਿਲਦਾ ਏ।”

ਜੀਵਨ ਤੇ ਮੌਤ ਦੋਏ ਅਟਲ ਸਚਾਇਆਂ ਨ। ਹਰ ਬਚਾਰਸੀਲ ਆਦਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਨੇ-ਕਨੇ ਮੌਤੀ ਬਾਰੈ ਬੀ ਸਚੇਤ ਰੱਹਦਾ ਏ। ਚਰਣਸਿੰਹ ਦੀ ਗੈ ਕਵਤਾ ਚ ਮੌਤੀ ਦੀ ਚੰਚਾ ਇੱਨ੍ਹੀ ਬੇ-ਥਬੀ ਕੀ ਸੇਹੀ ਹੋਈ। ਸਿਰਫ ਇਸਕਾਰੀ ਜੇ ਇਨ੍ਹੋਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਗੀ ਲਿਖਦੇ ਸਮੈਂ ਓ ਜੁਆਨ ਗ'ਬਰੂ ਹਾ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਚ ਤਸੀ ਮੌਤ ਦੀ ਗਲਲੋਂ ਚ ਰਸ ਨੇਈ ਹਾ ਲੈਨਾ ਚਾਹਿਦਾ। ਪਰ ਤਿਥੇ ਜੇ ਤਿਥੇ ਤਸੀ ਉਮਰੀ ਚ ਬੀ ਮੌਤੀ ਦਿਯੇਂ ਗਲਲੋਂ ਚ ਰਸ ਲੇਆ ਏ ਤਾਂ ਓ ਜ਼ਰੂਰ ਗੈ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਆਮ ਰਖਣ ਗੀ ਮਨਿਧੈ ਚਲਨੇ ਆਲਾ ਕਵਿ ਨੇਈ ਹਾ। ਓਦਿਵੇਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਗੀ ਤਿਥੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕੌਡੇ-ਮਿਟਠੇ ਅਨੁਭਵੇਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪਰ ਗੈ ਪਰਖੇਆ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਦਾ ਏ। 'ਜੋਤ' ਸਾਂਗ੍ਰੈਹ ਦੀ ਤਿਥੇ ਅਪਨੀ ਲਘੂ ਭੂਮਕਾ 'ਦੋ ਬੋਲ' ਬੀ ਇਸ ਗਲਲੈ ਦੀ ਕਾਫੀ ਬਜਾਹਤ ਕਰਦੀ ਏ :-

“ਮਨ-ਮੇਦੋਂ ਦੇ ਮੈਹਲੇਂ ਦਾ ਬਨੀ-ਬਨਿਧੇ ਫੈਨਾ ਚਿਤੈ ਗੀ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਚਿਹਾਲਿਆ ਚ ਝੁਲਸਦਾ ਰੱਹਦਾ ਏ। ਨਰਾਸਾਂ ਤੇ ਨਮੋਸ਼ਿਆਂ ਗਿਰਜੇਂ ਸਾਈ ਚਕਕਰ ਬ 'ਨਿਧੈ ਨਮਾਨੀ ਜਿੰਦੂ ਦੈ ਦੁਆਲੈ ਹੋਈ ਜੰਦਿਆਂ ਨ। ਮੇਂ ਕਲਲਾ ਘਾਬਰੀ ਜਨਾਂ, ਭਰਾਨੇ ਤੁਡੁਡਰੀ ਜਾਂਦੇ - ਹੀ ਚਾਨਚਕਕ ਇਸ ਸੋਗੀ ਕਲਾਇੰ ਚ ਆਸਾ (ਦੀ) ਜੋਤ ਜਗੀ ਉਠਦੀ ਏ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਰੁਹੋਲੀ-ਰਹੋਲੀ ਸੁਖ-ਸੁਖਾਲੇਂ ਗੀ ਤੋਸਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ।”

ਚੁਣ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਚ ਕਿਨੀ ਸਚਾਈ ਹੀ ਇਸ ਗਲਲੈ ਵੀ ਤਸਵੀਕ ਤਸਵੀਕ ਸੁਨ 1961 ਈ0 ਵੀ ਢਾਂਧਰੀ ਦੇ

ਇੰਦਰਾਜੇਂ ਕੋਲਾ ਬੀ ਮਿਲੀ ਸਕਦੀ ਏ। ਸਨ् 1961 ਈ0 ਚ ਚਰਣਸਿੱਹ ਦੀ ਬਰੇਸ ਸਿਰਫ 20 ਬ'ਰੇ ਹੀ। ਤਥਾਂ ਡਾਯਰੀ ਦੇ ਦੋ ਇੰਦਰਾਜ :—

- (i) ਡਾਯਰੀ (ਜਨਵਰੀ, 1961 ਈ0) - ਕ੍ਰੂ (ਅਰਥਾਤ् ਮਾਤਾ) ਜੀ ਦੇ ਅਤਥਰੁਂ ਦਿਕਖਨ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ, (ਪਰ) ਇਸਲੈ ਤੁਂ 'ਦੇ ਆਸਟੈ ਕਿਸ ਕਰੀ ਬੀ ਨੇਈ ਸਕਦਾ।... ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮਿਗੀ ਅਪਨੀ ਜੈਦਾਤੀ ਥਮਾਂ ਬਕਖਰਾ ਕਰੀ ਦੇਨੇ (ਅਰਥਾਤ् ਫਾਰਗਤੀ ਦੇਈ ਦੇਨੇ) ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਏ।... ਇਕੱਕੇ-ਇਕ ਪੁਤਰ ਤੇ ਓ ਬੀ ਘਰੈ ਦੇ ਨੌਕਰੋਂ ਕੋਲਾ (ਬੀ) ਗੇਆ ਗੁਜਰੇਆ।
- (ii) ਡਾਯਰੀ (ਨਵਮਾਂਤਰ 17, 1961) ਮਾਂ ਪਤਾ ਨੇਈ ਮਨੈ ਚ ਕਿਨਿਆਂ ਲਾਲਸਾਂ ਪਾਲੀ ਬੈਠੀ ਦੀ ਏ... ਤੇ ਅ'ਂ ਏਸਾ ਚਨ ਆਂ ਜਿਸ ਚ ਸਵਾਏ ਮਟਿਯਾਲੀ ਕਾਲਖਾ ਵੈ ਦੂਆ ਕਿਸ ਏ ਗੈ ਨੇਈ।

ਜਿਸ 'ਜੋਤ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਸ਼੍ਰੀ ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਦਿੱਤਾ ਹਾ, ਚਰਣ ਦੀ ਬਿਆਜ਼ ਦਾ ਤਥਾਂ ਕਵਤਾ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਨੇ ਵੀ ਤਰੀਕ ਦਿੱਤੀ ਗੇਈ ਏ - 22 ਫਰਵਰੀ, 1961 ਈ0। ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਚ ਵਕਤ ਹੋਏ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਦਿਯਾਂ ਨਰਾਸਾ-ਆਸਾ ਕਨੇ ਜੁਡੀ ਦਿਯਾਂ ਦੋ ਰੰਗਤਾਂ ਦਿਕਖੋ :—

ਕੁ ਸੈ ਅਨਜਾਨ ਝਾਕਕਾ ਨੈ ਮਨਾ ਦੀ ਮੌਜ ਸਾਂਗਾ ਦੀ,
ਬਸਾਂਤੀ ਬਹਾਰ ਆਈ ਏ ਹੀ ਅਜੇਂ ਕਿਜ ਇਸੈ ਢੰਗਾ ਦੀ।

x x x x x

ਖਰੈ ਏ ਰੁਤ ਜਾਨੇਂ ਸ਼ਾ ਹੀ ਪੈਹਲੇਂ ਰੰਗ ਦਸ਼ੀ ਜਾ,
ਤੇਰੀ ਹੀਖੀ ਦੇ ਕ੍ਰੂਟੇ ਪਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲੈਹਰ ਬਸ਼ੀ ਜਾ!

ਕੋਈ ਬੇ-ਥਵਾਪਨ ਨੇਈ ਦੁਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮਲ ਉਦਗਾਰੋਂ ਚ। ਤਥਾਂ ਗ'ਬਰੁ ਕਵਿ ਦੇ ਮਨੈ ਦੀ ਇਸ ਬੇਲਲੇ ਦੀ ਤਥਲ-ਪੁਥਲੈ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਸੈਹਜ ਅਕਕਾਸੀ ਹੋਈ ਏ ਇੰਦੇ ਚ!

ਸਨ् 1966 ਈ0 ਦੇ ਮਾਰ੍ਚ ਮਹੀਨੈ ਚਰਣ ਕਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਦੁਰ्घਟਨਾ ਹੋਈ। ਤਥਾਂ ਬੇਲਲੈ ਓ ਜਮ੍ਮੂ (ਸ਼ੈਹਰਾ) ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਕੇਡਮੀ (ਓਰਿਯਾਂਟਲ ਅਕੈਡਮੀ) ਚ ਪੰਜਾਹ (50) ਰਪੇ ਤਨਖਾਹੀ ਪਰ ਮਾਸਟਰੀ ਕਰੈ ਕਰਦਾ ਹਾ। ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸਿਪਲ ਸ਼੍ਰੀ ਵੇਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੌਹਾਨ ਇਸ ਕਮੈਂ ਚ ਤਥਾਂ ਲਗਨ ਤੇ ਦਿਲਚਸ਼ੀ ਦੀ ਬਡੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਕਿਸ ਖਾਸ (ਦਕਖਨਪਥੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਚ ਰੰਗੋਏ ਦੇ) ਅਧਿਆਪਕ ਚਰਣਸਿੱਹ ਦੇ ਤਦਾਰ ਬਚਾਰੋਂ ਤੇ ਮਨਚਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰੀ ਓਦੇ ਕਨੇ ਖੈਹਰਦੇ ਹੋ। ਦੁਰਘਟਨਾ ਏ ਹੋਈ ਜੇ ਚਰਣਸਿੱਹ ਇਕ ਦਿਨ ਬਿੰਦ ਜਿਆਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਏ ਤਥਾਂ ਦੇ ਮਹਲਲੈ ਅਪਨੇ ਕਮਰੇ ਚਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ ਗੇਆ। ਬੈਹਕਦਾ ਬੀ ਰੇਹਾ ਹੋਗ। ਇਸ ਹਾਲਤੀ ਚ ਪੈਹਲੇ ਕਿਸ ਗੁੰਡੋਂ ਤੁਸੀ ਮਾਰੇਆ, ਫਹੀ ਪੁਲਸ ਚੌਕੀ ਪਰ ਬੀ ਓਦੀ ਖਾਸੀ ਪਟਾਈ ਹੋਈ। ਖਾਸਾ ਹੰਗਾਮਾ ਹੋਆ। ਓਦੇ ਬਰੋਧੀ ਤਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਦੇ ਹਤਥ ਮੌਕਾ ਲਗਾ, ਤਨ੍ਹਾਂ ਤਥਾਂ ਸ਼ਕੂਲੈ ਚਾ ਓਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਖਤਮ ਕਰਾਈ ਦਿੱਤਾ। ਚਰਣਸਿੱਹ, ਤਪੇਖਾਪੂਰਣ ਸ਼ੈਹਰਾ ਚ ਮੁਡਿਯੈ ਬੇਕਾਰ ਹੋਈ ਗੇਆ। ਇਸ ਬੇਕਾਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤੀ ਚ, ਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਲਗਭਗ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ 13 ਮਈ, 1966 ਈ0 ਦੀ ਲਿਖੀ ਦੀ ਏ ਕਵਿਤਾ ਓਦੀ ਬਿਆਜ਼ ਚਾ ਮਿਲੀ ਹੀ। ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੀਰਘ

ऐ-वे-बजह दुआसी । कविता इ'यां ऐ :-

नीम ख्यालें, खाली नजरें
अधलेटा-जन में बारी चा घूरै करनां । संजा दे संडचोंदे छौरे
चान-चानकक इक अ'न्नी बुइढी/छैल सुन्हाकी इक कन्या दी/
नरी-नरोई सोधै स्हौरै
आई जंदी ऐ पुल्ले पैरें,/इक भेठा दा मेरी गैहली ।
दूई बक्खी दा आँदा ऐ इक / दत्तु शराबी, मड़खर माहनू
जो कुड़िया पर ढौंदे-ढौंदे / अ'न्नी बुइढी-नै टकराइयै
नाली दै बिच्च जाई ढौंदा ऐ ।
ते दूरा दा बज्जी उठदा / समें दा घुगू
में बुइढी दा अ'न्ना रोह ते उस कुड़िया दा कौड़ा झाका-
संडचोना, शरमाना दिक्खेआ
ते दिक्खेआ ओ दुत्त शराबी / नाली दै बिच ढौंदा आखर
सुनेआ तां में समें दा घुगू !
पता निं फही चानचकक गै / कैंह बक्खी इक बेदन सुरकी
ते नैनैं चा टप-टप करदे / किरन लगी पे अनगिन अत्थरूं...

× × × × ×

ए कविता स्पश्ट रूपै च उस घटना दी गै उपज ऐ । एह्दे च चरण दे कवि ने जियां अपने व्यक्तित्व गी द'ऊं बक खरे किरदारें च बंडियै प्रस्तुत कीता ऐ । “नाली च ढौंदा शराबी” ते दुआरी च अधलेटा-जन, इस घटना दा चुपचाप गंभीरता कन्ने जायज्ञा लैने आला दर्शक जेदे नैनैं चा टप-टप करदे अत्थरूं किरी पे हैं । इस कविता दे बाकी दो किरदार-बुइढी ते कंजक, क्या कोई प्रतीक पात्र हे जां उस दुर्घटना कन्ने जुड़े दे कोई अप्रतक्ष पात्र ?

एड्डे बड्डे हादसे दे बा'द, हर चाल्ली कन्ने घायल होए दे चरण दी कल्पना ते सोच किन्नी नरोई, किन्नी सैहज बनी दी ही ! चरण दा जीवन खास तौरै पर 1956 ई0 कोला 1966 ई0 दे दशक दा जीवन, रंग-बरंगी भावनाएं कन्ने गुंदी दी इक जानदार गज्जल आंगर हा । ओ, मशीनै च छपियै निकलने आलियें तस्वीरें चा इक नेई हा । ओ जियां कुसै मास्टर चित्रकारै दी मौलक, मुनफर्द शाहकार दी रूप-रेखा-जन हा ।

ओदियें मतियें सारियें प्रमुख (प्रतिनिधि) कविताएं दा संजीदगी कन्ने मुतालेआ करने पर साफ पता लगदा ऐ जे डोगरी कविता दे साधकें च ओदा अपना गै इक मनुफर्द ‘स्टाईल’ (Style) हा, जीने दा बी ते

ਲਿਖਨੇ ਦਾ ਬੀ। ਤਸਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਾ, ਓਦੀ ਛੰਦ-ਬੈਹਰ, ਸ'ਬਨੇਂ ਗਲਲੇਂ ਚ ਤਸਦੇ ਵਕਿਤਵ ਦੀ ਚੇਚੀ ਛਾਪ
ਜ਼ਲਕਦੀ ਏ, ਟਕੋਦੀ, ਮੁਨਫਰਦ।

ਰਿਚਾਰਡ ਆਲਿੰਗਨ (Richard Alington) ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਲੋਚਕ ਹੋਆ ਏ। ਓਦਾ ਇਕ ਬਡਾ
ਮਾਨਤਾ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਬੰਧ ਏ : –The Art of Poetry¹

ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਏ ਅੰਸ਼ ਪਢਦੇ ਹੋਈ ਮਿਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਧਿਆਂ ਚ ਸਿਰਫ਼ ਚਰਣਸਿੱਹ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆਯਾ ਹਾ:

“ If we wish to discover whether a writer is a poet we must examine his style,
this is the first elementary test Style is thinking perceiving and expressing
one-self precisely and individually.

Without sincerity (fundamental brain-work) there is no personality, without
personality there is no style. And we may add that if there is no style there is neither
personality nor sincerity.”

‘ਕਲਮਕਾਰ–ਚਰਣਸਿੱਹ’² ਨਾਂ ਦੀ ਪੋਥੀ³ ਗੀ ਲਿਖਦੇ ਸਮੈਂ ਚਰਣਸਿੱਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ ਜੋ ਸਮਗ੍ਰੀ ਕਿਉਂ ਕਰਿਣੈ
ਪ੍ਰਸ਼ੁਤ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੀ, ਤੇ ‘ਜੋਤ’ (ਕਵਤਾ-ਸਾਂਗ੍ਰੈਹ ਮਾਰਚ 1964) ਦੇ ਬਾਦ ਦੇ ਪੰਜੇਂ ਛੇਂ ਕਾਂਝੇਂ ਦਿਨਾਂ ਤਸਦਿਧਾਂ ਕਵਿਤਾਂ
ਤੇ ਦੂਇਆਂ ਗਦਾ-ਰਚਨਾਂ ਕਿਟਿਠਧਾਂ ਕਰਿਣੈ ਤੁਂ ‘ਦਾ ਸੰਕਲਨ–ਸੰਪਾਦਨ ਕਨੇਂ ਦਾ ਸੁਧੋਗ ਮਿਗੀ ਮਿਲੇਆ, ਓਦੇ ਵਸੂਕ
ਕਨੇਂ ਗਲਲ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰੇ ਪਰ ਆਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ ਜੇ ਕਵਿ ਚਰਣ ਦੀ ‘ਪੱਤੇਨੈਲਿਟੀ’ (Personality) ਤਸਦੀ
ਸਿਨਸੈਰਿਟੀ (Sincerity) ਤੇ ਤਸਦਾ ਸ਼ਟਾਇਲ (Style) ਤ੍ਰੈਨੇਂ ਚ ਇਕ ਬਕਖਰਾਪਨ ਹਾ।

ਓਦਾ ਓ ਚਿੰਤਨ ਠੀਕ ਏ ਜਾਂ ਗਲਤ ਓਦੇ ਲੇਖਨ ਚ ਪ੍ਰੌਦਤਾ ਏ ਜਾਂ ਨੇਈ ਏ, ਓ ਆਸਾਵਾਦੀ ਏ ਜਾਂ ਨਰਾਸਾਵਾਦੀ,
ਕਵਿਤਾ ਚ ਓ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਏ ਜਾਂ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ, ਓਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨ ਜੋ ਮੌਤੀ ਦੇ ? -ਇਨ੍ਹੋਂ
ਗਲਲੇਂ ਪਰ ਬੈਹਸ ਕੀਤੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ, ਬੈਹਸ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਦੀ, ਪਰ ਓਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਤੇ ਤਸਦੀ ਲੇਖਨ ਸ਼ੈਲੀ ਚ
ਇਕ ਬਕਖਰਾਪਨ ਜ਼ਰੂਰ ਏ।

ਚਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਆਭਾਵ, ਇਨ੍ਹੋਂ ਤ੍ਰੈਨੇ ਮੌਲਕ ਤਤਵਾਂ ਕਨੇ ਬਡੇ ਸੈਹਜ ਫੁੰਗੈ ਕਨੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਹੀ, ਜੇਲੈਨੈ
ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਨੰਗੀ ਤਾਰੈ ਕਨੇ ਛਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਤਸਦੀ ਜੀਵਨ-ਲੀਲਾ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ ਗੇਈ
ਹੀ। ਤਸਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਕਲਾ-ਸਾਧਨਾਂ ਗੀ ਪੁੱਖਗੀ ਤੇ ਗਤਿਸ਼ੀਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਚ ਸਹਾਯਤਾ ਸਿੱਢ ਹੋਨੇ ਆਲੇ ਤਤਵਾਂ
ਦੀ ਕਮੀ ਤੇ ਸਾਫ਼ੇ ਸਮਾਜੀ ਮਾਹੌਲ ਚ ਪਰਾਨੇ ਸਮੇਂ ਥਮਾਂ ਚਲਦੀ ਆਵੈ ਦੀ ਏ। ਸਮਾਜੀ ਮਾਹੌਲ ਚ ਕਵਿ-ਕਲਾਕਾਰਾਂ
ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਆਭਾਵ ਗੀ ਨਮੋਂ ਆਦਰਣੇ ਤੇ ਨਮਿਧੇਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾਏਂ ਕਨੇ ਪ੍ਰੇਰਤ ਤੇ ਗਤਿਸ਼ੀਲ ਰਕਖਨੇ ਆਲੇ ਤਤਵ ਹੋਂਦੇ ਨ -

ਕਲਾ, ਵਿਦਾ, ਚਿੰਨਤਨ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕ ਪਰਮਪਰਾ। ਬੌਦ੍ਧਕ ਗਵੇ਷ਣ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਕਲਿਪਨਾ ਦੇ ਸੁਨਦਰ, “ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ
ਮਧਿਆਰ” ਇਨ੍ਹੋਂ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾ ਸਮਾਜੀ ਧਰਤ ਬਡੀ ਅਨੁਪਜਾਊ ਬਨੀ ਰੱਹਦੀ ਏ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਚ ਆਮਤਾਰੈ ਪਰ
ਫਲਦਾਰ ਕੂਟੋਂ ਦੇ ਬਾਗ ਨੇਈ ਲਗਦੇ। ਐਸੀ ਧਰਤਿਧਿਆਂ ਪਰ ਕਦੇਂ ਕੁਤੈ ਖਾਸ ਪਰਿਸਥਿਤਿ ਚ ਕੋਈ ਬਿਰਲਾ ਫਲਦਾਰ ਰੁਕਖ

ਤਗਗੀ ਤੇ ਆੰਦਾ ਏ, ਪਰ ਓ ਨਾ ਤੇ ਪੂਰਾ ਮਠੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾ ਗੈ ਅਸਾਧਾਰਣ ਮਾਤ੍ਰਾ ਚ ਫਲ ਦੇਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਤਸੀ ਥਹੋਂਦੀ ਏ। ਚਰਣਸਿੱਹ ਤਸੈ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਅਨੁਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਪਰ ਤਗਗੀ ਔਨੇ ਆਲੇ ਬਿਰਲੇ ਫਲਦਾਰ ਰੁਕਖੋਂ ਚਾ ਇਕ ਹਾ। ਚਰਣ ਚ ਪ੍ਰਤਿਆ ਹੀ, ਜਿਨ੍ਦਗੀ ਗੀ ਦਿਕਖਨੇ-ਪਢ਼ਨੇ ਦੀ ਸੂਜ਼ ਬੀ ਓਦੇ ਚ ਏ ਹੀ, ਸਵੇਦਨਸੀਲ ਮਨ, ਭਾਸਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੁਆਰੀ ਦੀ ਸਮਰਥ ਰਕਖਨੇ ਆਲੀ ਕਲਪਨਾ ਇਨ੍ਹੋਂ ਸ 'ਬਨੇਂ ਤਤਵਾਂ ਦੀ ਸੈਹਜ ਝਲਕ ਬੀ ਓਦੇ ਚ ਏ ਹੀ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਸ 'ਬਨੇਂ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਓਦਿਧਿਆਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਬੀ ਦਿਕਖੇ ਜਾਈ ਸਕਦੇ ਨ।

ਚਰਣ ਕੁਸੈ ਰੁਝਾਨ, ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਜਾਂ ਵਾਦ ਕਨੇ ਪ੍ਰਤਿਬਦ਼ ਨੇਈ ਹਾ। ਐਸੀ ਪ੍ਰਤਿਬਦ਼ਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਬੀ ਪਰਮਪਰਾ ਨਮੀਂ ਤੁਸਸਰਦੀ ਡੋਗਰੀ-ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਮਜੂਦ ਨੇਈ ਹੀ। ਚਰਣ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਗਾਸਾ ਪਰ ਇਕ ਅਜ਼ਾਦ ਤੁਝੁਨੇ ਆਲਾ ਪੈਂਛੀ ਹਾ। ਇਸੈ ਆਸਟੈ ਓਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸਾਮੂਹਿਕ ਰੂਪੈ ਚ ਕੁਸੈ ਇਕ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਛਾਪ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨੇਈ ਏ। ਓ ਆਪੂ ਭੋਗੇ-ਬਰਤੇ ਦੇ ਅਨੁਭਵੋਂ ਗੀ ਗੈ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਰੰਗੋਂ ਚ ਡੋਬਾ ਦੇਇਧੈ, ਕਲਮਬੰਦ ਕਰੀ ਦੇਨੇ ਆਲਾ ਸ਼ਾਯਰ ਹਾ। ਓਦਿਧਿਆਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚਾ ਝਲਕਨੇ ਆਲਿਆਂ ਕਿਸ ਚੰਚਾ-ਯੋਗ ਰੰਗਤਾਂ : -

(i) ਕਲਲੇਪਨੈ ਦਾ ਏਹਸਾਸ :

× × × × ×
ਤੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬਰਾਨ ਬਤਾ ਪ ਚਲ, ਚਲੀ ਚਲ ਹਾਂ-ਚਪੀਤਾ।
ਤੂੰ ਜਾਨੇਂ ਕਿ 'ਧਾ ਜੇ ਮੈਹਰਮਾ, ਮੈਂ ਕੀ ਕੁਲਲ ਜਮਾਨੇ ਦਾ ਜੈਹਰ
ਪੀਤਾ।

× × × × ×
ਤੁਸੇਈ ਲੁਝੇ ਆ ਹੋਨਾ ਏ ਰਾਤੀਂ ਗੁਘ ਨਹੋਰੇ ਨੇ।
ਅਸੇਈ ਠਗੇ ਆ ਸਾਥੀ, ਹਮੇਂਥਾਂ ਹਰ ਸਵੇਰੇ ਨੇ ॥

× × × × ×
ਥੋਡੇਂ ਗੀ ਘੋਖਚੈ ਕੀ, ਲੋਡੇਂ ਗੀ ਕੈਸੀ ਰੋਚੈ,
ਥੋਡੇਂ ਚ ਬੀਤੀ ਕਿਜ ਜ਼ਹੀ ਲੋਡੇਂ ਚ ਜਾਨੀ ਬੀਤੀ ॥

× × × × ×
ਏ ਅਛੀ ਰਾਤੀਂ ਦਾ ਬੇਲਲਾ / ਅਮ਼ਬਰ ਤਾਰੇਂ ਦਾ ਇਕ ਮੇਲਾ
ਮੈਂ ਘੂਰਾ ਨਾਂ ਖਾਲੀ ਨਜਰੋਂ,
ਅਥਕੈ ਮੇਰਾ ਕਿਸ ਅਨਜਾਨ / ਇਸ ਭੀਡਾ ਬਿਚਚ ਗੇਆ ਗੁਆਚੀ।

(ii) ਨਰਾਸ਼ਾਵਾਦੀ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ :-

ਜੁਗ ਬੀਤੀ ਗੇ ਚਲਦੇ, ਪਰ ਮੁਕਕੀ ਨੇਈ ਮੰਜਲ ਭਾਰੀ।
ਨਾਂ ਮੁਕਕੇ ਏ ਫੇਰ-ਫਰਾਟੇ, ਨਾਂ ਸਜ਼ਮੀ ਏ ਨਵੇਰ-ਗਵਾਰੀ ॥

× × × × ×

जिस आसा नै सब किश जरेआ,
उ'यै बनी नरासा ।
ए झूरें दी डैन कलैहनी / तरस निं खंदी मासा !
फुल्लें ते कलियें दे खोखले हासे न ।
रूप बी, बास बी, फिक्के दनासे न ॥

सोचां (स0 113); इक भुआखड़-इक कंडियारी (स0 116), जिंद नमानी (स0 126), जीवन (स0 128); सोच सिर्जना (स0 132); किज सैंसां-किज सोच-वचार (स0 140); में जीने शा अक्की गेआं (स0 145) गज्जल (स0 190); बसंत (स0 201); आस (स0 203); छौंकी (204); झूरदी जिंद (223) ।

(iii) आशावादी जीवन-द्रिश्टी :-

ते आस होने-जीने दी, फही तज्जी आलसी बान्ना,
मनै इच्च सो मुरादें गी धरी तनीन लैंदी ऐ
दिला दे सागरै अंदर तरारे सो मलाहरें दे-
छुआले लैहरें दे बनियै फही जोश खान लगदे न ॥

× × × × ×

अत्त सौखी ए जिंदगी ऐ ।
जे अरादें च पुख्तगी ऐ ॥
कल्ल पूजग ए दुनिया मिक्की ।
अज्ज बे-शक्क ए निंददी ऐ ॥

× × × × ×

ए उठदी जुआनी ऐ, ए रूप-शलैपा ।
इक साज्ज नमाना ऐ, तूं छेड़ तराना ॥

× × × × ×

ओ मेरिये कवता-कूं जे ।
खोल-खोल ए बंद दुआर ॥

× × × × ×

हर ठोकर-ठेडे पर, झट्टु ठुआलदी ऐ आस
 ए आसा मोड़ / खीरी मोड़ / जिसदे बा'द
 ना न्हेरा ऐ, ना न्हेरी ऐ, ना झक्खड़, ना तूफान ॥

× × × × ×

कदूं चाननी फिक्की पेई ऐ,
 चना दा मूंह हिस्सेआ कुसलै ?
 चन नमाना चमकै करदा,
 डलकां मारी शैल सुन्हाका / अज्ज बी उ'आं उप्पर गासा ॥

(iv) मौत :-

प मरना कदूं -कदूं सखल्ला ऐ, जे औखा जीन होंदा ऐ ?
 चलोआ जे निं गैं पर तां छड़प्पा कदूं पटोंदा ऐ ?
 फ्ही मरना ऐ गै इक दिन जे, तां जीना म्हाल कैसी ऐ ?
 ते जेहकी आपूं काहली ऐ तां उसनै काहल कैसी ऐ ?
 मिट्टी मिट्टी च मिली जंदी ऐ।
 फिरी मिट्टी चा मिट्टी बनदी ऐ ॥

(v) रोमांस-शंगार :-

ए चंचल शरमौकल तेरे नैना गोरी,
 मी दिक्खन, शरमान, दना ज्हही दिक्खन चोरी।
 इक अनबोली ओचन गुज्जी भाशा बोलन,
 किश छपेयालन भेत मना दा ते किश खोलन ॥

× × × × ×

अज्ज भिरी मन-मन्दर मेरे, ए कु 'न आया छुपले पैरे,
 रूप-शलैपा डलकां मारै, चन जियां सागर दी लैहरें ॥

× × × × ×

चन चढ़ेआ ऐ धारा मोइये, गूंजी पेइयां न बौंसियां।
 चित जानै जे तूं नेई औना, फ्ही बी पांदा ऐ औंसियां ॥

× × × × ×

ਭਿੰਗੀ ਬ਼ਹਾਰੋਂ ਦੀ ਗਲਲ ਛੇਡੀ ਏ,
ਮੌਂ ਨਜ਼ਾਰੋਂ ਦੀ ਗਲਲ ਛੇਡੀ ਏ।
ਤੁੰਦੇ ਰੂਪਾ ਦੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਸਾਥੀ,
ਝੂਠੇ ਲਾਰੋਂ ਦੀ ਗਲਲ ਛੇਡੀ ਏ॥

× × × × ××

ਬਾਗ ਕੋਯਲ ਕੂਕੀ ਤੇ ਕੂਕਾਂ ਦੂਰ ਗੇਇਆਂ,
ਸ਼ਹਾਡੇ ਦਿਲਾ ਦਿਯਾਂ ਬੋ ਸ਼ਹਾਡੈ ਦਿਲ ਰੇਹਿਆਂ।
ਰੁਤ ਪਧਾਰਾ ਦੀ ਏ ਤੇ ਧੁਜ਼ਮਾਂ ਖੂਬ ਪੇਇਆਂ॥

(vi) ਵਰ्ग-ਚੇਤਨਾ :-

ਮੇਰੇ ਗੀਤੋਂ ਦੇ ਬੋਲ ਨ ਤੁੰਦੇ ਗਿਤੈ,
ਆਸਾਂ-ਮੇਦਾਂ ਏ ਰੋਹਲ ਨ ਤੁੰਦੇ ਗਿਤੈ।
ਜਿੰਦੈ ਬਿਪਤਾ ਨੇ ਪੈਰ ਬਨਕਾਏ ਦਾ ਏ
ਜਿੰਦਾ ਕਰਬਲੇ ਸਾਹ-ਸਾਹ ਆਏ ਦਾ ਏ॥

× × × × ×

ਤੂੰ ਝੁਲਲ ਝਾਕਖਡਾ, ਮਟਾ ਪਰਨੀ ਘਾਸੇਂ ਗੀ।
ਮਟਾ ਝੂਠੈ ਇਤਿਹਾਸੇਂ ਗੀ, ਮਟਾ ਝੂਠੇ ਦਲਾਸੇਂ ਗੀ॥

× × × × ×

ਜੀਵਨ ਅਪਨਾ / ਔਨੇ ਆਲੀ ਤਸ ਪੀਢੀ ਤਾਈ ਅਰਪਨ ਕਰਚੈ
ਜਿਸ ਪੀਢੀ ਦਾ ਕੋਈ ਬੀ ਮਾਹ੍ਰੂ
ਭੁਕਖਾ-ਭਾਨਾ, ਦਰ-ਦਰ ਫਿਰਦਾ/ ਰੁਟ੍ਟੀ ਗਿਤੈ ਤਰਲੇ ਪਾਂਦਾ
ਕਦੇਂ ਨਿੰ ਲ'ਬਗ।
ਜਿਸ ਪੀਢੀ ਇਚ ਲੋਡ-ਥੋਡੁ ਤੇ ਭੁਕਖ-ਦਲਿਦਰ
ਚੋਰੀ-ਡਾਕੇ, ਜਾਂਗ ਤੇ ਲਾਮਾਂ / ਕਦੇਂ ਨਿੰ ਹਾਂਗਨ॥

× × × × ×

(vii) ਚਰਣ ਦਿਯੇਂ ਦ'ਊ ਕਵਿਤਾਏਂ ਗੀ ਤਥਾ ਦਿਤੇ ਗੇ ਵਰ੍ਗੇ-ਖਾਨੇਂ ਚ ਸ਼ਾਯਦ ਨੇਈ ਰਕਬੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ, ਪਰ
ਏ ਦੋਏ ਇਸ ਕਰੀ ਵਿਸ਼ਿ਷ਟ ਰਚਨਾਂ ਨ ਕੀ ਜੇ ਇਨ੍ਦੇ ਚ ਤਸਦੀ ਆਤਮ-ਨਿਰੀਖਨ ਤੇ ਸਮਾਜ-ਨਿਰੀਖਨ
ਕਰਨੇ ਆਲੀ ਕਵਿ-ਦਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਬਡਾ ਸਰੋਖਡੁ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਜੂਦ ਏ। ਇਨ੍ਦੇ ਚਾ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਏ -
'ਸਵੇਰੈ ਹਰ ਸਵੇਰੈ' ਤੇ ਦੂਝੀ ਕਵਿਤਾ ਏ 'ਓਡੁਕ ਮੂਹੁ ਤੇ ਛਡਿਆਂ ਜੀਹ੍ਬਾਂ'।

ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਿਧੇਂ ਕੋਮਲ ਭਾਵਨਾਏਂ ਗੀ ਨਿਹਾਯਤ ਕੋਮਲਤਾ ਕਨ੍ਹੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਿਥੈ ਅਪਨੇ ਗਿਲੇ-
ਸ਼ਿਕਖੇ ਗੀ ਬੀ ਉਸੈ ਕੋਮਲਤਾ ਕਨ੍ਹੇ ਵਕਤ ਕਰਦੀ ਏ :-

ਜੇ ਮੇਰੇ ਤੁੰ ਮਾਏ ਚਾਡ ਸਜਾਏ ਹੇ
ਹਿਰਖ-ਮਮਤਾ ਦੇ ਸੁਫ਼ਾਕੇ ਸ਼ੀਸ਼ਾ-ਮੈਹਲੇਂ ਦੀ
ਬਲੌਰੀ ਬਾਰਾਦਰਿਆ ਪਰ/ਕਦੇਂ ਕੋਈ ਲਾਲ ਲਿਖਕੈ-ਜੋ
ਚਮਕਦੇ ਸੂਰਜੈ ਸਾਈ / ਬਖੋਰੈ ਤਾਰ ਕਿਰਣੇਂ ਦੇ, ਸੁਨੈਹਰੀ ਤਾਰ ਜਿੰਦੇ ਚਾ -
ਸਨੋਚੈ ਤਾਨ ਖੁਸ਼ਿਧੈ ਦੀ / ਸਵੋਰੈ, ਹਰ ਸਵੋਰੈ ...

ਇਸੈ ਚਾਲੀ ਬਾਪੂ ਨੇ ਤੇ ਜੀਵਨ-ਸੰਗਿਨੀ ਨੇ ਬੀ ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ ਢੰਗੈ ਕਨ੍ਹੇ ਸੁਖਨੇ ਸਜਾਏ ਦੇ ਹੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਸੁਖਨੇ
ਦਾ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੁ ਅਪਨਿਧੇਂ ਲਚਾਰਿਧੇਂ ਤੇ ਮਹ਼ਰੂਮਿਧੇਂ ਗੀ ਜਾਨਦਾ-ਪਛਾਨਦਾ ਏ :-

ਮੈਂ ਚਮਕਾਂ ਸੂਰਜੈ ਆਂਹਗਰ / ਚਮਕਾਂ ਧ੍ਰੂਵ-ਸਤਾਰਾ-ਜਨ /
ਖਲਾਰਾਂ ਚਾਨਨੀ, ਬਨਿਧੈ ਨਮਾਨਾ ਚਨ ਸਦਰੋਂ ਦਾ /
ਬੋ ਕਿ'ਧਾਂ ? ਕਿਸ ਚਾਲਲੀ ?
ਕੀ ਜੇ ਹੀਖਿਧੇਂ-ਮੇਦੇਂ / ਤੇ ਤੁੰਨੇ ਲਾਡ-ਹਿਰਖੈ ਨੇ
ਪੁਆਇਧੈ ਬੇਡਿਧਾਂ-ਬੰਧਨ / ਮਿਗੀ ਬਾਂਦੀ ਬਨਾਇਧੈ ਸੁਟ੍ਟੀ ਦਿੱਤਾ ਏ
ਇਨ੍ਹੋਂ ਤਾਂ ਨਹੋਰੀ ਖੁੰਢ੍ਹਰੋਂ ਚ
ਤੇ ਸੂਰਜ, ਚਨ, ਤਾਰੇ
ਏ ਚਮਕਦੇ ਨੇਈ ਕਦੇਂ ਖੁੰਢ੍ਹਰੋਂ / ਇਨ੍ਹੋਂਗੀ ਲੋਡ੍ਹ ਹੋਂਦੀ ਏ /
ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਬਾਂਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ !!

ਦੂਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਉਸਦੇ ਅਪਨੇ ਦਿਕਖੇ-ਭੋਗੇ ਤੇ ਪਰਖੇ-ਪਛਾਨੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਕਰੂਪ ਦੋਗਲਾਪਨ ਏ, ਜੇਦੇ ਚ ਓਂ
ਆਪੂ ਬੀ ਸ਼ਾਮਲ ਏ ਇਸ ਸਮਾਜ ਚ :-

ਹਰ-ਹਰ ਦਿਧਾਂ ਦੋ-ਦੋ ਨੇਈ /
ਚਾਰ-ਚਾਰ ਨ ਲਤਾਂ-ਬਾਹਮਾਂ, ਕਨ੍ਹ ਤੇ ਅਕਬੀਂ / ਦੋ-ਦੋ ਜੀਹਬਾਂ।

ਦੋ ਲਤਾਂ ਤਸੀ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੈ (ਪੁਰਾਨੀ ਪਰਜ਼ਪਾਏਂ ਤੇ ਆਸਥਾ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਪਾਸੈ) ਖਿਚਦਿਧਾਂ ਨ ਤਾਂ ਦੋ ਲਤਾਂ ਤਸ
ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਚਚਾ ਬੀ ਗੇਡੇ ਨੇਆ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਬਰੋਧੀ ਬਚਾਰੋਂ ਦਾ ਸੰਘਰਥ :-

ਦੁੱਖ ਬਾਹਮੇਂ ਏ / ਮਰੇ-ਖਪੇ ਦੇ ਹਿਰਖ-ਛੁਆਲੋਂ, ਹਿਮਮਤ-ਆਹਰੋਂ
ਗੀ ਦਿੱਤਾ ਦਾ ਜਕਕਰ-ਜਪਫਾ,
ਤੇ ਦੁੱਖ ਬਾਹਮੇਂ / ਆਸੇਂ-ਮੇਦੇਂ ਗੀ ਸੋਹਲ ਕਲਾਬੈ ਲੈਨੇ ਲੇਈ /
ਹਤਥ ਪਸਾਰੇ / ਇਕ ਜੀਹਬੈ ਗੀ ਏ / ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਦਾ ਲੂਹ ਲਗਾ
ਤੇ ਦੂਰੀ ਜੀਹਬ ਏ ਲੈ ਕਰਦੀ / ਨਮੇਂ ਖਾਲੋਂ, ਭਾਵ-ਬਚਾਰੋਂ /

ਤੇ ਖੀਰ ਚ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਕਵਿ ਡੀ0 ਏਚ0 ਲਾਰੇਂਸ (D. H. Lawrence) ਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਉਛੂਤ ਕਹਿਯੈ ਤਸੈ ਕਨੇ ਥੋਡੀ ਰਲਦੀ-ਮਿਲਦੀ ਚਰਣ ਸਿੱਹ ਵੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਉਛੂਤ ਕਹਿਯੈ ਇਸ ਲੇਖ ਗੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਨਾਂ ।

It is not long since, here among all these folks
 In London, I should have held myself
 of no account what-ever
 but should have stood aside, and made them way
 thinking that they, perhaps
 had more right than I— for who was I ?
 Now I see them just the same and watch them
 But of what account do I hold them ?
 Especially the young women, I look at them
 as they dart and flash
 before the shops, like wagtails on the
 edge of a pool.

—D.H. Lawrence

× × × × ×

ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਕਚਚਾ ਨਿਸ਼ਚਾ

ਜਦ ਕਦੇਂ ਬੀ ਮੌਂ ਅਬਲਾ / ਲਚਾਰ, ਬੇਬਸ
 ਸ਼ਕਾਰ ਮਾਹਨੂ ਦੀ ਜੋਰਾ-ਜਬਰੀ ਦੀ ਹੁਂਦੇ ਦਿਕਖੀ
 ਮੌਂ ਸੋਚੇਆ ਹਾ / ਜੇ ਮਾਹਨੂ ਬੈਡਾ ਏ - ਅਤ ਬੈਡਾ
 ਅਪਨੀ ਗੜਾ ਇਕ ਅਬਲਾ ਗੀ / ਮਾਂ ਬੀ ਆਖੈ / ਧੀ ਬੀ ਆਖੈ...
 ਜੁਲਮ ਏ ਕਰਦਾ, ਰੋਨ ਨਿੰ ਦਿੰਦਾ / ਫਹੀ ਬੀ ਨਾਰੀ ਇਸਗੀ ਪ੍ਰੌਜੈ !
 ਮੌਂ ਸੋਚੇਆ / ਜੋ ਹਕ ਮਾਹਨੂ ਨੈ / ਅੜ੍ਹੈ ਤਕਕਰ ਨੇਈ ਇਸਗੀ ਦਿੱਤੇ
 ਦੇਈ ਦੇਆਂ ਮੌਂ ।...
 ਪਰ ਅੜ੍ਹ ਸੋਚਾ ਨਾਂ / ਸ 'ਬੈ ਸੋਚਾਂ ਓ ਮੇਰਿਆਂ
 ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਹਾ ਕਚਚਾ ਨਿਸ਼ਚਾ / ਏ ਨਾਰੀ ਅੜ੍ਹ ਬੀ ਤੇ ਏ / ਇੜਜਤ ਅਪਨੀ
 ਹਸਸੀ-ਹਸਿਸਥੈ ਬੇਚੈ ਕਰਦੀ ।

ਦੌਨੈਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ 'ਕਿਸੋਂ ਦੀ ਕਿਥ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਨੇ ਪਰ ਬੀ, ਓਦੀ ਟ੍ਰੀਟਮੈਂਟ (Treatment) ਚ ਤੇ ਦੌਨੈਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਸਾਮੂਹਕ ਪ੍ਰਭਾਵਪੂਰਣਤਾ ਚ ਜੇਹਡਾ ਫਰਕ ਏ, ਓ ਦੌਨੈਂ ਕਵਿਯੇਂ ਦੀ ਕਲਾ, ਅਨੁਭਵ, ਤੇ ਅਭਿਵਧਨਾ ਦੇ ਸਤਰ ਦਾ ਫਰਕ ਏ।

ਝੁਗਰ ਦਾ ਫੋਕ-ਲੋਰ

ਬੰਜਰ ਪੇਦੀ ਇਕ ਮਹਤਵਪੂਰ्ण ਤੁਪਜਾਕ ਧਰਤ

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ', ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਬਾਰੈ ਰੁਚਿ ਰਖਨੇ ਆਲੇ ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਆਸਤੈ, ਤੁਨਾ ਓਪਰਾ ਸ਼ਬਦ ਨੇਈ, ਜਿਨਾ ਓਦਾ ਹਿਨਦੀ ਰੂਪ 'ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ' ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਰੂਪ 'ਲੋਕਧਾਨ' ਓਪਰਾ ਸੇਹੀ ਹੋਨਦਾ ਏ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਮਾਸ-ਸ਼ਬਦ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਚ 'ਫੋਕ' ਦਾ ਅਰਥ ਏ ਲੋਕ ਤੇ ਲੋਰ ਦਾ ਅਰਥ ਏ 'ਜਾਨ-ਪਰਮਪਰਾ'। ਪਰ ਹਿਨਦੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਚ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਆਸਤੈ 'ਲੋਕ-ਜਾਨ ਸ਼ਬਦ ਨੇਈ ਬਰਤੇਆ ਗੇਆ। ਦਰ ਅਸਲ 'ਜਾਨ' ਸ਼ਬਦ ਗੀ ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਜਿਸ ਅਰਥ ਚ ਬ'ਨੀ ਦਿੱਤਾ ਏ ਓਦੇ ਕਰੀ 'ਲੋਕ ਜਾਨ' ਬੀ ਫੋਕ ਲੋਰ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਬਦਲ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦਾ। ਕੀ ਜੇ ਇਕ ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਦਵਾਨ ਰਿਚਾਰਡ ਎ਮ. ਡੱਸੰ (Richard M.Dorsan) ਮੂਜਬ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਘੇਰੇ ਚ ਸਮੂਲਚਾ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਆਈ ਜਨਦਾ ਏ।¹ ਸਮੂਲਚਾ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ 'ਜਾਨ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਘੇਰੇ ਚ ਨੇਈ ਆਂਦਾ। ਕਿਆ 'ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ' ਸ਼ਬਦ ਲੋਰ ਦਾ ਬਦਲ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ? ਕੀ ਜੇ ਕਿਉਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਮੂਜਬ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ ਚ ਓਦੇ ਸਥਾਨ ਕਿਉਂ ਆਈ ਜਨਦਾ ਏ ਜਿਸੀ ਅਸ ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਆਖਨੇ ਆਂ ਜੇਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਕੋਲਾ ਅਜੈਂ ਤਗਰ ਏ।² ਅਸ 'ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ' ਏ ਸ਼ਬਦ ਭਾਏ ਲੋਕ-ਜਾਨ ਕੋਲਾ ਬਧੀਕ ਵਾਧਕ ਏ, ਪਰ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਚ ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਹੋਰ ਦੁਏ ਤਤਵ ਬੀ ਆਈ ਜਨਦੇ ਨ ਜਿ'ਧਾਂ ਤ'ਨਦੇ ਰੀਤਿ-ਰਵਾਜ, ਆਸਥਾ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਜਾਂਦੂ-ਟੂਨਾ ਇਤਿਹਾਸ। ਜੋਨਸ ਬੇਲੀ (Jones Bals) ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸੈ ਗਲਲੈ ਪਰ ਜੋਰ ਦਿੱਦੇ ਹੋਈ ਆਖੇਆ ਏ ਜੇ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਚ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਥਮਾਂ ਚਲਦੇ ਆਂਨੇ ਆਲੀ ਕਲਾ-ਕਾਰੀਗਰੀ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਤੁਂਦੇ ਆਸਥਾ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਜਿ'ਨੇ ਗੀ ਅਨੱਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਆਖੇਆ ਜਨਦਾ ਏ— ਓਦੇ ਸਥਾਨ ਬੀ ਆਈ ਜਨਦੇ ਨ।³ ਇਨਸਾਇਕਲੋਪੀਡਿਆ ਬ੍ਰਿਟਾਨਿਕਾ (Encyclopaedia Britanica) ਮੂਜਬ 'ਫੋਕ ਲੋਰ' ਦਾ ਅਰਥ ਏ :

"ਆਮ ਲੋਕੋਂ ਦੇ, ਪਰਮਪਰਾ ਥਮਾਂ ਚਲਦੇ ਆਂਨੇ ਆਲੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਅਨੱਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤ'ਨਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ, ਰੀਤਿ-ਰਵਾਜ, ਜੇਹੜੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਥਮਾਂ ਚਲਦੇ ਆਏ ਨ ਤੇ ਜੇਹੜੇ 'ਥੋਡੇ-ਮਤੇ ਬਦਲਿਥੈ ਬੀ, ਪਰ ਮਤੇ ਕਿਛੁ ਬਿਨਾ ਬਦਲੇ ਗੈ, ਅਜੈਂ ਤੋਡੀ ਚਲਦੇ ਆਵੈ ਕਰਦੇ ਨ।

ਇਨ੍ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਪ, ਆਮ ਮਾਨਤਾ ਆਲੇ 'ਧਰਮ' ਤੇ 'ਜਾਨ' ਕੋਲਾ ਟਕੋਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਬਕਖਰਾ ਗੈ ਹੁਨਦਾ ਏ।⁴

'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੀ ਇਸ ਵਾਖਿਆ ਚ ਬੇਰੋਕ ਚਲਦੀ ਆਂਨੇ ਆਲੀ 'ਪਰਮਪਰਾ' ਪਰ ਬੀ ਟਕੋਦਾ ਜੋਰ ਏ ਤੇ ਕਨ੍ਹੇ ਗੈ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੇ ਧਰਮ (ਆਸਥਾ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ) ਤੇ ਜਾਨ (ਕਲਾ-ਕੌਸ਼ਲ) ਦੇ ਆਮ ਧਾਰਣਾ ਆਲੇ 'ਧਰਮ' ਤੇ 'ਜਾਨ' ਕੋਲਾ ਬਕਖਰਾ ਹੋਨੇ ਦੀ ਗਲਲੈ ਗੀ ਬੀ ਚੇਚਾ ਜੋਰ ਦੇਇਥੈ ਆਖੇਆ ਗੇਆ ਏ। ਇਸ ਦੁਈ ਗਲਲੈ ਕਰੀ ਗੈ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਂ 'ਲੋਕ-ਜਾਨ' ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ 'ਲੋਕ-ਸੰਸਕ੍ਰਤਿ'। ਇਸ ਕਰੀ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਚ ਢੋਗਰੀ ਦੇ ਬਚਾਰਕੇਂ ਅਗੇਂ ਪੈਹਲੀ ਜਿਜਾਸਾ ਏ ਰਕਖੈ ਕਰਨਾਂ ਜੇ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਗੀ ਢੋਗਰੀ ਚ ਕੇ ਆਖਚੈ ?

‘ਫੋਕ-ਲੋਰ’ ਚ ‘ਪਰਮ्पਰਾ’ ਦਾ ਮਹਤਵ

ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦੀ ਵਾਖਿਆ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਚ ਅਸੇਂ ਜਿ'ਨੇਂ ਵਿਛੁਨੇਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਨ, ਤਾਂ ਸ'ਬਨੇਂ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਚ ਪਰਮ्पਰਾ (Tradition) ਦੇ ਤਤਵ ਗੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਮਹਤਵ ਦਿੱਤਾ ਏ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਪਤ੍ਰਕਾ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੇ ਸਮਾਦਕ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਾਂਕਰਸੇਨ ਦਾ ਆਖਨਾ ਏ ਜੇ— ਪਰਮ्पਰਾ ਦਾ ਤਾਗਾ ਨੈਈ ਹੋਏ ਤਾਂ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦੀ ਸਤਾ ਗੈ ਨੈਈ ਰੇਹੀ ਸਕਦੀ- Without traditional link folk lore can not exist. ਫੋਕਲੋਰ ਦੀ ਪਰਮ्पਰਾ, ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਮਨੁਕਖੀ ਕੋਲਾ ਦੁਏ ਗੀ ਥਹੋਂਦੀ ਚਲਦੀ ਏ। ਕੁਝੈ ਬੀ ਲਾਕੇ ਦੇ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦਾ ਅਧਿਯਨ ਕਰਨੇ ਆਲੇਂ ਆਸਟੈਂ ਪੈਹਲੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਏ ਏ ਜੇ ਓ ਪਰਮ्पਰਾ (Tradition) ਦੇ ਸ਼ਵਰੂਪ ਤੇ ਜ਼ਮਹਤਵ ਗੀ ਸਮਝਨ। ਏ ਪਰਮ्पਰਾ ਇਕ ਸਹਜ Process ਏ, ਇਕ ਸਹਜ ਵਕਹਾਰ ਏ ਜੇਦਾ ਸਰਬਨਥ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਕਨ੍ਨੇ ਏ। ਏ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ ਸਮੇਂ ਕੋਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਨਦੀ ਰੈਹਨਦੀ ਏ। ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦੀ ਪਰਮ्पਰਾ ਬੀ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਂ ਕੋਲਾ ਬਚੀ ਨੈਈ ਸਕਦੀ ਪਰ, ਓ ਅਵਵਲ ਤੇ ਇ'ਨੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਂ ਕੋਲਾ ਬਚਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਏ। ਨੈਈ ਬਚੀ ਸਕੈ ਤਾਂ ਤੁਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੀ ਆੰਸ਼ਿਕ ਰੂਪ ਚ ਸ਼੍ਰੀਕਾਰ ਕਾਰਿਯੈ, ਅਪਨੇ ਮੂਲ ਸ਼ਵਾਤਮ ਗੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਚਾਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਏ। ਇਸਾਂ ਕਿਰੀ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦਾ ਵਿਦਾਰੀ 'ਪਰਮ्पਰਾ' ਤੇ 'ਪਰਿਵਰਤਨ' ਦੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੈ ਚੌਕਸ ਰੈਹਨਦਾ ਏ। ਫੋਕ-ਲੋਰ ਗੀ 'ਅਨਪਢ਼ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਅਸਭਿਤਾ' ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਆਖਿਯੈ, ਓਦੇ ਪਰ ਨਕਕ ਮੁੰਹ ਚਾਢਨੇ ਆਲੇਂ ਕੋਲਾ ਡਰਨੇ-ਤ੍ਰਾਹਨੇ ਦੀ ਲੋਡ਼ ਤੇ ਬਨੀ ਦੀ ਗੈ ਹੀ ਪਰ ਹੁਨ ਬਦਲੋਨਦੇ ਸਮੇਂ ਦਿਧੇਂ ਤਾਂ ਨੇਂ ਹਵਾਏਂ ਕੋਲਾ ਡਰ-ਤ੍ਰਾਹ ਬਧੈ ਕਰਦਾ, ਜੇਡਿਆਂ ਇਸ ਵਿਜ਼ਾਨੀ ਯੁਗੈ ਚ ਖਾਸੇ ਜੋਰੈ ਕਨੈ ਚਲੈ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਗ੍ਰਾਏ-ਪਿੰਡੇ-ਧਾਰੋ-ਪਹਾੜੇਂ ਦੇ ਨਕੇਬਲੇਂ ਤਗਰ ਪੁਜਿਯੈ ਤਤਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਗੀ ਅਪਨੀ ਤੁਸ ਪਰਮਾ ਬਾਰੈ ਤਦਾਸੀਨ ਕਰਨੇ ਦਿਧਾਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਧੈ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਇ'ਨੇਂ ਧਾਰੋਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੇ, ਜਿਸ ਸਹਜ, ਸਰਲ ਭਲੋਕਪੁਨੇ ਚ ਓ 'ਪਰਮਾ' ਫਲਦੀ-ਫੁਲਦੀ ਰੇਹੀ ਏ, ਤੁਸ ਭਲੋਕੇਪੁਨੇ ਗੀ ਗੈ ਏ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦਿਧਾਂ ਹਵਾਮਾਂ ਡਾਂਵਾਡੋਲ ਕੈ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਮਤਲਬ ਆਖਨੇ ਦਾ ਏ ਜੇ 'ਫੋਕ ਲੋਰ' ਦੀ ਪਰੋਸ਼ ਕਰਨੇ ਆਲੀ ਪਰਮਾ ਗੀ ਸ਼ੈਹਰੀ ਜੀਵਨੈ ਚ ਵਾਪਨੇ ਆਲੀ ਤੁਸ ਸੋਫਿਸਟੀਕੇਸ਼ਨ (Sophistication) ਕੋਲਾ ਡਰ ਬਧੈ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇਡੀ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹਜ ਏਕਤਾ ਦਿਧੇਂ ਨੀਂਹੋਂ ਗੀ ਗੈ ਪੁਟ੍ਟੈ ਕਰਦੀ ਏ। 'ਫੋਕ-ਲੋਰ', ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੀ ਜਿਸ ਏਕਤਾ ਦੇ ਸ਼ਹੌਰੈ ਅਪਨਾ ਸ਼ਰੂਪ ਬਨਾਈ ਰਖਦਾ ਏ, ਸ਼ੈਹਰੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਏ ਸੋਫਿਸਟੀਕੇਸ਼ਨ ਤੁਸ ਏਕਤਾ ਗੀ ਖਤਮ ਕਰਦੀ ਜਨਦੀ ਏ। ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਾਂਕਰਸੇਨ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦੋਂ ਚ :-

"It is easier to obtain pure tradition from unlettered or unsophisticated set than from sophisticated group. It is to be found where ever there are superstitions about good and bad luck and beliefs, often more implicit than explicit, about fate and fortune."

ਅਰਥਾਤ् - ਅਨਪਢ਼ ਲੋਕੋਂ ਕੋਲਾ ਸਹਜ ਪਰਮਾ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਨਾ ਜਿਨਾ ਸਰਲ ਏ ਤੁਨਾ ਸਭਿ ਜਾਂ ਪਢੇ-ਲਿਖੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਕੋਲਾ ਸਰਲ ਨੈਈ। ਏ ਪਰਮਾ ਤਤਥੋਂ ਗੈ ਪਲਦੀ-ਮਠੋਂਦੀ ਏ ਜਿਤਥੋਂ ਚੰਗੇ ਜਾ ਮਾਡੇ ਭਾਗੋਂ ਬਾਰੈ ਲੋਕ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਮਮ ਕਰਦਾ ਏ, ਜਾਂ ਜਿਤਥੋਂ ਮਤਥੇ ਦੇ ਲੋਖੋਂ ਦੀ ਆਸਥਾ ਜੀਵਨ ਚ ਰਚੀ-ਪਚੀ

ਗੇਦੀ ਹੁਨਦੀ ਏ। ਇਸ ਕਰੀ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦਾ ਅਧਿਯਨ ਕਰਨੇ ਆਲੇਂ ਗਿਤੈ, ਸੁਵਧਾ ਮੂਜਬ ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਿਹਾਲਪ ਕਰਨਾ, ਮੌਕੇ ਗੀ ਖੁੰ 'ਜਾਈ ਦੇਨੇ ਆਲੀ ਗਲਲ ਬੀ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਅਧਿਯਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਅਜੇਂ ਕੁਤੈ ਮਨਾਸਬ ਤਰੀਕੇ ਦਾ ਸੋਚ ਬਚਾਰ ਬੀ ਨੇਈ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਏ। ਪਿਛੇਂ ਜਿ'ਨੇਂ ਖਤਰੋਂ ਦੀ ਗਲਲ ਅਸੇਂ ਕੀਤੀ ਏ, ਤਾਂਨੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਖੇਤਰ ਚ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਰ ਬੀ ਬਧੀ ਜਨਦੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦੀ ਬੰਜਰ ਪੇਦੀ ਏ ਤਪਯਾਊ ਧਰਤ, ਮਹਤਾ ਵਿਧਿ ਸਿੱਹ ਦੀ ਜਗੀਰ ਨੇਈ ਏ ਜੇ ਏਦੇ ਚ ਕਰਸਾਨੀ ਕਰਨੇ ਆਲੇ ਦਾ ਖਲਾਡਾ ਲਟੋਈ ਜਾਗ। ਪਰ ਏਦੇ ਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨੇਈ ਜੇ ਇਸ ਬੰਜਰ ਪੇਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਅਫਲਤਾ ਗੀ ਮੇਸਨੇ ਆਸਟੈ ਮਨੈ ਚ ਜਿਤ੍ਤੋ ਆਲੀ ਹੁਬੈ ਦਾ ਹੋਨਾ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗਲਲ ਏ ਗੈ।

ਇਸ ਖੇਤਰੈ ਚ ਜੋ ਥੋਡਾ-ਮਤਾ ਕਮਮ ਹੋਆ ਏ ਓਦੀ ਚੱਚਾ ਕਰਨੇ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੋਂ ਅਸੇਂਗੀ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਦੇ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਾਰ ਪਰ, ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਗੈ, ਸੇਹੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਲੈਨੀ ਲੋਡਦੀ ਏ।

'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਗੀ ਟਕੋਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਦੌਂ ਹਿਸ਼ਿੰ ਚ ਬਾਂਡੇਆ ਜਨਦਾ ਏ। ਇਸ 'ਸ਼ਬਦ' ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਪਰਮਪਰਾ ਤੇ ਦੁਈ ਗਤਿ (action) ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਪਰਮਪਰਾ।

ਸ਼ਬਦ ਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਪਰਮਪਰਾ ਗੀ 'ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਰਮਪਰਾ' ਬੀ ਆਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ। ਇਧਾਂ ਗੈ ਦੁਈ ਗੀ ਗਤਿ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਰਮਪਰਾ ਆਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ। ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਰਮਪਰਾ ਚ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੇ ਜੇਡੇ ਅੰਗ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾਈ ਸਕਦੇ ਨ, ਤਾਂਨੇ ਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਏ ਨ -

1. ਜਨ ਭਾਸਾ ਜਾਂ ਜਨ-ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਬੋਲਿਆਂ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਭਾਸਾਏਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂਨਾ Phonological ਤੇ Morphological ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ। ਅਰਥਾਤ् ਬੋਲੀ ਜਾਨੇ ਆਲੀ ਜਨ-ਭਾਸਾ ਦਾ ਭਾਸਾ ਵਿਜਾਨੀ ਅਧਿਯਨ। ਜੇਦੇ ਚ ਇਕ ਭਾਸਾਧੀ ਖੇਤਰੈ ਚ ਬੋਲੀ ਜਾਨੇ ਆਲਿਆਂ ਬੋਲਿਆਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਵੇਚਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਤੇ ਤਾਂਨੇ ਖੇਤਰ-ਬਨੇ ਦੀ ਨਸ਼ਾਨਦੇਈ ਹੋਏ।
2. ਫੋਕ ਲੋਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਰਮਪਰਾ ਚ 'ਖਾਨੋਂ', 'ਮੁਹਾਵਰੋਂ', 'ਬੁਜ਼ਾਰਤੋਂ' 'ਨੀਤਿ ਦੇ ਜ਼ਾਨ ਸਮੱਝੀ ਟੋਟਕੋਂ', 'ਮੈਂਤ੍ਰੋਂ' ਆਦਿ ਦਾ ਸਾਂਗੈਹ ਤੇ ਤਾਂਨੇ ਰਾਹੋਂ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੌਢਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਰੁਚਿ-ਰੁਝਾਨੋਂ ਦਾ ਅਧਿਯਨ।
3. ਇਸੈ ਪਰਮਪਰਾ ਚ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਤੇ ਲੋਕ-ਕਤਥੋਂ ਦਾ ਸਾਂਗੈਹ, ਤਾਂਨੀ ਸਾਮ੍ਬ-ਸਮਾਲ ਤੇ ਤਾਂਨੇ ਚ ਅੰਕਤ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਪੈਹਲੁਏਂ ਦਾ ਅਧਿਯਨ। ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੇ, ਲੋਕ-ਕਤਥੋਂ ਦੇ, ਤੇ ਇਧਾਂ ਗੈ ਖਾਨੋਂ, ਮੁਹਾਵਰੋਂ ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਿਯਨ ਚ ਇਕ ਬਡਾ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਪੈਹਲੂ ਏ ਏ ਜੇ ਤਾਂਨਾ ਮੂਲ-ਸਰਬਨਥ ਤਥਾਂ ਲੋਕ-ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਾਧਕ ਘੇਰੇ ਚ ਜਿਸ ਖਾਸ ਵਰਗ ਕਨੇ, ਜਿਸ ਖਾਸ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਕਨੇ ਏ, ਤਉਂ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ। ਅਰਥਾਤ् ਗੀਤਾਂ, ਕਤਥੋਂ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੋਂ ਖਾਨੋਂ ਗੀ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਂਨੇ ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਤਾਬਕ ਬੰਡਨਾ, ਮਸਲੇ ਗੀ ਬਡਾ ਸਰਲ ਸਮਝਨੇ ਆਲੀ ਗਲਲ ਏ, ਕੁਝੇ ਥਾਹੈਰੈ ਦੇ ਏਕ ਸ਼ਕੂਲਾਂ ਚ ਪਢਨੇ ਆਲੇ ਜਾਗਤੋਂ ਬਾਰੈ ਕਿਆ ਏ Common factor (ਸਾਧਾਰਣ ਤਤਵ) ਗੈ ਕਾਫੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਕੈ ਸ਼ਕੂਲਾ ਚ ਪਢਦੇ ਨ। ਤਾਂਨੇ ਜਾਗਤੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ

ਜਿ'ਧਾਂ ਹੋਰ ਮਤਿਆਂ ਗਲਲਾਂ ਬੀ ਜਾਨਨੇ ਜੋਗ ਨ, ਇ'ਧੈ ਗਲਲ ਲੋਕ-ਗੀਤੋਂ, ਲੋਕ-ਕਥੇਂ ਤੇ ਖਾਨੋਂ-ਮੁਹਾਵਰੋਂ ਬਾਰੈ ਬੀ ਆਖੀ ਜਾਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦੇ ਅਧਿਧਨ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਪੂਰਾ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ ਜਿਨ੍ਹੇ ਚਿਰ ਇ'ਨੋਂ ਅੰਗੇ (ਤਤਵਾਂ) ਦੇ ਮੂਲ ਦਾ, ਤਾਂਦੇ ਰੂਪ-ਵਿਕਾਸ ਦਾ, ਤਾਂਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ, ਤਾਂਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਖਾਸੀਧਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਧਨ ਨੇਈ ਕੀਤਾ ਜਾ। 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਸਿਰਫ਼ ਤੁਤਸਾਹ ਕਨੇ ਕਮਮ ਨੇਈ ਚਲਦਾ। 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੀ ਪਰਖ-ਪਡ਼ਤਾਲ ਕਰਨੇ ਆਲੇ ਜਿੜਾਸੁ ਗੀ ਅਪਨੇ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ ਦੇ ਖੇਤਰ (ਸਥਾਨ) ਦੀ, ਜਿ'ਨੋਂ ਤਉ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਤਾਂਨੋਂ ਲੋਕੋਂ ਦੀ, ਤੇ ਇਸ ਕਮਮੈ ਬਾਰੈ ਅਪਨੀ ਸਮਝੀ ਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹੋਨੀ ਬਡੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਏ। ਸਚਾਈ ਦੀ ਖੋਜ ਇ'ਨੋਂ ਤ੍ਰੀਂ ਧਰਥਾਂ ਦੀ ਮਦਦੀ ਕਨ੍ਹੈ ਗੈ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ।

× × ×

ਅਸੋਂ ਡੋਗਰੀ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਅਜੋਂ ਮਸਾਂ ਕਿਜ ਫੁਟਕਲ ਜਤਨ ਮਾਤਰ ਗੈ ਕੀਤੇ ਨ ਜਿ'ਨੇ ਚ ਲਗਭਗ 1000 ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਤੇ ਲਗਭਗ 500 ਲੋਕ-ਕਥੇਂ ਦੇ ਸਾਂਗੈਂਹ ਦਾ ਕਮਮ ਸਿਰਮੌਰ ਏ। 5-6 ਹਜਾਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ 1000-1200 ਖਾਨਾਂ ਬੀ ਕਿਟਿਠਾਂ ਕਰਿਯੈ ਪੁਸ਼ਕ ਰੂਪੈ ਚ ਛਪੀ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਇਸਸੈ ਚਾਲਲੀ ਹਿਮਾਚਲ ਚ ਬੀ ਪਛਾਡੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਕਿਜ ਸਾਂਗੈਂਹ ਛਪੀ ਗੇ ਨ। ਮੇਦ ਏ ਜੇ ਏ ਕਮਮ ਹੋਰ ਤੇਜੀ ਕਨੇ ਅਗੋਂ ਬਧਗ। ਪਰ ਅਪਨੇ ਇਸ ਲਾਕੇ ਚ ਇਸ ਕਿਟਠੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਪਰ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕਿਸੈ ਸੋਚੀ-ਬਚਾਰੀ ਦੀ ਧੋਜਨਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਅਜੋਂ ਅਸ ਨੇਈ ਬਨਾਈ ਸਕੇ। ਇਸ ਬੇਲੇ ਤਗਰ ਇਸ ਸਮਗ੍ਰੀ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਕੋਈ 30-32 ਫੁਟਕਰ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਗੇ ਨ, ਜਿ'ਨੇ ਚਾ 20-22 ਦਾ ਸਰਬਨਥ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਕਨੇ ਏ। ਇ'ਨੇ ਚਾ ਮਤੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ approach ਇਕੱਕੇ ਜਨੇਹੀ ਏ— ਅਰਥਾਤ् ਕੁਸੈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਕਨੇ ਸਰਬਨਥ ਰਕਖਨੇ ਆਲੇ 5-10 ਗੀਤ ਕਿਟਠੇ ਕਰਿਯੈ ਤਾਂਦੀ ਮਦਦੀ ਕਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣ ਜਨੇਹੀ ਚੰਚਾ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਰੁਚਿ ਚ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਢਬਰੀ ਚ ਫੂੰਗੀ ਚਲੋਬੀ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਨਾਂ ਹਿੰਸਤ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਨਾਂ ਸਮਰਥ। ਦਰਅਸਲ ਫੋਕਲੋਰ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਸ ਖੇਤਰੈ ਚ ਇਸਸੈ ਚਾਲਲੀ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਗੁੰਜੈਸ਼ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਂਕਰਸੇਨ ਦੀ ਏ ਰਾਏ ਬਡੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਏ ਜੇ :

"The terms and basic methods of folk lore analysis should come from linguistics, anthropology, literary criticism, psychology and sociology."

ਅਰਥਾਤ्-ਫੋਕਲੋਰ ਦੀ ਪਰਖ-ਪਡ਼ਤਾਲ ਕਰਨੇ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਰੀਕੇਂ ਦਾ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਜ਼ਾਨ, ਨ੍ਰਵਿਜ਼ਾਨ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਮਾਲੋਚਨਾ, ਮਨੋਵਿਜ਼ਾਨ ਤੇ ਸਮਾਜਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਜਾਨਕਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਔਨੇ ਲੋਡਦੇ ਨ। ਇਸ ਦ੍ਰ਷ਟਿ ਕਨੇ ਆਖੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਕ, ਇ'ਨੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗਲਲਾਂ ਬਾਰੈ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਦਾ ਬੀ ਸ਼੍ਰੀਗਣੇਸ਼ ਅਜੋਂ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕੇਆ।

1. ਅਸ ਕੁਸੈ ਲਾਕੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਜ਼ਾਨ ਦੇ ਸਿਦ्धਾਨਤਾਂ ਮੂਜਬ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ ਭਾਏ ਨੇਈ

करी सकदे, पर उस भाशा-बोली दे नमूने ते किट्ठे करी सकने आं। बक्खरे-बक्खरे लोकें द्वारा बोले जाने आली इकै भाशा च मजूद बक्खरियां-बक्खरियां रंगतां ते बनगियां किट्ठा करने दा जतन करी सकने आं। एदे आस्तै मनासब तरीके बरते जाई सकदे न।

2. ਕਮ਼ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਗ੍ਰਾਂ-ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਲਾਕੇ ਬੰਡਿਧੈ ਤਾਂਨੇ ਚ ਖਾਲ ਦਿਤੀ ਦਿਧੋਂ ਗਲਲੋਂ ਮੂਜਬ (Survey) ਕਰੀ ਸਕਨੇ ਆਂ :—

 - (i) ਲੋਕੋਂ ਦਿਧਾਂ ਜਾਤਿਧਾਂ-ਬਰਾਦਰਿਧਾਂ ਤੇ ਤਾਂਨੇ ਅਵਾਨਤਰ ਭੇਦ।
 - (ii) ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਆਸਥਾ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਪ੍ਰਯਾ-ਪਾਠ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ
 - (iii) Superstitions (ਅਨੁ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ)
 - (iv) ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਕਾਰ-ਕਿਰਤ, ਪੇਸ਼ੇ, ਪੈਦਾਵਾਰ,
 - (v) ਸ਼ਿਕਾਹ-ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਸ਼ਤਰ
 - (vi) ਤਾਂਸ ਗ੍ਰਾਂ-ਪਿੰਡੈ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਭੂਗੋਲ
 - (vii) ਤਾਂਸ ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ Personality ਦੇ ਚੇਚੇ ਤਤਵ
 - (viii) ਤਾਂਸ ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਸਕ੍ਰਤਕ ਸਮੱਪਤਿ
 - (ix) ਲੋਕੋਂ ਚ ਹੁਨਰ, ਦਸਤਕਾਰੀ, ਕਲਾ-ਕੌਸ਼ਲ
 - (x) ਗ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪਰਵ-ਮੇਲੇ
 - (xi) ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਬੋਲੀ
 - (xii) ਮੈਂਤਰ, ਟੂਨਾ, ਜਾਦੂ-ਜਡਿਧਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂਸ ਗ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨੈ ਚ ਥਾਹਰ
 - (xiii) ਤਾਂਸ ਗ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਚੇਚੇ ਮੁਨਸ-ਮਾਹਨੂੰ
 - (xiv) ਗ੍ਰਾਂ ਦੀ ਪੰਚੈਤੀ ਦੀ ਕਾਰਕਰਦਗੀ। (ਇਤਿਵਾਦਿ)

3. ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਬਕਖਰੇ ਅੰਗੋਂ ਦੀ ਖੋਜ ਤੇ ਸਾਂਗੈਹ ਦਾ ਕਮ਼ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਨਦਾ ਰੈਹਨਾ ਚਾਹਿਦਾ, ਪਰ ਏਦੇ ਕਨੇ ਗੈ

ਅ) ਲੋਕ-ਗੀਤੋਂ, ਲੋਕ-ਕਥਥੋਂ, ਮੁਹਾਵਰੋਂ-ਜ਼ਖ਼ਾਨੋਂ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸਥਾਨ, ਜੇਦੇ ਕੋਲਾਂ ਛੋਗਾ ਓਮ ਮੰਦ-ਜਨਾਨੀ ਤੇ ਜਿਥਥੋਂ ਤਾਂਗ ਹੋਈ ਸਕੇ ਸਥਾਨ-ਭੇਦ ਤੇ ਪੁਰੁਣ-ਭੇਦ ਕਨੇ ਤਾਂਨੇ ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ-ਸ਼ਵਾਤਮ ਦੀ ਪਰਖ-ਪਦ੍ਧਤਾਲ।

- ਆ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਦੇ ਗੀਤਿਆਂ, ਕਥਿਆਂ, ਮੁਹਾਰੋਂ, ਖਾਨੇਂ ਦਾ, ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਦ੃਷ਟਿ ਕਨੇ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਦ੃਷ਟਿ ਕਨੇ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦ੃਷ਟਿ ਕਨੇ, ਵਰ्गੀਕਰਣ।
- ਇ) ਇਸ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਚਾ, ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਤੇ ਇਤਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਿਯਾਂ ਕਡਿਆਂ ਬਨੀ ਸਕਨੇ ਆਲੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਗੀ ਤਾਲਨਾ ਤੇ ਓਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇ਷ਣ ਕਰਨਾ।
- ਈ) ਅਪਨੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੇ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਦੂਝੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਖਾਸ ਕਰੀ ਹਿਮਾਚਲੀ (ਪਹਾੜੀ) ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੇ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਅੰਗਾਂ ਕਨੇ ਮੁਆਜ਼ਨਾ ਕਰਨਾ।
- ਤ) ਸਾਹਿਤਿਕ ਦ੃਷ਟਿ ਕਨੇ ਇਸ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਾ ਮੁਲਲ ਆਂਕਨਾ
- ਊ) ਤਿਥੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਚਾ ਵਿਸ਼ੇ਷ ਸ਼ਬਦਾਂ ਗੀ ਬਕਖਰਾ ਕਰਿਯੈ ਤਿਥੀ ਪਰ ਅਰਥ ਦੀ ਦ੃਷ਟਿ ਕਨੇ ਬਚਾਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤਾਵਰ ਕਰਨਾ।
- ਏ) ਇਸ ਲੋਕਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੇ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਅੰਗਾਂ ਪਰ ਦੂਰੈ-ਪਾਰੈ ਦਿਧੇਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤਾਵਰ ਕਰਨਾ।

ਅਜ਼ਜ਼ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਬਚਾਰਕ ਤੇ ਸਾਧਕ ਬੀ ਸਾਢੇ ਕਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ-ਗੋ਷ਠੀ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨ, ਏ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲਲ ਐ। ਡੋਗਰਾ-ਪਹਾੜੀ 'ਫੋਕਲੋਰ' ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਸਾਡੀ ਏ ਸਾਂਝਾ ਕੁਸੈ ਬੈਹਸ ਦੀ ਸੁਹਤਾਜ ਨੇਈ। ਸਾਡੇ ਦੌਨੇਂ ਲਾਕੇਂ ਚ ਇਸ ਖੇਤਰੈ ਚ ਕਜ਼ਮ ਕਰਨੇ ਆਲੇ ਸਾਧਕੇਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਤੇ ਲੈਨ-ਦੇਨ ਬਨੀ ਸਕੈ ਤਾਂ ਬਡੀ ਮਨਾਸਬ ਗਲਲ ਹੋਗ। ਪਰ ਅਸੇਂ, ਰਾਵੀ ਦੇ ਰੁਆਰਾ-ਪਾਰਾ ਦੇ ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਅਪਨੇ ਤੌਰ ਪਰ ਯੋਜਨਾ ਮਤਾਬਕ ਕਜ਼ਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸ਼੍ਰੀਗਣੇਸ਼ 'ਸੁਭਸ਼੍ਯ ਸ਼ੀਘਰਮ' ਆਲੀ ਬਾਖਾ ਮੂਜਬ, ਕਰੀ ਦੇਨਾ ਲੋਡੇਂਵਾਂ ਦਾ ਹੈ।

ਇਸੈ ਗਲਲੈ ਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਇਕ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਡਾਤਰ ਸਿੰਹ ਨੇ ਅਪਨੇ ਇਕ ਲੇਖ (Problems of Punjabi Floklore studies) ਚ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਏ :

ਫੋਕਲੋਰ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਪਰ ਇਕ ਦੁਏ ਕਨੈ ਜੁਡੇ ਦੇ ਪ੍ਰਯਲਨੋਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਖੇਤਰ ਏ। ਤੇ ਏਦੇ ਕੋਲਾ ਪੈਹਲੋਂ ਜੇ ਫੋਕਲੋਰ ਦੀ ਕੁਸੈ ਇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਗੀ ਕੁਸੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਨ (ਵਿਜ਼ਾਨ) ਦੇ ਇਤਿਹਾਸੈਂ ਦਾ, ਜਾਂ ਕਿਸੈ ਰਚਨਾਤਮਕ ਆਈਟ ਦਾ ਅੰਗ ਬਨਾਇਆ ਦਸ਼ਾ ਜਾ, ਏ ਜ਼ਰੂਰੀ ਏ ਜੇ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਬਕਖਰੇ-ਬਕਖਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੁਏ ਕਨੇ ਜਾਂ ਫੋਕਲੋਰ ਤੇ ਤਿਥੀ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਤਾਵਰ ਕਨੇ (ਜਿਸਨੇ ਤਿਥੀ ਫੋਕਲੋਰ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਤੇ ਰੂਪ-ਸ਼ਕਲ ਦਿਤੀ) ਪੂਰਾ ਤਾਲਮੇਲ ਸਮਝੀ-ਸਮਝਾਈ ਲੈਤਾ ਜਾ।

ਇਸੀ ਕਰੀ ਨਵੇਦਨ ਏ ਜੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚ ਖਾਸ ਬਚਾਰ-ਗੋ਷ਠੀ ਜਾਂ ਗੋਲਿਆਂ ਕੀਤਿਆਂ ਜਾਨ ਜਿਨ੍ਹੇ ਚ ਡੋਗਰੀ ਫੋਕ-ਲੋਰ ਸਰਬਨਥੀ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਬਾਰੈ ਕੋਈ ਜੋਜਨਾ ਜਾਂ ਜੋਜਨੇਂ ਪਰ ਵਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਈ ਸਕੈ।

ਫੋਕ-ਲੋਰ ਬਾਰੈ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕੇਨਦਰ, ਕੀ ਜੇ ਸ਼ੈਹਰੀ ਜੀਵਨੈ ਕੋਲਾ ਬਾਹਰ, ਗ੍ਰਾਏ-ਪਿੰਡੋਂ ਚ ਗੈ ਹੋਈ ਸਕਦੇ ਨ ਇਸਕਾਰੀ ਮੁਫਸ਼ਲਾਤ ਚ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਆਲਿਆਂ ਸਭਾਂ-ਸੱਸਥਾਂ ਇਸ ਕਜਮੈ ਚ ਬਡਾ ਜਨਤਕਪੂਰਣ ਜੋਗਦਾਨ ਦੇਈ ਸਕਦਿਆਂ ਨ। ਪਰ ਏਦੇ ਆਸਟੈ ਜਰੂਰੀ ਏ ਇਨ੍ਹੋਂ ਸਭਾ-ਸੱਸਥਾਏਂ ਦੇ ਸਾਥਿਧੇਂ ਗੀ, ਇਸ ਕਮਮੈ ਬਾਰੈ ਟਕੋਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰੰਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨ ਤੇ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੇ ਤੌਰ-ਤਰੀਕੇ (methodology) ਦੀ ਬਾਕਫੀ ਹੋਏ।

ਇਸ ਕਰੀ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਚਰ ਇਨਸਟੀਚੂਟ ਜਮ੍ਮੂ ਜਾਂ ਡੋਗਰੀ ਸੱਸਥਾ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਆਸਟੈ ਤਾਲਮੇਲ ਰਖਨੇ ਆਲੀ ਸੱਸਥਾ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰੈ। ਅਜੈ ਤਗਰ ਅਸੇਂ 'ਫੋਕ-ਲੋਰ' ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਜਿਸ ਰੋਮਾਂਚਕਾਰੀ (Romantic) ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਕੋਣ ਗੀ ਲੇਇਧੈ, ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਏ ਓਦੀ ਪੌਂਹਚ ਗੈਹਰੀ ਹੋਈ ਨੇਈ ਸਕਦੀ। ਏ ਕਮਜ਼ੂਰੀ ਸਿਰਫ ਡੋਗਰੀ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਸਰਬਨਈ ਚ ਗੈ ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਨੇਈ ਆਈ, ਪੰਜਾਬੀ ਜਨੇਹ ਖੇਤਰੈ ਚ ਬੀ ਜਿਥੇਂ ਇਸ ਬਾਰੈ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟਿਯੋਂ ਦੇ ਸ਼ਤਰ ਪਰ ਬੀ ਕਮਮ ਹੋਆ ਕਰਦਾ ਏ, ਇਸੈ ਗਲਲੈ ਦੀ ਸ਼ਕੈਤ ਬਨੀ ਦੀ ਏ ਜੇ :

.....‘ਤੇ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਜੇਡਾ ਥੋਡਾ-ਮਤਾ ਕਮਮ ਕੀਤਾ ਬੀ ਗੇਆ ਏ ਓਦੇ ਚ ਬੀ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਫੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਬਰਤੇ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਬਡਿਆਂ ਖਾਮਿਆਂ ਰੇਹੀ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਏ (ਰੋਮਾਂਟਿਕ) ਫੰਗ-ਤਰੀਕਾ ਗੈ ਅਜੈ ਤਗਰ ਇਨ੍ਹੋਂ ਸਮਸਥਾਏਂ ਦੇ ਹਲ ਸੋਚਨੇ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਸਤਾ ਰੇਹਾ ਏ। ਇਸ ਫੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਚ ਟਕੋਦਿਆਂ ਖਾਮਿਆਂ ਨ। ਏਦੇ ਚ ਜਤਨ ਲੋਕ-ਗੀਤਿਂ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਗੀ ਲੋਕ-ਨ੃ਤ ਗੀ ਤੇ ਲੋਕ-ਕਥਿਂ ਗੀ ਬਧਾਇਧੈ ਚਿਤ੍ਰਨੇ ਤੇ ਤੱਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਨੇ ਦਾ ਹੋਨਦਾ। ਇਸ ਚਾਲ੍ਲੀ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਫੰਗ ਦਾ ਸ਼ਵਭਾਵਕ ਨਤੀਜਾ, ਤਉ ਨਿਰਾਧਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪਰਮਪਰਾ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੱਦਾ ਏ, ਜਿਨ੍ਹੇ ਕਰੀ ਮਨਾਸਬ ਤਰਕ-ਦਲੀਲਿਂ ਦੇ ਥਾਹਰ ਇਕ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਬਢ਼ਾਪਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੇ ਆਲੇ ਬੇ-ਬੁਨਿਧਾਦ ਮਾਪਦੰਡ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਜਨਦਾ ਏ।

ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਜ਼ਾਨ, ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਟੇਕਨਾਲੋਜੀ ਜਨੇਹ ਪੇਚੀਦਾ ਜਾਨ-ਖੇਤਰੋਂ ਦਾ ਥਾਹਰ ਲੈਨੇ ਦਾ ਦਾਤਵਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਕਾਸ ਆਸਟੈ ਬੀ ਇਕ ਦੁਰਿਗ੍ਯ-ਪੂਰਣ ਰੋਕ-ਰਕਾਵਟ ਸਿਦਧ ਹੋਨਦੀ ਏ।

ਮੈਂ ਏ ਖਾਸਾ ਲਮਮਾ ਤਡ਼ਰਣ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਨਾਂ ਜੇ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਬਾਰੈ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਗੀ ਘੋਖਨੇ, ਸਮਝਨੇ ਤੇ ਚੇਤੈ ਰਖਨੇ ਦੀ ਲੋਡੇ ਏ। ਅਜੈ ਤਗਰ ਅਸੇਂ ਚੇਤਾਵਨੀ ਗੀ ਆਮ ਤੌਰ ਪਰ ਨਜਰ-ਅਨਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਏ।

ਪਿਛਲੈ ਬੈਰੈ ਗੁਰੂਨਾਨਕ ਯੁਨਿਵਰਸਿਟੀ ਅਮ੃ਤਸਰ ਚ Folk Lore ਸੇਮਿਨਾਰ ਚ ਹਿਸ਼ਾ ਲੈਨੇ ਦੇ ਬਾਦ, ਤੇ ਇਸ ਸਰਬਨਈ ਚ ਥੋਡਾ-ਮਤਾ ਅਧਿਧਨ ਕਰਨੇ ਬਾਦ, ਜਿਥੇਂ ਫੋਕਲੋਰ ਦੀ ਮਹਤਾ ਬਾਰੈ ਮੇਰੀ ਧਾਰਣਾ ਪਕਕੀ ਹੋਈ ਏ। ਤਥੇਂ ਗੈ ਏ ਜਿਝਾਸਾ ਬੀ ਜਾਗੀ ਏ, ਜੇ ਜਿਸ ਚਾਲ੍ਲੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਸਾਫ਼ੇ ਇਸ ਬੇਲਲੈ ਹੈਨ— ਤੱਦੇ ਚ ਅਸ ਇਸ ਖੇਤਰੈ ਚ ਕਿਧ ਕਿਜ ਕਰੀ ਬੀ ਸਕਨੇ ਆਂ ਜਾਂ ਨੇਈ ? ਇਸ ਸਰਬਨਈ ਚ ਮੇਰਾ ਨਮ੍ਰ ਨਵੇਦਨ ਏ ਜੇ ? ‘ਫੋਕਲੋਰ’ ਦੇ ਸਰਬਨਈ ਚ ਜਿਨ੍ਹੋਂ ਪਰਖ-ਪੜ੍ਹਤਾਲੋਂ ਦਾ ਸਰਬਨਈ Linguistics, Anthropology ਤੇ Sociology ਕਨੇ ਏ, ਤੱਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਇਨ੍ਹੋਂ ਖੇਤਰੇ ਦੀ ਚੇਚੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਰਖਨੇ ਆਲੇ ਮਨੀਸ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਗੈ ਹੋਈ

ਸਕਦੀ ਏ, ਪਰ ਫੋਕਲੋਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਡਾ ਏ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਨਕਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬਿਨਾ ਬੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਰੁਚਿ ਤੇ ਜਿੜਾਸਾ ਰਖਨੇ ਆਲੋਂ ਆਸਟੈ ਬੀ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਵੀ ਗੁੰਜੈਸ਼ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ।

ਇਥੈ ਏਹ ਸਮਭਵ ਨੇਈ ਹਾ ਜੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ੋਧ ਚ ਦਿਤੇ ਗੇਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਸਰਬਾਂਧੀ ਸਭਨੇਂ ਲੇਖਿਆਂ ਗੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਇਸਕਾਰੀ ਸਭਨੇਂ ਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਗਨਾਈ ਵਾਲੇ ਕਨੈ ਪਾਠਕਾਂ ਗੀ ਪਰਿਚਿਤ ਕਰੋਅਧਾ ਗੇਦਾ ਏ ਤੇ ਬਾਕੀ ਲੇਖਿਆਂ ਲੇਈ ਪਾਠਕ ‘ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਸਮਗਰ ਰਚਨਾਵਲੀ’ ਪੌਥੀ ਵੀ ਮਦਦ ਲੇਈ ਸਕਦੇ ਨ।

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਸ਼ੋਧਪਰਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆਂ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵੇਂ ਗੈਰਵ ਗੀ ਮਾਨ ਦੋਆਨੇਂ ਚ ਚੇਚਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿਤੇ ਵਾਲੇ ਏ।

-0-

M.A. Dogri

**Course Code : 403
SEMESTER-IV**

**Unit -V
Lesson No. 13**

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदा संकलन ते सम्पादन दे खेतर च योगदान

पाठ परिचे : पाठ च विद्याधिर्ये' गी शास्त्री हुंदे संकलित ते सम्पादित कम्में कनै परिचित करोआया गेदा ऐ।

उद्देश्य : इस पाठ दा उद्देश्य शास्त्री हुंदे संकलित ते सम्पादित कम्में बारै तफसीली जानकारी देना ऐ।

जेकर अस प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदी अनुचित, सम्पादित ते मौलिक कताबें उपर इक सबूरी नजर मारचै तां एह गल्ल टकोहदे तौर पर साफ होई जंदी ऐ जे शास्त्री हुंदे आसेआ संकलित ते सम्पादित कताबां डोगरी भाशा ते साहित्य दी लोडें ते थोडें गी पूरा करने दा इक जतन न। सम्पादन ते संकलन दे खेतरै च शास्त्री हुंदिया डोगरी भाशा ते साहित्य गी सभनें कोला बढ़ियां देना न डोगरी दी साहित्यक पत्रिका नमीं चेतना दा 1967 ई. कोला 1988 तगर संकलन ते सम्पादन ते जम्मू कश्मीर अकैडमी आसेआ प्रकाशत डोगरी-डोगरी डिक्षणी दा सम्पादन।

वैसे ते नमीं चेतना दा प्रकाशन 1953 ई. कोला शुरू होआ ते इसदे पैहले त्रै अंक दिल्ली थमां 1953-54 च प्रकाशत होए ते चौथा अंक 1957 च निकलेआ पर सठें दे दशक तगर दी डोगरी दी विकास - जातरा गी दिखदे होई डोगरी पत्रिका दी लोड़ मसूस कीती जान लगी पेई। इस्सै लोड़ गी पूरा करने लेई 1967 च नमीं चेतना दा नमां सफर इक बारी फही शुरू होई गेआ इस अंक दी भूमिका च शास्त्री होरें लिखेआ 'तसमो मा ज्योतिर्गमय' अर्थात् न्हेरी वत चा असेंगी लोई पास्सै लेई चल। 'नमीं चेतना' च ते उपनिषद् दे इस कथन च थोहड़ा फर्क ऐ। फर्क ऐ 'लेई चल ते चलदे चलो' दा। पैहले च निहालप होंदी ऐ कुसै आलौकिक शक्ति दी, पर नमीं चेतना एक ऐसे विश्वास दा प्रतीक ऐ जेहदे मूजब असें गी अपनें अंदरा गै अपना मार्ग दर्शन जगाना पौग। एह भाव उस गैहरी सोच दी नशानदेही करदे न जेहडे कौरी भावुकतां जां खाल्ली अक्खरबाजी नेई।

नमीं चेतना दे दुए अंक च डोगरी भाशा दे खेतर दा विस्तार करने लेई ते सियासी ते जगराफियाई हद्दां टप्पनें लेई, पाठकें गी हिमाचल प्रदेश दी सांस्कृतिक चेतना कनै बाकफ करोआया गेआ। इस

ਸਮ्पਾਦਕੀ ਚ 1967 ਈ. ਚ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਡੋਗਰੀ-ਹਿੰਦੀ ਸਮੇਲਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਅਂ ਕਿਸ ਚਾਲੀਂ ਅਪਨੇ ਹਿਮਾਚਲੀ ਭਾਏਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾਏਂ ਕਨੈ ਜਿਤੀ ਲੇਆ ਤੇ ਕਿ'ਧਾਂ ਨਮੋਂ ਸਾਹਿਤਿਕ, ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਤੇ ਵਕਿਤਿਗਤ ਸਰਬਾਂਧੇ ਦੀ ਨੰਹ ਰਖੋਈ, ਇਸਦਾ ਤਫਸੀਲੀ ਬਾਂਧ ਇਸ ਅੰਕ ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੋਂ ਲਗਭਗ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦੇ 86 ਅੰਕੇ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸਮਾਦਨ ਕੀਤਾ। ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਰਾਹੋਂ ਮੁਟ੍ਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਪਾਰ ਜਿ'ਨੇਂ ਲਕਖਿਆਂ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਬਕਖੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ ਓਹ ਹੈ-

1. ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ, ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਤੇ ਦੂਝਿਆਂ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਦਾ ਬਾਂਧ ਪਾਠਕੇਂ ਤਗਰ ਪਜਾਨਾ। ਜੇਹੜਾ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਤਹਾਰੀਕ ਦਾ ਗੈ ਬਾਂਧ ਏ।
2. ਡੁਗਰ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਚ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਨੇ ਲੇਈ ਤੇ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੃ਤਿ ਲੇਈ ਮਾਨ ਦਾ ਭਾਵ ਜਗਾਨੇ ਲੇਈ ਤੇ ਨੇਂ ਲੋਕ-ਨਾਯਕੋਂ ਦੇ ਵਕਿਤਿਤਵ ਤੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਨਮੀਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਚ ਤਜਾਗਰ ਕਰਨਾ, ਜਿੰਦੇ ਕਨੈ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਬਜੀਫਾਖਾਰ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਨਾਂਡ ਨੇਈ ਹੋਆ ਪਰ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਮਾਨਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਨੀ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕ ਜਿੰਦਿਆਂ ਕਾਰਕਾਂ ਗਾਂਦੇ-ਸੁਨਦੇ ਨ ਤੇ ਤੰਦੀ ਪ੍ਰਯਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਇਸੈ ਚਾਲੀਂ ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ ਕਲਾਏਂ ਦੇ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ ਜਿੰਦੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨਿਆ ਚ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਪਰ ਡੋਗਰੋਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਪੁਸ਼ਟੈਨੀ ਜੈਦਾਦ ਦਾ ਪਤਾ ਨੇਈ। ਜਿ'ਧਾਂ ਡੋਗਰਾ-ਫਾਡੀ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਤੇ ਮੂਰਤਿਕਲਾਏਂ ਪਰ ਲੇਖਿਆਂ ਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਰਾਹੋਂ ਜਾਨਕਾਰੀ।
3. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਰਚੀ ਜਾ ਕਰਦੀ ਕ੃ਤਿਆਂ ਗੀ ਛਾਪਨਾ ਤੇ ਲੋਕੋਂ ਤਗਰ ਪਜਾਨਾ।
4. ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਸਤਰ ਗੀ ਤਚਾ ਰਕਖਿਆਂ ਲੇਈ ਦੂਝ ਸਮੂਢ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਰਚੇ ਗੇਦੇ ਤੁਮਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਕਨੈ ਪਾਠਕੋਂ ਗੀ ਵਾਕਫ ਕਰੋਆਨਾ।
5. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਜਿ'ਨੇਂ ਵਿਧਾਏਂ ਚ ਕਿਸਾ ਕਮੀ ਹੀ ਤੇ ਨੇਂ ਵਿਧਾਏਂ ਚ ਚੇਚਿਆਂ ਕ੃ਤਿਆਂ ਰਚੋਆਇਥੈ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਚ ਛਾਪਨਾ। ਇਸ ਚਾਲੀਂ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾਏਂ ਲੇਈ ਪਾਠਿ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ, ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਰਾਹੋਂ ਗੈ ਤਪਲਬਧ ਕਰੋਆਨਾ।

ਡੋਗਰੀ-ਡੋਗਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਦਾ ਕਮਮ 1976 ਦੇ ਬਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਆ। ਇਸਦੇ ਮੁਕਖ ਸਮਾਦਕ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੈ। ਇੰਦੇ ਕਨੈ ਸ਼੍ਰੀ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ, ਪ੍ਰੋ. ਵੇਦ ਕੁਮਾਰੀ ਬਈ, ਪ੍ਰੋ. ਨੀਲਾਮ਼ਬਰ ਦੇਵ ਤੇ ਡਾ. ਬਾਲਕ੃ਣ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਸਮਾਦਕੀਅ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਮਿਕਰ ਹੈ। ਨ'ਮੋਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਮੇਹਨਤ ਬਾਦ 85000 ਐਨ੍ਟ੍ਰੀਜ਼ ਦੀ ਏਹ ਪੈਹਲੀ ਡੋਗਰੀ-ਡੋਗਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਛੇਂ-ਖਣਡੇਂ ਚ ਛਲੀ।

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਮੂਜਬ “ਇਸ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਲੇਈ ਪੈਹਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸ਼੍ਰੋਤ ਹਾ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਓਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਾਹਿਤਿ ਜੇਹੜਾ ਸਨ् 1972 ਈ. ਤਕ ਛਪਿਥੈ ਸਾਮਨੈ ਆਈ ਗੇਦਾ ਹਾ। ਸ਼ਬਦ ਸ਼ੰਗੈਹ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਚ ਦੂਆ ਮੁਕਖ ਸ਼੍ਰੋਤ ਓਹ Surveyor ਸਾਥੀ ਹੈ, ਜਿ'ਨੇਂ ਸਾਧਾਰਣ ਜਨੇਹਾ ਮੇਹਨਤਾਨਾ ਕਬੂਲ ਕਰਿਥੈ, ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ

इलाकें दे जन-जीवन च बरतोने आहले शब्दें दियां, विशें मताबक चंदियां बनी भेजियां। इ'नें द'ऊं प्रमुख स्रोतें दे अलावा किश डोगरी प्रेमियें केर्ई बारी, किश ठेठ डोगरी शब्दें दियां चंदियां तोहफे दे तौर पर बी दित्तियां।''

इस डिक्षणरी च सिर्फ शब्द गै नेर्ई, बल्के मुहावरे, ते खुआन बी शामल कीते गेदे न। शब्दें दी व्युत्पत्ति बी दित्ती गेदी ऐ।

शास्त्री होरें 1950 ई. च 'जागो डुगर' नां दी कताबा दे संकलन ते सम्पादन दा कम्म बी कीता। शायद एह उंदा सम्पादन दे खेतर च पैहला कम्म हा। एह कताब डोगरी संस्था पासेआ प्रकाशित कीती गई। इस कताब दी भूमिका ते सारे लेख हिंदी भाशा च न। भूमिका च डुगर, डोगरा जाति, डोगरी बोल्ली, डुगर च कला रूची ते डोगरी संस्था दे बारे च जानकारी दित्ती गेदी ऐ। 1950 च छपी दी एह कताब आधुनिक डोगरी कविता दे विकास च मील पथर दी स्हीयत रखदी ऐ।

1970 ई. च डोगरी संस्था पासेआ छापेआ गेदा 'रजत जयंती अभिनंदन ग्रंथ' बड़ा ज्ञान्त्वपूर्ण ग्रंथ ऐ। इसदे प्रधान सम्पादक प्रो. रामनाथ शास्त्री न, सहायक सम्पादक प्रो. मदन मोहन ते प्रो. बलदेव सिंह न ते सलाहकार न श्री दीनू भाई पंत, श्री संसार चंद शर्मा, श्री धर्मचंद प्रशांत, डॉ० वेद घई ते श्री केहरिसिंह मधुकर।

डोगरी संस्था दी रजत जयंती दे सिलसिले च छपनें आहले इस ग्रंथ च 34 लेख न जिंदे च डोगरी भाशा, साहित्य, कला, इतिहास, संस्कृति, जन जीवन ते डुगर प्रदेश दे तकरीबन सारे पैहलू आई गेदे न।

विलक्षण प्रतिभा दे मालक कवि चरण सिंह दी मौत डोगरी भाशा ते साहित्य लेर्ई इक बड़ा बाट्टा ही। प्रो. रामनाथ शास्त्री होरें 1975 च जम्मू कश्मीर अकैडमी आस्तै "कलमकार चरण सिंह" कताब दा संकलन ते सम्पादन दा कम्म कीता। बड़ी मैहनत करियै चरण सिंह दे बारे च सारी समग्री कठेरियै उसगी बड़ी बरीकी कनै परखियै इस पौथी च छापेआ गेआ। इस अद्भुत कवि दे बारे च बाकी साहित्यकारें दे संस्मरण, उसदी अपनी डायरी दियां लिखतां, जीवन-परिचे, उसदे व्यक्तित्व दे बक्खरे-बक्खरे पैहलू ते उसदियां कवितां इस स्मृति अंक च संकलत न।

1981 च डोगरी संस्था लेर्ई छापी दी पौथी 'गुग्गा गाथा' उस रहस्यमय वीर लोक नायक दी गाथा दा हिमाचली रूप ऐ जिसदी राजस्थान, हरियाणा, पंजाब, जम्मू ते हिमाचल दे इलाके च सारे गै मानता ऐ, ते उसदी गाथा, वारें ते कारकें दे रूप च तकरीबन इ'नें सारें इलाकें च मिलदी ऐ। शास्त्री होरें अपनी सम्पादकी भूमिका च इस गाथा दे साहित्यक इतिहासक ते सांस्कृतिक पैहलुएं उपर चर्चा कीती दी ऐ।

ਜੇਹਡੀ ਲੋਕ-ਗਥਾਏਂ ਤੱਥਰ ਖੋਜ ਪਰਖ ਕਰਨੇ ਆਹਲਿਂ ਲੇਈ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਦੀ ਏ।

1970 ਈ. ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਸੰਸਥਾ ਪਾਸੇਆ ‘ਤੈ ਮਹਾਕਾਵਿ’ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟਕ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੌਥੀ ਚ ਤੈ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੰਛ ਮਹਾਕਾਵਿਆਂ ਦਾ ਕਥਾ-ਸਾਰ ਬਾਲ-ਪਾਠਕੇ ਲੇਈ ਦਿੱਤਾ ਗੇਆ। ਇਸ ਮਹਾਕਾਵਿ ਚ ਵਾਰਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੀਰ, ਹੋਮਰ ਦਾ ਈਲਿਯਡ ਤੇ ਫਿਰਦੌਸੀ ਦਾ ਸ਼ਾਹਨਾਮਾ। 1985 ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਸੰਸਥਾ ਪਾਸੇਆ ਦ’ਊ ਕਤਾਬਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕੀਤਾ। ‘ਮਨੇਆਦੀ ਆਲਾ’ ਚ ਸ਼ਵ. ਗੋਗਾਰਾਮ ਸਾਥੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਚ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ ਤੇ ਤਸਦੀਲ ਲਪਮੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਮਨੇਆਦੀ ਆਲਾ’ ਨਾਂਡ ਦੀ ਇਸ ਪੌਥੀ ਚ ਦਿੱਤੇ ਗੇ। ਇਸੈ ਚਾਲਲੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ੰਗਮ ਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯ ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਦਿਧਾਂ ਤੈ ਕਵਿਤਾ ਪੌਥਿਆਂ ‘ਗੁਤਲੂਂ, ਮੰਗੂ ਦੀ ਛੱਭੀਲ’ ਤੇ ਵੀਰ ਗੁਲਾਬ ਗੀ ਕਿਟਠੇ ਕਰਿਯੈ ਛਾਪੇਆ ਗੇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯਤਾ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਤੇ ਇੰਦੀ ਮੰਗ ਗੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਗੈ ਏਹ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗੇਆ। ਇਸਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਦੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਜਾਤਰਾ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਚੰਚਾ ਕਾਫੀ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਚ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ 1988 ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਸਮਾਦਨ ਕਮਮਾ ਕੋਲਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਗੀ ਮੁਕਤ ਕਰੀ ਲੇਦਾ ਹਾ ਪਰ 1990 ਸੰਸਥਾ ਆਸਟੈਂਡ ਤਾਂਨੋਂ ‘ਡੁਗਰ ਦੇ ਲੋਕ ਨਾਥਕ’ ਨਾਂਡ ਦੀ ਪੌਥੀ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਤੇ ਸੰਕਲਨ ਦਾ ਕਮਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੌਥੀ ਚ ਬਾਵਾ ਜਿਤੀ, ਦਾਤਾ ਰਣਪਤ, ਮਿਧਾਂ ਡੀਡੋ ਤੇ ਗੁਗਾ ਚੌਹਾਨ ਤੱਥਰ ਖੋਜਪੂਰਨ ਲੇਖ ਬਡੇ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਚ ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਨਾਥਕਾਂ ਤੱਥਰ ਮਿਲਨੇ ਆਹਲੀ ਸਮਗ੍ਰੀ ਦਾ ਬਡਾ ਤਫਸੀਲੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਕਰਿਯੈ ਗੈ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਏਹ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਨਿਹਾਰਿਕਾ, ਡੋਗਰੀ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਲੋਕ ਕਥਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਇਕ ਹਾ ਰਾਜਾ, ਸਾਹਿਤਿ ਦਰਪਣ ਆਦਿ ਪੌਥਿਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸਮਾਦਨ ਦਾ ਕਮਮ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਏਹ ਸੰਕਲਨ ਤੇ ਸਮਾਦਨ ਦੇ ਕਮਮ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲੇਈ ਤਾਂਦੇ ਪਾਰ, ਤਾਂਦੀ ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਤਾਂਦੀ ਲਗਨ ਦੀ ਨਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੇ ਨ।

ਅਖ੍ਯਾਸ ਲੇਈ ਸੁਆਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 1. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਵਕਿਤਤਵ ਤੱਥਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦੇ ਹੋਈ ਤਾਂਦੀ ਕਰਮਨਿਸਥਾ ਤੇ ਵਕਵਸਥਾ ਪਸਂਦੀ ਬਾਰੈ ਖੋਲ੍ਹਿਲਿਧੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਓ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 2. ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੋਰੇਂ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਬੇਲਲੈ ਕੇਹਡੇ ਉਦਦੇਸ਼ਾਂ ਗੀ ਸਾਮਨੇ ਰਕਖੇਆ ਹਾ ਤੇ ਤਾਂਨੋਂ ਓਹ ਕਿਧਾਂ ਨਭਾਏ ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 3. ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦੇ ਕਹਾਨੀ-ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਧਰਮਾਧ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਸਮਾਜ ਚ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤਿ ਬਾਰੈ ਬਾਪੀ ਦਿਧਾਂ ਕੁਥਾਰਨਾਏਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਬੀ ਮੁਖਰਤ ਏ। ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਤਾਂਦੀ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਨੈ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 4. ਮਾਲਿਨੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਸੱਖੇਪ ਚ ਲਿਖੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 5. ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸੱਗੈਹ 'ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਿਣ' ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਮੂਲਧਾਰਕ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 6. ਡਾਕਘਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਕੇਹ ਏ ? ਸੰਕ੍਷ੇਪ ਚ ਲਿਖੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 7. "ਏਹ ਸਭ ਗਜ਼ਲਾਂ ਮੇਰੀ ਅਪਨੀ ਜੀਵਨ ਪੋਥੀ ਦੇ ਵਰਕੇ ਨ" ਡੋਗਰੀ ਗਜ਼ਲ ਸੱਗੈਹ ਤਲਖਿਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਚ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਹੁਂਦਾ ਏਹ ਕਥਨ ਲੇਇਥੈ ਗਜ਼ਲੋਂ ਇਚ ਸਮੇਝ ਦਿਯੇਂ ਅਨੁਭੂਤਿਯੋਂ ਤੇ ਮਾਨਤਾਏਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ 8. ਪਰਾਨਾ ਬੜ ਤੇ ਨਮੀਂ ਸਿਡਕ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੀ ਵਾਖਾ ਕਰੋ।

-0-

दूरस्थ शिक्षा निदेशालय

DIRECTORATE OF DISTANCE AND ONLINE EDUCATION

जम्मू विश्वविद्यालय

UNIVERSITY OF JAMMU

जम्मू JAMMU

पाठ्य सामग्री

STUDY MATERIAL

एम. ए. डोगरी

M.A. DOGRI

2019 ONWARDS

पाठ्यक्रम संख्या 403

COURSE CODE 403

सत्र-चौथा

SEMESTER-IV

पाठ्यक्रम शीर्षक : पद्म श्री प्रो० रामनाथ

शास्त्री: व्यक्तित्व ते कृतित्व

TITLE OF THE : PADAMSHREE PROF.
COURSE COURSE RAMNATH SHASTRI :
VYAKTITVA TE KRITITVA

ध्याई : 1-5

UNIT : I-V

पाठ संख्या : 1 थमां 13 तक

LESSON NO. : 1-13

पाठ लेखिका-प्रतिमा सांगड़ा

Lesson Writer- Pratima Sangra
R/S Dept. of Dogri, JU

In case of any query : Dr. Jatinder Singh

TEACHER INCHARGE M.A. DOGRI

<http://www.distanceeducationju.in>

इस पाठ्य सामग्री का रचना स्वत्व/प्रकाशनाधिकार दूरस्थ शिक्षा निदेशालय, जम्मू
विश्वविद्यालय जम्मू के पास सुरक्षित है

Printed and Published on behalf of the Directorate of Distance and Online Education,
University of Jammu, Jammu by the Director, DDE, University of Jammu, Jamm

PADAMSHREE PROF. RAMNATH SHASTRI : VYAKTITVA TE KRITITVA

Lesson Contributor :

* **Pratima Sangra**

Format Editing :

**Dr. Jatiinder Singh
Teacher Incharge
M.A. Dogri
DDE, University of Jammu,
Jammu**

© Directorate of Distance and Online Education, University of Jammu, Jammu, 2023

- All rights reserved. No part of this work may be reproduced in any form, by mimeograph or any other means, without permission in writing from the DDE, University of Jammu.
- The script writer shall be responsible for the lesson/script submitted to the DDE and any plagiarism shall be his/her entire responsibility.

Printed at : Ashish Art Printers /May 2023/ 100 Books